

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Historiae Societatis Iesv Pars ...

Pars Tertia Siue Borgia

Orlandini, Nicola

Antverpiae, 1649

Historiæ Societatis Iesv Liber Septimvs.

urn:nbn:de:hbz:466:1-14153

HISTORIAE SOCIETATIS IESV LIBER SEPTIMVS.

A.D. 1571.

1
Procuratorum
secunda Con-
gregatio.

2
Societatis sta-
tus.

3
Literarum
annuarum
origo.

4
Borgia Cardi-
nali Alexandri
no Legato in
Hispania co-
mes additur.

Ex ortu salutis humanæ anno millesimo quingentesimo septua-
gesimo primo, secundus Procuratorum conuentus, tertio post
primum anno, uti proxima decreuerat Congregatio generalis,
habitus Romæ est. Præpositus generalis, Franciscus Borgia,
iam ætatem, & valetudinem cauans, magistratu posito, ad re-
quiem aspirabat: sed iussus est sustinere patienter onus: imi-
tarique Præpositos priores Sanctum Ignatium, & Lainium:
qui, cum idem optassent, eandem repulsam æquo animo tulerant: ut commu-
nes priuatis anteferrentur rationes, & inuiolata Constitutionum auctoritas ser-
uaretur. Rectè per omnes Prouincias, & ordine cuncta satis procedebant. Sa-
cerdotum quædam penuriâ laborabant, quibus creandis edenda prius ex Pon-
tificis imperio solepnis votorum professio difficultatis non parum afferebat, tum
aliter, tum quia ob eam rem, viritum cuiusque creandi probatio ab Generali Præ-
posito per longinquas literarum ultro citroque commætantium moras peteba-
tur. Ad hæc, aliquid alicubi turbabat noua inæqualitas: cum vetustorum qui-
dam Sacerdotum necdum certos in gradus, vel tantum inter Coadiutores ad-
scripti viderent increscere sibi prope Nouitios, & statim aggregari Professis. Sa-
nè obedientiæ victimas, mundoque crucifixos, & sibi mortuos homines hæc ne
videre quidem oportuerat, ut multi utique faciebant, seruitute Dei contenti:
tamen, ut humanæ imbecillitatis ratio haberetur, fuere, qui hanc vnam totius
conuocandæ Societatis iustam causam arbitrantur. Ceterum, quia remedium,
etiamsi conuocata esset, nequaquam eius in potestate erat; nihil visum est inef-
fere causâ, quare in præsens conuocaretur. Illud omnes ferè rogarunt Prouin-
ciâ, communes ut literæ, quæ per cunctam inuicem Societatem dimitti, ex
Constitutionum præscripto, solebant, sub Ignatio primum quarto, dein sub Lai-
nio sexto quoque mense, tum singulis annis sub Borgia: post hac nouo compen-
dio, non singillatim ab domibus, & Collegijs, sed prouinciatim scriberentur.
Resque visa est ad occupationum leuamentum, & ad ipsarum quoque literarum
dignitatem, grauitatemque pertinere: eoque concessa, Prouincialibus dato ne-
gotio, ut collectas ex singulis familijs res cum curâ, atque delectu, vnâ iube-
rent epistolâ illigari. Prouinciâ Boreales submissè rogarunt, ne Assistentes
(Nam diuturna Euerardi Gallias visentis absentia earum Romæ negotia retar-
darat) ab Generalis Præpositi latere diu abessent, vel certè Vicarij interim suf-
ficerentur. Quod responsum est curæ fore: & Euerardi excusata absentia, quem
sæpius accelerare iussum temporum difficultas remorata sit. Iunio mense con-
uenerant Procuratores rebus per otium æstate tractandis. Ceterum, præter
opinionem, longinqua, & ardua peregrinatio repente Franciscum abstulit. Iam
Turcis Insulâ Cypri penè potitis, sancto contra eos fœdere, vires cum Venetis
iunxerant Romanus Pontifex, & Rex Hispaniarum Philippus. Pontifex autem
non ad repellendos modò barbaros; sed fieri si posset, penitus opprimendos ten-
dens, constabili fœdus, & arma Christiana corroborari, adiunctis aliorum
Principum opibus, cupiebat. Hæc enim via vnica est, eademque nec dubia,
nec difficilis pesti illi excidendæ: quæ, dum sua singuli nostrorum ante commu-
nia habent, sensim inualefcit, per singulorum damna, nisi communiter obli-
statur, tandem ad omnium processura interitum. Quæ prouidens mala, sapiens
Pontifex, maturèque propulsaturus, legationes instituit duas: alteram ad Hispa-
niâ, & Lusitaniâ Reges, cui dein addidit, & Galliâ: alteram ad Maximilianum

Cæsa.

Cæsarem, & ad Regem Poloniae Sigismundum. Illam Michaëli Bonello Cardinali Alexandrino nepoti sororis suæ: hanc Ioanni Francisco Cardinali Commendone mandauit. Vtrique comites de Societate adiunxit: Alexandrino Borgiam, Commendone Franciscum Toletum. Sub initium Iunii aduocato Borgiâ, quanti momenti res tractaretur, exponit. Alexandrinum se Cardinalem mittere, quo nec hominem haberet cariorem, nec quo incommodius careret. Scire se quid Francisco apud Lusitanos, Hispanosque Principes auctoritatis esset: quantum legationi dignitatis, quantum opis Legato talis viri præsentia, studium, & consilium afferre posset. Itaque volens, libensque pro sanctâ Dei Ecclesiâ profectum subiret. Ad ea Franciscus nil, nisi summis reuerenter capite, fore sibi iucundum in tali cœpto, obedientiæque Summi Patris vel vitâ defungi. Sed Ioannes Polancus, qui præsens Francisci comes intererat, æxistimauit non celandum Pontificem, quid ea res negotij, atque impedimenti haberet. Adeste Romæ congregatos ex vniuersis Prouincijs, quas haberet in Europâ Societas, Procuratores, cum mandatis, ac difficultatibus suarum quemque Prouinciarum: quæ nec differri liceret, nec quisquam, præter generalem Præpositum, expedire posset. Ad hæc eam esse Patris Francisci (vt Pontifex ipse palam intueatur) ætatem, tam perditam valetudinem, afflictasque multiplici malo vires; vt nullo modo videatur certo sine vitæ periculo longum iter ingressurus. Quæ Pontifex, cum benignè audisset, rectèque dicta probasset; tamen nullo modo adeo necessarium Ecclesiæ sanctæ laborem prætermitti debere existimauit: curaturum se, vt quam minimo incommodo veheretur. Tum Franciscus Procuratorum negotia, quæ confici paucis diebus poterant, maturare aggressus, novos Prouinciales designauit sex. Prouinciæ Romanæ Alfonso Ruitum, qui statim magistratum occipit: cuius loco ad Sancti Andreae Fabius de Fabijs successit Nouitiorum Magister: Sicilia Hieronymum Domenecum: Aquitanie Claudium Matthæum: Francia Edmundum Hayum: Germaniæ inferioris Balduinum ab Angelo: Rheni Hermannum Tyræum. Foroliuiense Collegium, commodioris administrationis gratiâ, Longobardiæ Prouinciæ: Collegiola Samnitica, ciuitatis Sancti Angeli, & Interamnæ, quæ tria in Romanâ adhuc fuerant; Neapolitanæ subiecit. Dionysio Vasquio, post inspecta Collegia, subsidere Neapoli iusso; vt Salmeronis Vicarius, quo plus ei ad scribendum otij superesset administraret Prouinciam. Eodem tempore cum accepisset à Philippo Rege literas, per quas quoniam Perutiæ successu alia excitata noui orbis Prouinciæ Collegia postulabant, duodecim Socios mitti petebat in Hispaniam nouam; nominatis qui irent, nouam Prouinciæ designauit, eiusque Prouincialem nominauit Petrum Sancium, qui post Salmaticense Collegium, Complutense iam regebat. A Pontifice cum paulò ante impetrasset diploma, quo Societati potestas conferuabatur, etiam vbi generales Ciuitatum Academiae essent, publicè certis horis docendi: & ab Gymnasijs eius profectos, si facultatem probassent, statuebat in Academia quibuslibet ad literarios honores admitti gradus debere; alterum longè grauius impetrauit, quo ipsam declarabat Societatem, quamuis Collegia adiuncta haberet, verè fuisse, & esse Mendicantem, & inter Mendicantes ordines numerari debere: & cum ipsam, tum probationum domos, & Collegia eius beneficijs illorum ordinum, humanis iuxta, diuinisque impertiebat, exordio præfixo tali. Dum indefessæ considerationis intuitu perscrutamur, quantam Christianæ Reipublicæ vtilitatem attulerint dilecti filij Presbyteri Societatis IESV, ac planè conspicimus eos verè mundi huius relictis illecebris adeo Seruatori suo se dedicasse, vt conculcatis thesauris, quos ærugo, & tinea comedit, lumbisque paupertate, & humilitate præcinctis, non contenti terrarum finibus, vsque ad Orientales, & Occidentales Indias penetrauerint: ac eorum aliquos ita Domini amor perstrinxerit, vt etiam proprii sanguinis prodigi, vt verbum Dei inibi efficacius plantarent, martyrio voluntario se supposuerint: perque eorum spiritualia exercitia, etiam regna ipsa fidem Christi agnouerint: ac tam inibi, quam vbiq; terrarum caritatis, & misericordiæ opera exercere studeant; facere nullo modo possumus, quin eos, tanquam veros palmites

Hist. Soc. Iesu Tom. 3.

Ee 3

in

5
Franciscus Toletus Cardinalis Alexandrino.

6
Borgia obedientia.

7
Polancus difficultates proponit.

8
Prouinciales noui designati sex.

9
Nova prouincia in Hispania noua designata.

10
Diploma Pontificis pro Societatis Gymnasijs.

11
Diploma alterum, quo Societas Mendicantium ordo declaratur.

in Christo per caritatem coniunctos, & benignè amplectamur, & ea sibi specialiter concedamus, quæ & paupertatis per eos emissæ voto, & eorum instituto, ac commoditati credimus profutura. Hac honestissimâ præfatione Sanctissimus Pater beneficium Apostolicum exornauit. Accessit toti causæ, & inde notæ perillustris, quod ante probationem Pontificiam, cognouerant eam, editisque perdoctis responsis primi sapientiæ viri probant, cum alij Quintilianus, & Horatius Mandosij Pater, ac filius, Hieronymus Gabrielius, & Vincentius Baldinatus: tum duo clarissimæ postea felicitatis Marcus Antonius Burghesius, & Hippolytus Aldobrandinus: quorum ille Pontificis pater, hic Pontifex fuit. Namque Marcus Antonius inter liberos Camillum Burghesium habuit, qui ad Summum Pontificatum euectus, assumpto Pauli Quinti nomine, molientibus hæc nobis, terras regebat: at Hippolytus eodem Summo potitus honore Clemens Octauus fuit. Hi omnes, quoniam in Societate professi nihil dubij erat, quin arctissimâ paupertate vtens Mendicantium in numero censeretur; etiam Collegia, & Probationum domos, quæ vnâ cum illâ, ex instituti sui à Pontifice approbati naturâ, vnâ religionem, non plures constituunt: ad quam & referuntur, velut ad finem, atque præparatio sunt, inde tanquam ex capite censi, denominarique, & capitis frui debere beneficijs probant; præsertim quod aliquid Pontificis concessu in commune possessum Mendicantium naturæ minimè obesse, aliorum exempla Ordinum demonstrarent. Postremò Franciscus Hieronymum Natalem Generalem Romæ Vicarium relinquens, secumque adiutorem Polancum ducens, & Iacobum Mironem, qui Prouincias Aragoniæ, & Lusitanie interim viseret, pridie Kalendas Iulias lecticâ iter, vt Pontifici placuerat, ingressus est. Peropportune paucis ante diebus ex Galliâ Euerardus redierat. Itaque tres Assistentes Romæ manserunt Natalis Hispaniæ, idem, vt dictum est, Vicarius Generalis: Palmius Italia, & Sicilia: Euerardus Borealiū Regionum: cui, per Mironis absentiam, Lusitanie quoque, & Indiæ, & Brasiliæ commendatæ Prouinciæ. Vehementer omnes domestici, perinde atque externi, qui Borgiam norant, suspexerunt hac in professione humilitatem hominis, obedientiam, alacritatem: cum ad interitum tali tempestate, & corpore ita affecto pergere haud dubiè videretur. Neque se ipse ignorabat: sed vadebat tamen constans, & gaudens, obedientiâ fretus: id modò ijs, qui mirabantur, responsi edens: Deus optimus, qui Vicarij sui menti voluntatem indidit, vt hoc onus imponeret; idem corpori meo vires addet, vt perferam. Et præcipuâ quadam afficiebatur lætitiâ, cogitans aliquid sibi obedientiæ causâ perferendum. Per obedientiam enim (aiebat) Christi Vicario debitam non modò difficultates absconduntur, & euanescent; sed & condiuntur, atque dulcescunt. Illa me per maria, ac terras lætum vehet. Cum Hispanorum quidam Procuratorum ad Patris comitatum accessissent, & mediocrem effecissent Religiosorum manipulum; præbuere materiam sagaciissimæ pietati Francisci præclaram excitationem excogitandi. Totus in eo positus, vt peregrinatio ad gloriam Dei quam amplissimam procederet; ita diuisit inter comites horas precandi, vt totum diem perpetua esset oratio. Cuius itineris rationem cum Cardinali Legato exposuisset; is quamplurimum eam probans, imitaturum se dixit: aduocantque Franciscum Mariam Taurusium prudentissimum virum, & optimum, qui deinceps fuit Cardinalis, aliosque suæ familiæ Sacerdotes, inter eos pari modo temporis precandi distribuit. Dum hi demandatum iter contendunt, iam strenuè fœderatorum aduersus Turcas classes instruebantur: ac Pontifex, qui multò plus in diuinis, quàm in humanis reponebat auxilijs; Religiosorum eas virorum & Capucinis, atque Societate communiri sanctimoniâ, subleuari operâ voluit. Eius iussu, præter eos, quos Veneti duxere in classe Regis Catholici, Christophorus Rodericius nominatim lectus, & Ioannes Montoia, illo Romano defunctus, hic Siculum gerens Prouincialatum, cum quatuor lectis Socijs, ad militum animis, corporibusque opitulandum profecti. Præter hæc, cum Episcopos quatuor Pontifex mitteret, qui Episcopatus Ecclesiasticæ ditionis inspicerent; tum ei,

atque hinc
Haudqua
consecra

12

Hieronymus
Natalis Vica-
rius generalis à
Borgia relin-
quitur.

13

Borgia in obe-
diendo fiducia

14

Horæ ad præ-
candum à Bor-
gia in itinere
distribuantur.

15

Missi de Socie-
tate in classem
fœderatorum à
Pontifice.

qui partem Vmbriæ, & Agri Piceni: tum Episcopo montis Feltrij, qui Flaminiam vñsit, comites de Societate adiunxit: missique Ioannes Victoria, & Michael Lauretanus: sed huic, Romam subinde in Germanicum vocato Collegium, Sebastianus Morales datus successor. Quibus hæc data à Patribus monita, vt ob-
eundis ex instituto religiosi ministerijs excolerent populos, tempestiuisque consilij inferuirent Episcopis: ceterum quamminimè in cognoscendis causis Sacerdotum, & ipsis corripiendis immisceri se sinerent: ne Ordini inuidiam promouendis diuini obsequij rebus aduersam conflarent. Resque modestiâ, sedulitate, patientiâ, alijsque talium virorum virtutibus, cum Antistitem, & populorum approbatione, & commodo bellè successit. Interim Romæ loco Francisci Toleti in Concionibus ad Pontificem, & in Pœnitentiariæ munere Emmanuel Sà suffectus est: qui neque vt in ædibus Pontificijs interim habitaret, neque vt certam pecuniam, quæ Toletus ex munere Pœnitentiariæ tribuebatur, acciperet, Pontificio rogatu percelli potuit. Quod cum sponte suâ, tum Borgiæ, qui ex itinere id vehementer commendauit, effecit. Præterque eum Concionatorem, qui in Vaticanis ædibus ad familiam Pontificiam verba faciebat, vnum voluit esse Pontifex, qui Canonici Sancti Petri priuatim concionaretur in ipso Odeo. Insignes hoc anno viros Romæ mors abstulit, Antonium Vicecomitem Mediolanensem, & Carolum Vrsinum Romanum, magnæ virtutis, ac spei iuuenes: Tarquinium Rainaldum item Romanum, qui, & in Valle Tellinâ, & Nouocomi, & Mediolani prudentiam, eximiamque innocentiam cum probasset; Interamnâ, vbi Collegio præerat, ægrotus venerat. Baptistam Pezzanum Parmensem, qui annos prope viginti domus Professorum, insigni cum exemplo virtutum omnium, procurator fuerat: & Franciscum Emerulum Belgam Brabantinum in Pœnitentiariorum Collegio ministrum: cuius, inter ceteras virtutes, comitatem, modestiam, obedientiam, Indicæ professionis ab longo tempore conceptus eminebat ardor, propagandi Euangelij, obeundæque propterea mortis studio. Sed paulò explicatius Hieronymi Rubiolæ natione Hispani, & olim Gandiæ primo & quinquagesimo huius seculi anno in Societatem adsciti referenda mors est: quam vitæ optimæ consentaneam Rector Senis obiit duodecimo Kalendas Septembris. Quo die transfiguratio Domini anniuersarijs celebratur sacris (quod ipse mysterium peculiari quadam semper pietate coluerat) dum rem diuinam facit, maiore solito cœlestium deliciarum repletus gustu, appropinquare tabernaculi sui depositionem intellexit: idque multis deinde, quæ consueuerat, comitate (nihil enim suauius illo) prædixit. Itaque postridie, cum iam morbo tentaretur, & familiariter instituto sermone cum Doctore, qui officij causâ visum venerat, diceret, sat certò se obitum suum celebrem interpretari varijs è sensibus, quos animo suo Deus offerebat; resedit in lectulo, ac longum produxit sermonem de felicitate eorum, qui religiosorum in cœtu viuunt: paulatimque abreptus impetu, fixos in cœlum oculos diu tenuit, identidem cadentibus lachrymis. Ex eo tempore nihil nisi de Deo voluit audire, vel de pio volumine, vel de sermone inuisentium. In Sancti Laurentij solennijs, cum diuinissimum sacramentum afferretur, quod ardentissimè concupierat, & postularat, positus in medio cubiculo genibus, suauissimè suscepit, cunctis mirantibus tantum virum in eo residuum, quem proximis diebus acuta febris, & continua grauissimè macerarat. Eodem postmodum æternitatis pignore, superante iam morbo, in viaticum præmunitus, cum sacro perungeretur oleo; Sacerdotem rogauit, vt clarâ, lentâque voce verba solennia exequeretur, ne se eâ fraudaret dulcedine, quam in salutaris mysterij usurpatione percipiebat. Atque ad Patres, Fratresque, qui omnes submissi in genua circumstant, post absolutam vnctionem, versus; vehementer eis obedientiam cœcam, precandi studium, caritatem, & consensionem fraternam commendauit. Postque monitos vniuersos communiter, sua cuique singillatim commendauit munia. Adiecit deinde cupere se, antequam proficisceretur è vitâ, piorum virorum sodalitatem videre, quam ipse contiderat: atque vt ad se eodem die admitteretur, rogauit. Iusta postulatio visa.

Boni

16

Et comites Vn-
ficatorum Ec-
clesiasticæ di-
tious.

17

Emmanuel Sà
Cōcionatur a-
pud Pontificē,

18

Et ad Sācti Pe-
tri Canonicos.

19

Insignes quidā
Romæ de So-
cietate mortui.

20

Hieronymi Ru-
biolæ virtus in
supremo vitæ
actū.

21
Adhorratio ad
exteros Seda-
les.

22
Et ad exeros
scholasticos.

23
Disciplinæ cu-
stodia.

Boni sodales, qui id nihilo minus optabant, studiosè conuenerunt: mistoque pie-
tati mœrore, cum circa lectulum flexis genibus constitissent; oculis in eos Pa-
ter, quos iam agrè aperiebat, intentis: Deus, inquit, vos saluet, filij. En ego à
vobis recedo: recedite item vos à vitijs. Nolite in viâ Christi lassescere. Cauete
in Sacramentorum frequentatione intepefcatis. Et quoniam nostis perfidiosum
seculum esse; ne ei credite. Huius vitæ res, ventus sunt, fumus sunt, umbra
sunt: me videte, qui mox non ero. Quanquàm equidem latus ad Dominum meum
vado: neque hanc spem valetudine, aut regno mutarim. Dum tempus habetis,
prospicite animis vestris. Videte ne vos ipsi vobis illudatis. Inania sunt quæcum-
que sunt præter pietatem: conseruate pacem: succidite cupiditatem: ad rem-
plus æquo attenti ne sitis. Illud ante omnia, per Christum IESVM, curate, vt
malum pudorem, qui à benefactis retardat, penitus exuatis: vt Christiani estis,
ita audacter Christum confitentes coram hominibus, confessurum vos postea co-
ram Angelis Dei. Hoc à me monumentum habetis mei: huc oculos, huc spes, &
curas vestras intendite: Deusque Pater, cum Filio, & Sancto Spiritu ijs donis,
quæ maximè ad gloriam ipsius, & salutem vestrarum animarum expeti possunt,
vos augeat: vosque vicissim supremo hoc in discrimine vestris precibus mihi ade-
ste. His verbis optimi viri in vberimas soluti lacrymas, agrè potuerunt ab aman-
tissimi Patris conspectu diuelli. His dimissis, postridie se dixit velle scholarum di-
scipulos salutare: ac, tametsi medici non confidebant eo vsque superfuturum;
præsentio tamen verior ipsius fuit. Superioris clâssis adolescentibus mane aduo-
catis, quos adhortatus est super omnia, vt improborum consuetudinem decli-
narent: seque & nobiles, & Christianos meminissent. Post meridiem inferioris
clâssis pueros acciri iussit. Dumque illi aduocantur, ab infirmorum Prefecto im-
petrauit, vt propè altare, quod in cubiculo erat, stratâ in solo culcitrà, in eam
se se deponeret: circa quam pueris numero amplius septuaginta iussit in orbem
fundi, & duabus in altari candelis accendi, ipsem præiuit, Salue Regina: illo-
que innocentium, quasi Angelorum choro sequente, totam salutationem miro
cum gaudio absoluit. Tum eos quoque, vt pudorem, pietatem, modestiam co-
lerent: vt obtemperarent Superioribus, aliasque virtutes sequerentur, admo-
nuit: eo sensu, vt domesticorum quidam, erumpentibus nimio impetu lachry-
mis, subdlexerint se se. Obscurâ iam nocte accersiuit Sacerdotem, ex quo supre-
mam vnctionem exceperat: & tanquam negotium alienum ageretur: Pater, in-
quit, quando tu cœpisti, prosequere suprema mecum officia, atque animam meam
solennibus Deo precibus commenda. Aderant cuncti Fratres deiecti in genua:
ad singulas præces moribundus respondebat, Domini in Cruce pendentis effi-
giem assidue manibus ante ora tenens. Vbi ad dimidium fermè precationum ven-
tum est; fat est, inquit, in præsentia: reliqua suo tempore exequemur: & ad Cru-
cifixum versus, suauissimè alloquens, suamque vilitatem, prauitatemque, & ip-
sius maiestatem, & bonitatem comparans, totus præ pietatis feruore collique-
scens, identidem sacros pedes, & manus, & latus, osculabatur, & circumstan-
tibus osculandum præbebat. Huiuscemodi in colloquijs, & affectibus sanctis vsque
ad vesperam diei posteri superfuit: tum iusso Sacerdote intermissam repetere sul-
ad Deum commendationem; spiritum quietissimè exhalauit, gratissimo suarum
odore virtutum perfusa relinquens omnia: quæ cum per omnem eluxissent æta-
tem; sexdecim postremis, quibus ægrotauit, diebus, vt in deficiente lumine
euenit, clarissimè micuerunt. Et magnarum laudum certa capi documenta ex
rebus exiguis licet. Laxiores indusij manicæ (vt euenit) ad cubitum collectæ
prope iam moribundo summa nudarant brachia: quod cum vidisset, operiri ius-
sit, quoniam sancta obedientia sic iuberet: & quodam ex circumstantibus Sacer-
dote subiiciente, tantam feueritatem non exigi eo tempore; nullum esse tempus
respondit interpretandi leges, vbi seruari possent. Et leges opinor intelligebat,
quas de vestitu decenti, deque modestiâ habemus. Nihil vnquam in toto morbi
cursu poposcit: sique iuberetur proferre, numquid vellet; plura sibi aiebat, quàm
meritus, dignusque esset, vltro præberi. Interrogatus aliquando quamobrem
mœstior

mœstior videretur: Non bene me nostis (inquit) vereor equidem, si fortè quid rectè feci, ne velit id in hac vitâ Deus remunerari: ita gaudijs animum meum complet. Cum sanguinem Medici iussu misisset; sanguinem illum Deo obtulit: & hoc assidue faciebat, vt dolores omnes, quibus premebatur, angoresque Diuinæ Maiestati dedicaret. Libenter ad abluendum os, & gargarizandum utebatur aceto, in memoriam aceti Christo Domino in Cruce porrecti. Aiebat nunquam tam vegetos sibi fuisse ad diuinâ sensus; quàm habebat collabente iam corpore: nec tam benè vnquam antea diuinam Scripturam, tantoque cum gustu intellexisse. Simul decubuit, oblitus omnino se Rectorem, in potestate omnium obsequentiissimè fuit. Magnus Ciuum numerus, & copiosa vis lachrymarum funus cohonestauit. Collegium ipse primus fundauerat, summisque in angustiis rei domesticæ, diffidentibus Patribus sustineri posse, cum ob bellum recens: Ciuitas exinanita esset, deque remouendo cogitantibus, ipse obstiterat, & sustinuerat multos annos alacritate incredibili. Tantum ab errore, ac desperatione aberrat hominum, qui difficultatibus interdum pressi, per euerfionem negotij totius, ad liberandos se curâ grassantur: quodque vel imbecillitatis eorum, vel temporis vitium est, in expugnabili tribuentes necessitati, præclara coepta alioqui æternanda corrumpunt. Ab ortu Collegij ad annum salutis humanæ millesimum quingentesimum sexagesimum octauum Rector Senis versatus, ad Florentinum Collegium regendum translatus est: pauloque plus biennio inibi moratum Romam acciuerit, eius virtute, atque industriâ in sanctâ Vrbe vsuri. Sed breui Senas votis omnium, & vocibus expetitus hoc anno redierat. Vir fiduciæ in Deo præcipuæ, & quiete animi, ac lætitiâ in summâ paupertate admirandus: qui tantum cum ferret onus; non modò nunquam molestus Præposito Generali, aut cuiquam Superiorum expostulationibus fuit, neque vt sollicitudine eâ se liberarent petiuit; sed ipsorummet sollicitudinem suâ patientiâ subleuabat. Quin adeo, aiebat, idcirco se non conqueri, quòd paupertatem sibi sororem adoptasset, & fiduciâ diuinâ recrearetur. Itaque inter sanctissimas hæc sorores duas non poterat non securus quiescere. Multa narrantur prouidentia diuinæ exhibita illi pignora. Interrogatus qua arte efficeret, vt nihil habenti Collegio nihil deesset; vrbane vt solebat respondit: Quo propius inopia est, eò nos magis satagimus litanias multiplicando. Ferunt etiam cum ne ad cibum quidem suppetere quicquam domi, post effusas ad Deum preces, ad hominem satis opulentum, verum ab Societate alienum adijisse, & rogasse, vt nummos aureos quinquaginta ex Dei amore donaret: qui cum miraretur, diceretque: Num ignoras me vobis inimicum? Respondisse, propterea se ad eum venisse, quòd speraret benignè facturum etiam inimicis. Qua ingenuitate, ac submissione fractum illum, quicquid petebatur protulisse, addito vt imposterum fidenter accederet: vbi facultas adesset, opem laturum. Profectò hoc fuit mel de petrâ, atque oleum de durissimo saxo elicere. Quæ serui Dei, si nosset ingenuâ submissione, verâque vti modestiâ; crebrius renouarent miracula. Per autumnum Nouellariæ in Prouinciâ Longobardiæ Domus Probationis: per æstatem Calataieronæ Collegium in Sicilia institutum est. Camillus Gonzaga Nouellariæ Comes, magnâ ætatis parte in militaribus studijs sub Carolo Quinto, & Philippo Rege eius filio exactâ; quod reliquum erat, sibi, Deoque victurus, celebritate dumtaxat Societatis, & hortatu coniugis motus, ei exædificare domicilium cum templo, & redditibus ornare statuit Nouellariæ, ad suam, & popularium suorum pietatem fouendam. Est Nouellaria, quam & Nuolariam, alij Nugolariam vocant, Oppidum nec magnum, nec cœli perflubris in Galliâ Cispalinâ haud Mutinâ procul: tamen cum tantopere Domus ad instituendos Tyrones Borgia exoptaret, tamque liberaliter comes omnia, eiusque vxor Barbara Borromæa deferrent, & Sanctus Cardinalis Borromæus interpositus petitor instaret; admissa conditio est anni superioris Augusto mense. Hoc autem anno rebus mediocriter iam comparatis, Kalendis ipsis Nouembribus incolæ est capta domus. Ad demerenda Cælitum patrocinia (Hæc enim auspiciatissima Christianis exordia) de industriâ Comes possessioni incundæ destinauerat

24
Fiducia in Deo

25
Amor paupertatis, quæ sororẽ suam vocabat.

26
Ab inimico elemosinã petit, & impetrat.

27
Nouellariæ domus probationis conditur a Camillo Gonzaga.

28
Primus Rector
& Magister No-
uitiorum Pater
Antonius Va-
lentinus.

29
Camilli Gon-
zaga fundato-
ris pietas.

30
Barbaræ Bor-
romææius co-
niugis feruor.

31
Genus brandi
per modum
emendicationis.

uerat diem sanctis omnibus dedicatum. Ceremoniâ non magnâ, sed piâ res gesta est. Interfuit Leonettus Prouincialis, alijque Patrum, qui pridie recepti domi-
norum in villâ circiter mille passus ab oppido, vbi diluxit, præcuntibus cum Cruce
duodecim pueris, quos Comes ex pietate sub nomine humilitatis alebat, ipso Co-
mite, & Barbarâ coniuge, & popularium multis sequentibus, supplicantium ri-
tu processerant, psalmos, & litanias simplici modo canentes. Vbi ventum ad sa-
cram ædem, hymno, Te Deum laudamus, decantato; Prouincialis templum, ac
domum omnem aspersit aquâ lustrali, fecit sacrum, Christi Domini Sacrosan-
ctum corpus comitibus, & familiarium haud paucis diuisit, tempori, ac loco aptum
sermonem habuit: postque meridiem vespere psalmi pari simplicitate cantati.
Vniuersa familia ab incunabulis vnde viginti fuere. Tyrones numero quatuorde-
cim translati Venetijs. Rector primus, idemque Nouitiorum Magister Antonius
Valentinus, qui eodem loco complures annos ad exitum vsque vitæ, magnam in
opinionem sanctitatis, rebusque magnis toto circa illo tractu gestis permansit. Pau-
ci dies abierant, cum ad se vocatum Camillus, & Barbara in secretum conclaue-
vno ore sic alloquuntur. Nobis, Pater, exequi verbis non est quantum animo
gaudij fructum ex operis huius auspicijs capiamus. Ceterum simul intelligimus,
quàm gratos esse Deo nos deceat, & auxilijs vti, quæ ministravit. Proinde en-
tibi Nouitiorum par. Indigni quidem, qui tuis, hoc est Angelorum illi choro
adnumeremur, sumus: verumtamen, vt famulatu Dei rudes omnino, & Noui-
tij sumus; ita voluntate parendi tuos puta. Ambos suscipe, rege animas nostras:
pascere vel micis, quæ cadunt è mensâ filiorum tuorum. Vides captum nostrum,
precandi aliquam, meditandique accommodatam viam præscribere. Conabimur,
Deo propitio, fructum tibi non poenitendum fidei obsequio procreare. Nequa-
quam defuit iustis optatis Rector: neque illis maior ad incipiendum alacritas,
quàm ad pergendum constantia, ad proficiendum attentio fuit. Comes Camillus
exercitatione spiritus diligenter excultus, cunctaque per homologesim ad eam
diem retextâ vitâ, magnæ virtutis solida fundamenta iecit. Sed Barbara ad sum-
ma quæque concitatissimè ferri: volare magis, quàm currere. Totâ vi ingenij, to-
tâ prudentiæ indole (quæ eximia erant) quantoque impetu antea inania seculi,
iam submissionem, iam simplicitatem, pietatem, Crucem ardere, sectari, com-
plecti: non dedignari puerorum, quos diximus, inopum, quibus secerant ab
Humilitate nomen, fœda capita suis lauare manibus: ipsidem, & egentium alijs in-
terulas, tibialia, ac vestimenta alia cadere ipsamet, & consuere. Eadem sacris
diebus adire institutam à Patribus catechesim, & populares puellas in populi
conspectu patienter, & suauiter edocere: illuc verò incumbere, vt vitia cuiusvis
generis ex Oppido, sed super omnia in pia in Deum verba, quæ meritò vehemen-
tissimè detestabatur, exterminaret: si qua esset famæ inquinatiois femina, vigi-
lanter accire, miraque sapientiâ castigare; vt vnâ eius verecundiâ non paucorum
libidines frenarentur. Confessarium, quasi Christi Domini sequestrem, & inter-
pretem venerari. Nullam eius ab ore pati vocem in irritum cadere: quod vel in-
dè perspectum est. Laudarat initio Pater precandi genus à Ioanne Gersonetra-
ditum, quod spiritualemente mendicitationem vocat: interiectisque mensibus multis,
cum idem rursus per obliuionem, quasi nouum proponeret, illa subiecit: Iam-
diu, Pater, est, cum id me docuisti. Ex eoque die diebus singulis hæc ego men-
dicatione per vnus horæ spatium vtor. Sisto enim me, velut inopem, ac mendi-
cam coram Virgine Deiparâ, & throno gratiæ gloriosæ Dei Humanitate, Tum
singulos obiens Angelorum choros, aliquid ex vnoquoque stipis rogo. Indè ve-
teris testamenti, deincepsque noui Beatos generatim ad Virgines vsque precata,
tandem in affixo Cruci Christo IESV consisto: me, meaque cara, & honesta om-
nia in eius plagis vitalibus, & diuino corde reponens, ac dedicans. Deique beni-
gnitate, & Sanctorum patrocinio non infructuosam sum experta mendicatio-
nem. Denique licebat angurari celeriter adeo vestam metâ, palmâque ocyus po-
situram. Anno insequenti Nono Kalendas Sextiles ingenti suo gaudio, parique
superstitum motu potita est. Proxima finis religiosissimè multa, sapientissimèque
fecit,

fecit, ac dixit. Cupiebat omnes adesse seculi amatores, ut in se, velut in speculo, hominis inane contemplarentur. Susceptisque ex Patre Valentino, quem abesse nunquam sinebat, tribus postremis sacramentis; familiarem sibi illam piæ mendicationis exercitationem, præeunte eodem, repetens, ubi ad Domini plagas venit: Pater, inquit, hic consistamus: hic locus meus est: hic esse aptum mihi, bonumque est. Tum voces, tum gemitus ad illa vitæ diuinæ ostia ardentissimè ingeminans, orauit, adorauitque, donec vox morientem defecit. Societatem supramodum amabat, & obrectatorum linguis eam sibi fieri cariorem dicebat iam tum ex eo tempore; cum quondam Mediolani per os Energumenæ Diabolum audiuerat in eam contumeliosissimè inuehentem. In aduentu Tyro- num recentium lætitiæ animi dulcibus interdum lacrymis depromebat, exul- tans, atque triumphans, quod ad Christi Domini obsequia lectissimi quique, & florentissimi conuolarent. Aduocabat ad se peramanter: ac studiosè rogans, quid quemque potissimum commouisset; responsa eliciebat, unde magis, ma- gisque ad Dei laudes excitaretur. Et celebrabat promptam adolescentuli, sci- tamque pietatem, qui primum verbo Dei se compulsus respondit: deinde quæ- renti verbum Dei ubi inuenisset; in sacris literis subiecit: postea instanti quid sacrarum ipse literarum illâ nosset ætate; minimè obscuras esse in eâ parte, si quis audire vellet, adiecit: ad extremum interrogatus, quid potuisset mundum dese- rere tam speciosum, ac pulchrum; speciosus est, inquit, sed vitiosus: pulcher, sed putris. Persuaserat ipsa viro, domum ut illam moliretur: ipsa ad templi cul- tum, & supellectilem sacram, cum alia, tum de sponalibus ornamentis suis mul- ta contulit. Denique & annum domui vectigal ducentum nummum legauit. Ei- dem, quæ postea perfecit Comes, debentur. Nam piâ cohortatione moribun- dæ commotus, mense sacramento vfu in hebdomadariū, sicut ipsa te- nuerat, commutato, per annos quinque, & viginti perseuerauit, non solum de Nouellariensi domo, quam luculenter instruxit, & magno sumptu ædificauit; sed de cunctâ Societate plurimum meritis, ut documento est vel illa proximè morituri benignitas: cum cognito multos à Gallia sub id tempus eiectiones, in- sexennium denis eorum impensas legauit. Sed de viri præstanti virtute tum erit vberius memorandum.

Calataïerona vrbs in Sicilia mediterraneâ est ad Pachynum promontorium vergens, in Syracusanâ diocesi loco edito, ac saluberrimo sita: tum opulenta, ipsa, & nobilis, & familiarum amplius millibus tribus frequens: tum vndique vrbibus cincta, & oppidis, in quæ liceat euangelicos identidem excursus facere. Quâ cognitâ loci opportunitate, ipse fertur Sanctus Pater Ignatius expetiuisse Calataïeronæ Collegium: sed res non nisi ab hinc biennio exitum habuit. Tum Ciuitas Principe Buteræ, & Marchione Piscariæ, qui Siciliam pro Rege tem- perabat, gratiâ, & auctoritate adnitentibus, Collegium instituere vectigalibus ex publico collatis induxit animum. Submissis indè, qui necessaria prouiderent, hoc demum anno sub initium Augusti, præclaris exordiis, magno ciuium concur- su, & plausu literariæ scholæ peruulgatæ tres, numerusque Collegij vsque ad vnum & viginti incolas expletus. Præfuit omnium primus Iosephus Fabritius, quem pro suâ mirâ lenitate, candidissimâque prudentiâ, & sanctâ facundiâ cer- tatim ciues carum, ac venerandum habebant. Statim sacramentorum, item- que concionum, ac cœlestis doctrinæ crebrior vsus inductus: & alia pietati quæ- sita incrementa salutaribus monitis, & exemplis. Maximè probauit Ciuitas, ut officium sibi nouum, sæpius ab Collegis ostiatim mendicata vinctis inopibus ad- iumenta. Interim Collegiorum veterum nullum habuit latiore hoc anno, quàm Mamertinum explicandæ campum industriæ. Amplam suggerebat ma- teriam nouus Pastor Ioannes Rethana, qui quantum sui gregis amabat vtilita- tes; tantum Societatis fidei, solertiæque tribuens, vtrisque plurimum commo- dabat. Ergo ut indè fieret initium, quod omnium est frugum bonarum se- men, nunquam ante catechesis accuratius administrata est. Appetente ma- gno ieiunio, nihil temporis, quanquam primò quosdam terrebat, impediēte

licen-

32
Mors Barbaræ
Borromæ.

33
Eiusdem in So-
cietatē amor.

34
Mundus, spe-
ciosus sed vi-
tiosus.

35
Calataïeronæ.
se Collegium
conditur.

36
Iosephus Fa-
britius primus
Rector eius
Collegij.

37
Mamertini Col-
legij præclar
labores.

38
Tres præcipui
Proreges hoc
anno in No-
strorum sinu
moriuntur.

39
Classarijs adiu-
menta pietatis
præbuit.

licentiâ inchoatum opus. Prodigant è Collegio sacris diebus vicini, eoque plu-
res in alias alij regiones vrbis, suum quique præ se è scholasticis pueris chorum
agentes. Horum vocibus carmina prima legis æternæ canentium calles eodem
tempore omnes personabant. Aggregabantur obuij quique agminibus, non
pueri modò, sed ætatis cuiusuis, ac sexus. Indè sacras in ædes tum principem
(vndè nunquam Archiepiscopus aberat) tum Collegij, tum alias, prout se se
offerrent, cateruatim inductis necessaria saluti tradebantur, haud sine efficaci-
bus hortamentis. Tota res magnum in modum (& nescias vtrum disciplinâ
rudium magis, an peritorum incitamento) profecit. Iam illud, & è tranquilli-
tate omnium, & præsentî salute plurimorum fuit. Grassatorum exulum magna,
potensque manus regnum grauiter infestabant. Et horum animas, & commu-
nem calamitatem miserati Patres, cum Præsîde Regni post obitum Proregis
egerunt. (Nam hoc anno euentu notabili, & Mediolani Gubernator Dux
Alburquercius, & Neapolis Prorex Dux Alcalæ, & Prorex Siciliae Marchio
Piscariæ, hoc est summa omnia Hispanici per has oras imperij capita occubue-
re: & omnes in Patrum nostrorum sinu: cum quidem Prorex Neapolitanus
nunquam ad confessiones ante adhibitos ad supremam vltro vocasset) Cum
Præsîde ergo actum est, vt ediceret, qui exulum in classem contra Turcas abijs-
sent, per bimensẽ post reditum, quo tempore prospicere sibi possent, inuo-
lutos futuros. Quam conditionem cum omnes accepissent, nonnullisque in-
conflictu mortuis, ad centum rediissent; vltro significarunt Patribus, consilium
sibi non esse ad latrocinium vltra redire: sequuturos in classe militiam, si Im-
peratorî placeret. Austriacus appellatus deberi veniam, & in præmium naua-
tæ operæ ratus, volens concessit: ita magno leuata malo Insula est. Sed præci-
pua laborum materiam christianâ præbuit foederatorum Principum classis,
quæ in portum Mamertinum conuenit. Appulerunt è primis Venetorum tri-
remes multarum nationum milite, non Italis modò, sed Dalmatis, Cretensi-
bus, Epirotis, alijsque Græcis refertæ. Cumque consistendi in portu iam diu po-
testate caruissent, permultos vehebant aliquot annis inxpiatos. Aderat Pater
Marius Beringucius in Prætoriâ Augustini Barbadici, qui caritate suâ plerosque
nobiliũ ad confessionem pellexit: & partim ipse, partim alij Patrum audiue-
runt. Ad gregarium porro militem, & nauticam expiandam turbam ratio ta-
lis instituta. In singulas triremes bini è Collegio missi vniuersam multitudinem
ad dolorem peccatorum, sinceramque confessionem incitabant, instruebant-
que, propositâ liberali indulgentiâ, quam paulò ante Pontifex iobelæi formulâ
promulgarat. Tum persuasum Trierarchis, vt remiges sinerent in Collegij
templum deduci, vbi quietius, celerius, & religiosius audirentur. Ergo sepa-
ratim singularum nauium remiges sub custodiâ instructo agmine ducebantur.
Ibi Sacerdotes plures decem excipiebant, totidemque non Sacerdotes. Hi pri-
mum ad confessionem repoliebant: deinde confessos ad cœleste conuiuium
præparabant. Ita permultis non magno tempore expiatis proximo die Domini-
co, partim in Collegij templo, partim in alijs propter mare, sacramentorum
maximum erogatum, immortalitatis pignus, ac nutrimentum. Minimè præ-
termisissæ Pontificiæ triremes: sed in his propria Capuccinorum administratio
fecerat, aliena auxilia vt minus necessaria essent. Curarum plurimum in Regis
Catholici classem collatum. Rerum præfectura diuinarum in eâ penes Hiero-
nymum Manricium erat: quam ita deferente Rege susceperat; vt Societatis au-
xilia prius vellet sibi promitti: vndè factum, vt Regis postulatu Pontifex Patres,
quos supra memorauimus, destinaret. Is non modò Sociorum vtebatur indu-
striâ, sed & Sacerdotum ceterorum, qui sponte operam in classem deferrent,
neminem, nisi quem illi probassent recipiebat. Instante iam profectione nouum
Pontifex ipsi propriè classis iobelæum largitus, omnia nouo ardore succendit.
Rursus omnes, & primi quique summâ pietate curarunt confessione animos, &
pane viuo roborauerunt. Pater Christophorus Rodericius regiam Quadrirēm,
volente Ioanne Austriaco, ne quid resideret, quod retardare fauorem cœles-
tem,

flem, atque victoriam posset, ita perpurgauit; vt reliquum nullum factum sit, ne vilissimarum quidem operarum inexpressum caput. Tum cohortatione accommodatâ, & munimento salutis sic inflammauit; vt nemo vel remigum victorum non maximè ad patranda victoriam, vel subeundam pro religione beatam mortem animatus iret. Idem ab Ioanne Montoiâ in Neapolitanâ Prætoriam factitatum. Certatim in suas quisque triremes plerique Trierarcharum Sacerdotem è Societate vocabant. In regiam Rodericio conscendendum fuit, quamuis ad operam liberius deriuandam in plures minus ipse nobilem præoptaret. Ioannem Montoiam secum Aluarus Bazanus Marchio Sanctæ Crucis Neapolitanarum Præfectus triremium duxit. Alij alijs consensu, inde ad alias, vt ferebat vsus, transliebant. Nonis Octobris ad Echinadas Insulas Christiana classis, & Turcica concurrerunt: quo in conflictu maxima illa post hominum memoriam, virtute militum, ducumque, sed præcipue (quod clarissimis intellectum est documentis) pugnante pro suis Numine, de crudelissimis, impurissimisque hostibus est parata victoria. Sub ipsum certamen Patres strenuè audiendis compendio confessionibus, confirmandis militibus, adhortandisque vt fortiter, nec nisi rectâ mente pro diuino cultu certarent. Mox ipsâ in pugna prælato Crucifixo, incitantibus, adurgendisque pugnantibus constantissimè operam posuerunt: vbi Montoiam narrat ita fidenti animo, constantique, ac sereno vultu pollicentem victoriam instituisse, vt ultra hominem videretur. Iam cœptâ victoria, ad iuuandos morientes, curandos saucios vertere curam eâ caritate, vt ne ipsis quidem Turcarum moribundis, vulneribus malè multatis denegarent obsequia humanitatis: quorum nonnulli recepto baptismo morientes vitæ sunt geniti immortalis, salute in exitio repertâ. Pater Marius Beringucius dum religiosâ animi firmitate ipso in impetu, ac tempestate certaminis incitat pugnatore: & quamuis hinc, atque hinc multi caderent, ipso quoque Augustino Barbado summo Venetæ classis Procuratore, cum quo ibat, ante eius pedes ex vulnere, vnde mox obiit collapsus, perstat intrepidus, vulnus ipse quoque excepit in genu: comes autem eius Nicolaus Sorbulus dum victrix classis redit, morbo in Phariâ insulâ occubuit, etiamnum sanctæ militiæ tyro, sed virtutis maturus. Eodem tempore Messanæ plurimum exhaustum laborum est, tum in continuis habendis, regendisque præcationibus, & supplicationibus quoque ordinandis, tum in curandis, qui relictis fuerant ægrotis militibus, inter quos ingens fuit numerus Germanorum, nec pauci Hispani. Quod geminarunt negotium, cum victrice classe reuerti ægri, saucique. His in officiis Rectoris Collegij Iacobi Suarij plurimum curæ euigilarunt. Sed super omnes Visitatoris Prouinciæ, moxque Prouincialis Domenecci indefatigabilis defudauit caritas. Cui cum par calamitati pietas, pietati solertia, solertiæ efficacitas, hisque omnibus auctoritas compar suppeteret, nimirum agendo per se, adhortando, incitandoque, atque edocendo, quorum maximè ea partium erant, vnus habebat plurimorum momentum. Auctore, & exactore illo, Archiepiscopo maximè adiuvante, qui & comitem, seu ducem se præbuit in emendicandis per diuitum domos hinc linteis, inde culcitris, aliunde alio instrumento; receptacula ægrotum, oppletis iam veteribus, aliquot instituta. Domenecus idem cum Austriaco egit, vt in bello desideratis supremi exequiarum honores (quod apparatus toto factum regno est) haberentur. Ceterum & Pontifex Sanctus Romæ, cum victoriam Deo gratularetur, Latinâ eam oratione inter sacra præsentem se decorandi munus nominatim Patri Ludouico Gagliardo tum Seminarij Rectori mandauit. Institit quoque vt in Siciliam Germanicè periti aliqui mitterentur ad solatia militum Germanorum, qui summas inter calamitates neminem habebant, qui cum siue animorum, siue corporum communicare dolores possent. Missique exitu anni ex copiâ, quæ ad manus fuit, Sacerdos, & adiutor, Iodocus Carcinerus, & Antonius Vinkius, mirum quantum ad vtrique leuanda miserorum incommoda valuerunt per summas ærumnas suas, inter quas etiam Vinkio mori contigit. Eiusdem Beatissimi Patris iussu Prouincialis Austriæ

Hist. Soc. Iesu Tom. 3.

Ff

Lau-

40

Patrum in pugna nauali labores.

41

P. Marius Beringucius strenuè se gerit.

42

Iacobi Suarij Rectoris Messanæ, & Domenecci Visitatoris Prouinciæ officia caritatis.

43

Pater Ludouicus Gagliardus Seminarij Rector orationem habet ad Pontificem.

44

Iodocus Carcinerus & Antonius Vinkius Germanicos milites ægrotos iuuant.

45
Prouincialis
Magius in Po-
loniam à Pon-
tificie mittitur.

46
Posnaniensis
Collegij exor-
dium.

47
Adamus Ko-
narcius Epif-
copus Collegij
fundator.

48
Societas etiam
à Palatino hæ-
retico lauda-
tur.

Laurentius Magius hoc quoque anno adulto vere Poloniam reuifit. Ferebat fama Sigismundum Regem de dimittenda ob sterilitatem coniuge (ea Cæsaris Maximiliani soror erat) ducendaque altera agitare: quod in tam eminenti personâ exemplum erat toti Christiano orbi offensionis magnæ futurum. Ergo vigil Pastor non modò ad bestiarum vim ab Sancto Christi grege, sed morborum quoque luem arcendam intentus; tum datis ad Regem, & ad suum Internuntium literis, tum destinato eam ob causam Laurentio, cuius nouerat auctoritatem multum ad Regem valere, tanto flagitio ire obuiam maturauit. Simul primum literas, & mandata Pontificis Magius accepit, quanquam Melchior Bilia apud Cæsarem Internuntius, ex quo plura iubebatur cognoscere, iam diem suum obierat, & profectio in tempus incidere Prouinciæ perincommodum; raptim absoluto, quem habebat, Prouinciali conuentu, dedit sese in viam. Et ille quidem expeditæ obedientiæ fructum non amisit: causam tamen Vincentij Portici apud Regem Internuntij egregia fides, & adiuncta prudentiæ animi magnitudo eo loci perduxerat, vt minus necessariam ratus sit operam suam. Tum ex occasione Posnaniæ ad ponenda Collegij fundamenta perrexit. Iam habebat in Polonia Regno tria Societas Collegia diuersis in Prouincijs: Bransbergense in Prussia, Pultouienſe in Masouia, Vilnense in Lithuania. His additum hoc anno quartum Posnaniæ in Occidentali Polonia, quam maiorem vocant: cuius ipsa Posnaniæ est caput, vrbs haud Silesiâ procul, magnitudine inter medias, amœnitatis sita in primis, Varta amne pluribus alueis partim naturâ partim arte muros subterfluente: ædificijs non inelegans, elegantium ferax ingeniorum: Debeatur ei proprio quodam nomine Collegium: tum propter singularem, quâ postulabat, humanitatem: tum propter insignes viros Stanislaum Varſeuitium, Stanislaum, ac Benedictum Herbestos, Stanislaum Grodicium, aliosque, quos ipsa Societati dederat. Adamus Konarcius à Cobelino sacrorum vrbs Antistes fundauit, cum quo superioris anni exitu Varſauiæ conuentum supra est demonstratum. Pater Magius binos Sacerdotes Iacobum VVicum Vangrouitium, & Simonem Visocium, totidemque non Sacerdotes ducens extremo Iunio Posnaniam venit. Recepti sunt magnâ bonorum gratulatione, Senatus præsertim, qui statim gratulatores misit, & Canonicorum, qui, cum populum pro concione ad gratias Deo agendas inuitassent, secundum concionem Sanctorum Ambrosij, & Augustini hymnum solenni ceremoniâ, accipientibus festo sono campanis, concinuerunt. Initio, quòd Episcopus rursus ab suo Rege in Germaniam, & Italiam Legatus aberat, & Sacerdotes ædis Sancti Stanislai, quæ destinata Collegio fuerat, demigrare cunctabantur; in Episcopi ædibus habitauerunt. Paulò post tradita est domus cum adiuncto Sanctæ Gertrudis facello: & alia, quæ Senatus iam pridem perbenignè decreuerat: ac reliqua deinceps omnia, postquam Episcopus adfuit, composita, atque constabilitata. Quo loco, secundum Antistitem, in beneficijs & benignitate multorum, antea omnes prodenda literis perpetua, atque pro facultatum modo immensa beneficentia Vrsulæ Michelani cuius Posnaniensis viduæ. Illa quicquid inter primas difficultates mendicitati Patrum, quicquid ad nudas tegendas aras, ad sacrificiales amictus, & alios cuiusuismodi vsus necesse fuit, vltro suggessit. Denique meritò Collegij parens habetur, id insuper commerita felicitatis; vt Hieremiam filiam maternæ huius pietatis æmulam, ac velut heredem haberet. Magnum incussit terrorem Hæreticis hic Posnaniam Iesuitarum aduentus. Itaque id in primis adnituntur, vt cœpti operis disturbent exordia. Palatinus erat Lucas Gorca, homo extra hæresim (vti superiori volumine indicatum est) minimè malus, sed hæreticarum partium adeo studiosus, vt nimio etiam studio suis obfuerit. Dum enim hæreticum Ministrum adhortatur ad vitam componendam, quo posset non industriâ solum, verum etiam auctoritate sustinere Iesuitarum impetus: ac leuiter increpat, ipsorum iubens intueri Iesuitarum exemplum, quos angelicam asserebat vitam in terris ducere; Minister nec corrigere mores habens in animo, nec obiurgationem, tamque disparẽ comparisonem ferens, podo-

pudore, iraque confusus Posnaniâ aufugit. Ceteri ergo Hæretici tanto magis in solitudinem excitati, quanto clariorem videbant instare deliramentis suis perniciem; aliquot etiam orthodoxorum siue sponte (nam vbique sunt, qui vel prauitate ingenij, & quadam altercandi dulcedine, vel boni specie capti, cœptis quantumuis probabilibus aduersentur, sine Hæreticorum instinctu) denique & è Sacerdotibus, quos demigrare oportebat, nonnulli graue certamen mouerunt: quod tamen nonnisi ad Episcopi, & Senatus, & ceterorum ordinum constantiam, atque erga Collegium caritatem intendendam, atque insigniendam valuit. Et talia par illud egregium Sacerdotum Vuiecus, & Visocius, instar generosorum seminum, edebant prouentus futuri pignora, vt incenderet vulgo auiditatem plenæ messis primitiarum gustus. Confessiones, catecheses, custodia publicæ, receptacula ægrotorum, & inopum, deductio ad patibulum damnatorum, & id genus operosiora munera curæ Visocio erant: eam memoriter, & cum cantu, vno præeunte, pueri pronuntiabant. Quæ res, vt noua, & maximè accommodata ingenio populi, magno pietatis bono celebrari cœpta. Addebat Visocius explicationem quoque grauiorem Romani ad Parochos Cathéchismi: Vuiecus Collegij infantiam, & incrementa curabat: sed primæ eius occupationum erant sacræ conciones, quas habebat, scribebatque. Erat homini vernaculæ orationis admodum apta, & acris, & plena dignitatis copia. Itaque Posnanienses, cum anno superiore degustassent; iucundissimè, & confertim audiebant. Ceterum, quia non erat scriptio minor, quàm actio: & res non cominus modò, sed & eminus gerenda erat; cum tantum sit momentum in libris bonis siue ad pietatem alendam, siue ad repellendam impietatem; Patribus placuit hoc etiam telum in Poloniâ, vt in ceteris fiebat Prouincijs, expediri: & negotium ipsi datum Vuieco est. Vulgarant librum Hæretici, cui Confessio Sandomiriensis nomen fecerant: iudicium de eâ confessione (sic enim opusculum nominauit) scripsit Vuiecus vrgente Internuntio Portico, qui editum sumptibus suis volumen inter Proceres sparsit. Id primum nostrorum operum Sarmaticè prodijt. Sub idem tempus libellus de Imitatione Christi, & alij eadem linguâ vulgati. Verum quia explicationes, & cohortationes in Euangelia, quæ Dominicis, & alijs festis diebus leguntur in sacrificio, postillarum nomine Hæretici confarcinarent planè pestilentes, & manibus omnium, præsertim Parochorum, summâ cum pernicie terebantur; optimum visum est postillam salutarem suggeri, quæ nocentes excluderet. Ergo id quoque opus magnâ expectatione moliebatur Vuiecus, & mox magnâ felicitate perfecit: deinde alia, atque alia adiecit opera preclarissimi vsus. Interim permulti ab Sectis tum concionibus, tum explicatione cathéchismi veritatem edocti, ad Catholicos remigrabant. Inter quos sacerdos, qui magno cum religionis detrimento non multò ante descuerat: vnus item è Ciuitatis Iudicibus, & quidam antea religiosa sequutus signa, è superiore loco publicè execrati hæreses, in Catholicam religionem ritè iurarunt. His Posnaniensè Collegium generosis natum seminibus in proceritatem dignam nobilitate, ac pietate Polonicâ adoleuit. Interim Vilnensè maxima capiebat incrementa, obstantibus & ibi nequicquam Hæreticis. Nam vbi maximum, atque pulcherrimum Sancti Ioannis Baptistæ templum, traditum illi viderunt; non modò indignari, sed & furere, & seditionem moliri cœperunt. Verum mira Dei in Lituanos, atque in Societatem benignitas facillimè cuncta pacauit. Feruebat diuinum opus. Varsenitium Polonicè dicentem terna minimum, & quaterna millia auditorum celebrabant. Præterea aliæ Latine, & Italicè, & Germanicè ab alijs conciones habebantur. Magnus numerus ad religionem auitam reuocati, è Ruthenis potissimum, qui minimè videbantur ab Regno Dei abesse: quin adeo incrementis Collegij gratulabantur, & optabant apud Patres homologes, & synaxes obire. Sed nonnisi, qui prius errores posuissent admittebantur. Gestiebat successu Episcopus. Philosophicam scholam inceptari Prouincialis Senerius decreuit: eamque ob rem Socio-

Hist. Soc. Iesu Tom. 3.

Ff 2

rum

49
 Primitiæ fru-
 ctuum Posna-
 niensis Collegij.

50
 Stanislai Vuie-
 ci lucubratio-
 nes.

51
 Vilnensis Col-
 legij incremē-
 ta.

52
Patris Lucæ
Crassouj obi-
tus, & virtus.

rum manum per autumnum adduxit: sed incidit in tempus, cum pestilentia lues gymnasium dissiparet. Patuit tum clarius Episcopi in Collegium sollicita caritas. Sociorum tres secum abduxit in villam, tres & viginti in alteram item suam villam euocauit, habuitque utrobique suis impendijs paternè. Vndecim in vrbe manserunt: inter quos Varseuitius magno & presentium exemplo, & absentium, cum Sacerdotibus duobus: quorum alter Lucas Crassouius dum pertineti caritate confessiones omnium, quicumque se offerrent, excipit; inde lue, ut creditum est, afflatus, vitam pro salute ciuium fudit, sancto totius gentis Sarmaticæ auspicio. Is enim primus Polonorum dicitur in Societate admissus, idemque primus de gente eadem inter nos Sacerdotum, ad Societatem coelestem, quod exitu tam nobili contigit, emigravit. Venerat proximo Februario Villam functus peregrinatione Roxolanâ interpres, & rebus gerendis egregius adiutor Proprouinciali Suerio. Concionibus pomeridianis operam Vilnæ dabat, & confessionibus omni vacabat tempore. Infimam quoque discipulorum classem, ex Magistrorum penuriâ, regendam vltro sumpserat, & omnia hæc tolerabat valetudine ita consumptâ; ut ab insanabili tabe proximo gradu abesse putaretur. Nimirum dulce erat, instar sacri cerei, in Dei obsequium ardendo totum, lucendoque consumi. Nec sanè lenius quasi extingui, ac beatius potuit. Prægressâ enim per triduum leuiore febriculâ, quarto die magis adhuc leuatus videbatur: cum repente vis mali tota sub noctem ingruit. Id ubi sensit, nihil quicquam nec animo, nec ore commotus, accito Rectori Varseutio de noxâ confitetur: & professus nihil se dolere, quod proficiendum ex his vitæ miseris esset; incendi solitum moribundis sacrum cereum postulat, simulque ante oculos sibi collocat imagunculas quasdam in Romano Collegio Domini Cruciatibus impressas. In eorum meditatione circiter horæ quadrantem fixo obtutu, summâ attentione, cum suspirijs, ac gemitibus immoratus; ipsemet preces, quæ commendandis Deo abeuntium animis recitantur, in sacerdotali codice reperit, tradiditque apposito sibi custodi positus humi genibus recitandas: quibus nec dum absolutis, cum idem ad singulas præsentis animo responderet; placidissimè consumptus est. Pultouiense quoque Collegium lues eadem dissipauit: & quo die Vilnæ Crassouium rapuerat (primus ac vigesimus Octobris fuit) Pultouiâ rapuit Matthiam Debinskium famularium operum administrum, Cuius mortem cum Rector Stanislaus Rozdrazouius nuntiasset, ita subscripsit: Totus Sanctus erat hic frater. Collegium, quod expetebatur in Russiâ, Præmislîæque ponendum, conuenerat, ut Iaroslauiam transferretur, Sophia, quæ id fundabat, expressit. Aiebat enim religione se impediri, ne populum suum alienis possideret.

53
Matthiæ De-
binskij mors.

54
Graciensis Col-
legij rudimēta.

55
Alberti Bauari
Ducis de So-
cietate iudiciū.

56
Societas in
Transyluania
expetitur.

Prouincialis Magius ætate mediâ reuersus in Austriam, Viennensis Collegij rebus compositis, in Styriam excurrit, de Collegio Græcij constituendo cum Archiduce Carolo transacturus. Ut in sequenti anno incolæ mitterentur conuenit. Interim populo Græciensi, Principibusque acceptissimus, prosperrimoque euentu, Stephanus Rimelius rem diuinam procurabat. Ardentem per se religionis studio Carolum inflammauerat vehementius Bauariæ Dux Albertus, cuius filiam Mariam cum hoc anno duxisset, id moniti genero socer sapiens sapienti dedit. Quod pertineret ad religionem, si conseruatam eam, ac restitutam vellet; non vnum Græcij, sed quam multa posset in suis Prouincijs Collegia Societatis excitaret. Hoc auxilio se pulcherrimè vti. Dolendum omnino erat, cum tot undique panderentur Euangelio portæ, per inopiam operarum, præclarissimas occasiones amitti. Namque sub idem tempus venerunt ab Stephano Bathorio creato Transyluanie Principe (Vaiuodam ipsi appellant) accuratæ literæ, quibus subsidia Societatis in eam Prouinciā postulabat: item ipse contestans in ijs maximam sibi restituendarum religionum fixam spem esse. Ex ordine minorum religiosus vir Albertus nomine, dum passim per Transyluaniam diuina ruunt, sustinuerat Sonlij, quod gentis Bathoræ hereditarium Castellum erat. Is iam & ætate, & valetudine sibi diffidens; ne cuncta secum pessum irent, Ste-

Stephanum monuit, ut successorem maturè quæreret. Ea Stephano, dum omnia circumspicit, & fortassis Alberti eiusdem monitu, prima fuit causa postulandæ Societatis: quam principio, dum paulatim viam in vrbes aperiret, Sonlij collocaret. Magius collaudato ponderosâ epistolâ, cum graui cohortatione, pio Principis studio; curaturum se apud Societatis Præpositum respondit, ut, si qua ratione liceret, in tantâ paucitate operarum, eius postulationi iustissimâ, & conatibus optimis ne deessent. Eodem tempore, & in Sueciam aperiatur aditus. Regina Catharina Sigismundi Polonorum Regis soror, constantissimæ virago pietatis, cum ad suum profectum, tum ad educandum religiosè filium Sigismundum (cum qui tertius hoc nomine regnum Poloniæ nostrâ ætate obtinet) Sacerdotes de Societate duos postulabat. Auctoritatem Nuntij Portici, & Reginulæ Poloniæ sororis suæ interposuit: & votorum demum compos est facta, quæ tamen in præsens idoneorum inopiâ Patrum differre coëgit. Ceterum dum tanta sacrorum penuria colonorum vrget; ecce tibi maximè insignis amittitur. Viennæ Adalbertus Baufekius Boëmus, quam acerbo naturæ, & rebus humanis, tam maturo virtuti, sibique obitu, quinto Nonas Maias cecidit. Eius exitu anni, quo Sanctus Ignatius terras reliquit, insigni miraculo vocatus ad Societatem, puero IESU in Sacrosanctâ Hostiâ viso, quemadmodum eo loco narratum est, consentaneam vocationi vitam egerat: vir mitis, innocens, candidissimâ animâ, humilitatis amabiliissimæ, paratissimæ ad omnia obedientiæ: ad hæc doctus cum primis, publicèque in Academiâ Viennensi, temporeque eodem in Collegio nostro Theologiæ interpres: impiger idem, nauusque diuinæ vineæ cultor: cuius in ore, ac vultu innocentiam animi, caritatemque erga Deum, & quoscumque hominum legeres. Quibus virtutibus ita domesticorum amores, ciuiumque rapuerat; ut ægro nullum omisum sit, certatim omnibus omnia conferentibus, diuinum, humanumque remedium: & fuerint, qui vota facerent, atque enixè Deum Dominum precarentur, vicarios se offerentes, ut detractos sibi, illi annos adijceret, ne munimentum id religioni alienissimo tempore demeretur. Quæ spes ubi sefellit, quod reliquum erat, demortuo frequentia, dolore, lachrymis, ac lamentatione insigni iusta funebria persoluerunt. De eo Magius ita nuntiat: Tertio die Maij migravit ad Dominum sanctulus ille, ac benedictus Pater Adalbertus, dimidium animæ meæ, propter multas eius virtutes: cuius mors, ut communi bono, perincommoda accidit, & Academiæ, & Collegio nostro, & Theologorum nostro Seminario: cum esset ille vas omnium bonorum, & ad labores infraçtus: ita vulnus cordi meo tale infixit, ut etiam num perdoleam. Collegio quoque Pragenfi non leuem attulit cladem pestifera febris, quæ totam ferè Boëmiâ peragravit. Sociorum quatuor sustulit, quorum tres imminentem sibi finem prædixerunt. In his Aegidius fuit Angelus Ioannis Pauli Campanæ in Tyronibus instituendis socius, mox Magister ipse futurus, excellenti virtute, ac prudentiâ iuuenis, laborum appetentissimus, eoque muneribus oneratus permultis: denique dulcis adeo caritatis; ut in omnibus omnium temporibus, & angoribus solatium, ac lenimentum esset. Postquam supremis munitus est diuinorum mysteriorum præsidij, quò propiùs accedebat hora exuendæ mortalitatis; eo exultabat magis, ac gestiebat. Nil eius ex ore audiebatur, nisi: Venite exultemus Domino: Exultate Iusti in Domino: Exultabunt Sancti in gloria, & alia de genere hoc. Quibus lætitijs interuenire, Satan est ausus; ut intelligamus quid bestia importunissima, nisi Deus coërceat, cum malè sibi conscijs agat. Sed in præsens quàm temerè se obtruserat; tam ignominiosè nullâ re in famulo Dei è suis reperta, fugit. Campana, qui hæc scripsit, sciscitante num quid haberet, de quo ipsum admonendum censeret; Habere, inquit, non pauca, si totum superesset. Verùm nonnisi tres horæ super sunt vitæ: in alijs hoc breui spatio vtendum est curis. Et planè tertiâ post horâ excessit. Inter Collegij Fratres ad manuum opera adiutores, quidam erat eximie pius, ac simplex, qui magnâ caritate culinæ labores obibat. Is biduo fermè, antequam Aegidius moreretur, dum complicitus in genua historiam Visitationis

57
Et in Sueciam
accit.

58
Adalberti Bau-
fekij egregia
virtus.

59
Magij de eo te-
stimonium.

60
Collegiū Pra-
gense peste cō-
tactum.

61
Aegidij Angli
laudes.

62
Duo Nobiles
ab hæresi per
Nostros reuo-
cati.

63
Ingolstadiensi
Collegio peda-
gogi ex Aca-
demiæ attribu-
tum.

64
Alberti Bauarig
Ducis perho-
norificæ de So-
cietate literæ.

65
Academicorum
obstacula, &
querimoniz.

Deiparæ, quæ eo ipso die anniuersarijs honoribus reolebatur, secum medita-
tur; totum vidit oculis corporis, quasi sole clarissimo splendere locum, ubi ora-
bat: eaque in luce Christum Dominum vidit, qui dextero brachio Aegidium su-
stinebat. Quam rem Patri Campanæ pius coquus retulit: & postquam Aegidius
ex humanis abiit, eum sibi ad Deum, Rectoris consensu, patronum adscriuit.
Nihil infregit malum in corpora sæuiens Sociorum conatus in curandâ peste
animorum. Itaque multos sanarunt: sed duos nobilitate præcipuos: alterum
percarum Cæsari quinquennio ante in Augustanis Comitijs Hæreticorum falla-
cijs circumuentum: alterum adolescentem magnæ indolis è Ducibus Russiæ:
qui cum Pragæ venisset è patriâ, cum vniuersâ suâ familiâ multam nobilitatem
complexâ, hæreticum virus eiecit. Ad hæc Auellanedæ in primis factum est
operâ, vt Cæsar multa è re Catholicorum decerneret: ac Boëmorum nobili glo-
bo petenti Augustanam confessionem, in Boëmicis Comitijs, quæ mense Iunio
habita sunt, graui, ac seuerâ oratione pernegaret. Nam cum ausus quidam es-
set inter postulati causas addere, quod idipsum gratum Maximiliano futurum es-
set; mentiri hominem respondit. At Albertus Bauariæ Dux assidue ad studium
Catholicæ religionis addens, Ingolstadiensi Collegio nouum attribuit in Aca-
demiâ munus, & Sociorum subsidium postulauit, ad nouum Landishutæ Colle-
gium, ubi Guilielmus Dux filiorum maximus degebat ædificandum: & literarum
ingressum hunc fecit. Cum nouo subinde merito, nouâ virtutum dignitate, gra-
tiam, fauoremque nostrum sibi demereatur deuota Saluatoris IESV Societas,
æquisimum arbitramur, vt ad omnem illius commoditatem, honorem, & quie-
tem eò plus studij & patrocinijs conferamus, quò totum illud eius institutum Ec-
clesiæ Catholicæ vtile magis, & necessarium cognouimus. Ac nostra certè Baua-
ria restituta auita pietatis, quam præsentium temporum morbi nonnihil labe-
factarant, magnam partem Societati debet. Nos ipsi ita diligimus eam sincerè,
vt nihil tam cupiamus, quàm plura eiusdem Collegia, & eorum, quæ iam erecta
sunt maiorem & auctoritatem, & dignitatem. His subiicit de Collegio Lan-
dishutæ instituendo, deque Ingolstadiensis Academiæ Philosophico cursu, &
Pædagogio Societati penitus tribuendo. Pædagogii nomine Rhetoricæ, Huma-
nitatis, & Grammaticæ disciplinas eo loci complectuntur. Academici Doctores,
vbi hæc agitari cognouerunt, vltra modum commoti sunt. Consilio itaque inter
se habito, multisque scripto collatis rationibus, quatuor è suo corpore ad Sena-
tum Principis allégant, qui ostendant eam rem Academiæ splendori, frequentiz,
aliarumque disciplinarum, ac professorum earum dignitati, & rationibus obstru-
turam. Hi, & luculentis commentarijs, & actionibus vehementibus causam
frenuè agunt: sed eâ maximè re Senatui, ac Principem offenderunt, quòd in-
temperantiâ verborum vsi, dum religiosos homines immodicè carpunt, suam
prodiderunt minus bonam æmulationem, animumque interdum cum rectâ in
Deum fide non penitus congruentem. Inter cetera conquesti, ab Iesuitis in
Academiâ inuectum iuramenti iugum. Sic enim appellabant inductam con-
suetudinem, vt & disciplinas professuri, & literarijs insignibus honestandi, ex
formulâ Pij Quarti, in catholica dogmata sacramento adigerentur. Itaque cum
frustrâ multum contendissent, etiam comminati se abituros, solamque relictu-
ros Academiâ, si Dux propositum teneret; responso edito vt irent, vel melio-
rum copiam affore Doctorum; pro beneficio habuere, vt quieti manerent. Tum
Martinus Eifengrenius Procancellarius habitâ oratione plenâ Societatis lau-
dum, decretum Principis promulgauit. Super hæc, quoniam qui de Societate
ad id loci in Academiâ Ingolstadiensi docuerant, solenne conceperant iusiuran-
dum de curandis Academiæ commodis, eaque res nonnullos ingenerabat scrup-
ulos in consultationibus, alijsque actionibus Academicis, magnâque ex parte
causâ videbatur nimis seueritatis, qua Iesuitas vt Professores ceteri quereban-
tur; censuit Princeps eo iureiurando posthac Societatis homines obligandos
non videri, quos satis ad officium religiosorum votorum nexus adigeret. Itaque
eâ solutis compede vniuersam Philosophiam, Rhetoricam, Humaniores literas
suo

suo prorsus arbitrio administrandas permisit. Hoc tamen initio Patres, modestiæ causâ, insistere, ne sibi ea procuratio, nisi ad experimentum vno anno capiendum, committeretur. Petrus Canisius hoc anno primum aduersus Centuriatores, vtilem religioni, librum edidit de Diuo Ioanne Baptista. Agebatur de condendo sapientum Collegio, quibus vna esset prouincia, stylus ad refutandas Hæreticorum fallacias, & veritatem catholicam confirmandam. Mouerat id consilij olim Natalis: Hoffaus superioris Germaniæ Prouincialis quàm fieri potest acerrimè promouebat: Principibus Bauaris mirè probabatur, & domicilium ei Collegio Landishutam destinabant. Sed & hoc (vt alia multa spei magnæ consilia) præsentibus disturbanunt necessitates: quæ quicquid copularum erat, ad se se rapiebant. Georgius Schoritiuss cœptos in Marchiâ Badensi labores perurgens, religionis faciem ad pristinum nitorem renouauit. Interruperant (vt supra est positum) non nihil Cæsaris literæ felicem cursum: sed tamen cum bonâ eius veniâ, id Præsides, quod instituerat, pergens, procul amotis deliramentorum Lutheri magistris, expediuit simplicis multitudinis aures, & animos cœlesti doctrinæ. Iam nouus in Rheni quoque Prouinciâ latè patens Colonos poscebat campus. In Buchonio nemore peruetustum, ac nobile Monasterium est è Sancti Benedicti disciplinâ ab Sancto Bonifacio Germanorum Apostolo, dum secessu, & meditatione cœlestium requiem à pastoralibus curis interdum petit Carolomanni munere, qui regionem circa ternarum leucarum attribuit, inchoatum. Ei Monasterio, pariterque vrbi, quæ paulatim frequens accessit, Fulda propter labens amnis alioqui inglorius, nomen dedit. Denique Monachorum virtute, Principumque benignitate in eam amplitudinem ditio, & auctoritas Monasterij creuit; vt inter Principatus Imperij censeatur, & Abbas ipse sit Princeps, seque Archicancellarium Augustæ, perque Germaniam, & Galliam Primatem inscribat. Ceterum lapsu temporum, & nouissimo religionum motu sic toto Principatu catholica procubuerant sacra; vt supremus immineret interitus, nisi clementissima providentia, maturè qui sustineret, Balthasarem à Dernbach cognomento Grauelem Principem subiecisset. Is, vt primum anno priore nominatus est Abbas, antiquorum iuuenis morum, & religionis restituendæ percupidus, cum animo suo quid oneris subiisset, reputans, quanquàm Societatem nonnisi famâ præsertim Collegiorum Herbipolitani, Moguntinique, & Treuirenensis cognorat, tamen cum suâ sponte, tum virorum optimorum suâ auxiliâ ab eâ postulauit religiosorum sex simul ad conciones, simul ad literarias scholas, vt (quemadmodum in epistolâ ad Prouincialem Vinkium disserit) adulti concionibus ab errore deducerentur, paruuli veritatem, vnâ cum literis haurirent. Distat Fulda Herbipoli septentrionem versùs leucis Germanorum modo duodecim, Moguntia quindecim, via, quæ Erfordiam fert, inter ipsam Erfordiam, & Moguntiam pari ferme intervallo sita, magnam partem Hassiâ, Thuringiâ, & Saxoniâ, & alijs tum hæreticis terris inclusa. Eò visus est locus cum præsidio dignior ad Hæreticos imminentes vndique repellendos, tum aptior ad speculam, sicunde penetrandi ad eos occasio panderetur. Nec dilationem res patiebatur, quòd ordo equestris concionatorem confessionis Augustanæ introducere, & in cœnobio Franciscanorum, quod annum iam vigesimum ab religiosis desertum alieni quidam inhabitabant, Cæmeterio in forum, templo in receptaculum lignorum versò, hæreticam excitare scholam moliebantur. Ergo Hermannus Thyraus, qui procurator Romam profectus, indè post obseruatam in Vrbe aliquanto tempore domesticæ disciplinæ formam Prouincialis reuertit, inclinato Autumno Osualdum Redlingium, qui præesset, vnâque Hermetem Albauranum, qui primus Collegio Spirensi præfuerat, virtutis eximie, & commodæ facundiæ Sacerdotes, vnâque Magistrum Ioannem Macherentium, & fratres duos misit, opus velut in statione, quoad de Collegio transigeretur facturos. Magnâ eos gratulatione boni omnes, maximèque Abbas excepit: paucisque diebus apud Parochum habitos in cœnobio, quod Hæretici suæ, vt diximus, scholæ destinauerant, collocavit. Ibi dum pro se quisque, & Macherentinus

66

Canisij opus
de Sancto Ioa-
ne Baptista.

67

Marchia Badē-
sis à Georgio
Schoritio ex-
cultâ.

68

Fuldenfis Col-
legij origo.

69

Primitiæ
Fuldenfis Col-
legij.

70
Pater Hermes
Albaucanus
moritur.

71
Petrus Syluius
Moguntiae oc-
cumbit.

72
Ad obediendū
diuinitus mo-
nitus.

73
Lamberti Aueri
pietas.

74
Excellent mi-
sericordia.

75
Deus pietatem
large repperit.

tinus in quadam gymnasij prolusione, & Osualdus in granibus ad populum con-
cionibus elaborat, & Hermes, quamquam dudum offensā valetudine, nihil cessat,
quin adeo pietate populi, & ad diuina verba concursu incitatus supra vires eni-
titur, inter dicendum ictus apoplexiā, magno Catholicorum dolore, tertio Idus
Martias insequentis anni decessit. His ab initijs dum oritur Fuldae Collegium,
Moguntinus Antistes, & Spirenses Canonici, ad suorum firmamenta Collegio-
rum, tabulas rite confecerunt, Patresque probarunt. Ac Spirā ampliores in-
ædes, quas Canonici donarunt, Decani antea domicilium, Maio mense migra-
tum est. Moguntia Theologiae veterem Magistrum Petrum Syluium amisit, vi-
rum christianā humilitate insignem. Hic in Societatem Louanij adscitus ineun-
te sæculi huius anno altero, & quinquagesimo, prout eorum temporum coge-
bat vsus, cum plurimam in messem operarij quam paucissimi diuidebantur, in
alia ex alijs loca translatus, ac ministeria, primū Louanij in Belgio, tum in
Italiā, Romæ, Florentiæ, Tyburi: dein Pragæ in Boemiā, postea Ingolstadij in
Bauariā, postremō in Rhenanā prouinciā Coloniae, Treuiris, Moguntiae, lin-
guarum, & disciplinarum cognitione multiplici, & ipso manuum labore (nam
præter alia Lainio amanuentis, & Polanco fuit) catechesi puerorum, atque opi-
ficum, grammaticæ cum latinæ, tum græcæ explicatione, professione Rhetor-
ices, semel atque iterum philosophico orbe obeundo, denique theologiam,
& è sacrorum interpretatione librorum promendo, & viā, quam scholasticam
vocat, tractando: atque inter hæc studiorum moderator, confessarius dome-
sticorum, sæpè etiam extrariorum: item rebus domi pietatis præfectus, confi-
liarius Rectorum, ac monitor, vbique laboriosus, ac diligens sese, velut saluta-
rem nubem, quocunque Sancti Spiritus impetus per obedientiam ageret, mori-
geram, ac sequacem præbens, vnus multiplex gentibus multis auxilium ministra-
uit. Ad facilitatem obedientiæ tantam haud obscuro videtur monitu diuinitus
eruditus fuisse. Nam, vt primū Romam venit, in quendam incidit Sacerdotum
domesticorum, qui (ab nullo enim paradiso abest serpens) superbiæ spiritu, &
erroris illusus, adiungere sibi per artes, detractā Sanctissimo Patri Ignatio au-
thoritate, adolescentem simplicem nitebatur. Nec procul aberat Syluius, vt to-
tū ei se dederet, cum acerbissimo morbo correptus est, cum eo stupore men-
tis, ac sensuum; vt nihil à stipite, & saxo distaret. Sed adfuit innocenti gratia
Dei, vt stuporem stupor excuteret. Statim vt paululū mentis leuatus est tor-
por, simplicitatis lapsum cognouit, ac deplorauit: firmiterque emendatione
propositā, ita continuō morbus omnis euauit; vt omnes intelligerent benigni-
tillam Numinis admonitionem fuisse: & deceptus quoquē, idemque deceptor
Sacerdos errorem magnā ex parte suum deponeret. Natalem habuit Flandriæ
pagum in Alofti vicinā, vocabulo Hautemum: Sexto Idus Iulias ad humilium
præmia onere expeditus corporis viam iniuit. Magna Rectoris Collegij erat
stre; longè ad conciones accersebatur: ac semel, iterumque hoc anno accitus
Francfordiam est, vt in celeberrimis nundinis, & in conuentu, quem Legati
Principum habuerunt, catholicos tractatus haberet. Ex æquo etiam cum Paulo
Schalischio sic disputauit; vt planè satisfactum ille sibi, seque iam catholicum
pronuntiaret. Sed inter maximas Lamberti virtutes pulcherrimè fulgebat mi-
sericordia aduersus egentes. Enimvero fuerant hæc tempora per omnes ferè
Christianorum in Europā terras ita infelicia; multis vt simul grassantibus malis,
haud aliud fermè sauiret acerbius, pluresque conficeret, quàm fames. Hoc igitur
misericordiam latius pandens Auerus, quo angustior erat annona, per mul-
tos menses plus centenis, sæpè centenis quinquagenis quotidie alimenta diui-
sit, sic vt simul animis salutaris doctrinæ esca præberetur: quod bini Socij, alij
inuicem, atque alij succedentes studiosissimè facitabant. Valuit pietas erga
pauperes Domini, vt Dominus ipse rebus Collegij benediceret. Itaque expe-
riebantur Patres copiolas domesticas largiendo non minui, sed potius augeri.
Valuit exemplum ad excitandam complurium benignitatem: qui & per se
mul.

multa largiebantur, & pecuniæ summas non leues, hi quinquagenos, illi centenos aureos ipsi tradidere Collegio diuidendos: tum alij vestes, alij libros, alij alia contulerunt, quibus propriè literis operata paupertas subleuaretur. Tres ex Herbipolitano Collegio susceptæ expeditiones, cupiente Antistite sensim corrupta suæ dioceseos membra sanitati restituere. Igitur anno ferè toto sacri milites, tanquam in acie, variis in oppidis, ac præsertim Neustadii versati, & sacra vbique pristina reuocata. Magni docendo, maiores viuendo Sacerdotes Christianus Haluerius, & Gerardus Lapidanus talia maximè procurabant. Qui dum quasi peregrinam militiam exercent, nec solertiâ, nec felicitate dissimiles gerebat in vrbe Paulus Saurius. Multum valebat conciliandis pietati mortalibus: & is maximè Herbipolitanos ad frequentandum Collegii templum, animasque suas culturæ Patrum subiiciendas, vt apud ignotos initio resistentes, leni quadam, & plenâ caritatis prudentiâ sensim allexit. Singulari etiam industriâ in tractandis adolescentum ingeniis, pietateque, ac literis imbuendis utebatur. Quo in munere, & ante Societatem initam per aliquot annos Treuiris tempore eodem Paraciam curans, & postea etiam num tyro Societatis per sesquiannum Francfordiæ summâ cum laude versatus, demum Herbipoli classem Humanitatis primus fundauit. Sed iam totum ad doctrinam pietatis tractum ingenti sanè incommodo vita in medio cursu defecit die Martyri Catharinæ natali. Patriam habuit oppidum ad Mosellam, Bernocastellum nomine. Iam Sacerdos, ac tricenarius maior Treuiris ad Societatem accessit, in qua septennio minus superfuit. Ceterum nullam videbatur vixisse vnquam nisi religiosam vitam. Ita puer innocentiam custodierat: ita vitatis adolescentulorum erroribus, frequenti lectione piorum voluminum, præsertim de Sanctorum virtutibus continenti studio precum humi cubans, aliterque corpus afflicans, erudire animum semper, & durare, producereque ad summam honestatis curauerat. Haud minore iacturâ amissus Traiecti ad Mosam sexto Idus Nouembris Henricus Dionysius Neomagensis patriâ, quæ & Canisios nobis, & alios dedit insignes viros. Aliquot dies æger sacrâ Christi Domini passione meditandâ ad horam se vltimam comparauit. Annum agebat circiter quinquagesimum primum: decem & septem in Societate, quam Colonia inierat, cum egregiâ laude tractis. Traiecti vnus diu catholicam rem sustinuit, non solum præstantiâ Euangelici Oratoris, sed etiam rarâ virtutis nomine inclytus. Multis quoque annis Colonia in æde principe dixit, multosque ab hæresi abduxit, plurimos in orthodoxâ sententiâ tenuit, firmavitque. Ac testabantur Carthusiani Patres perinde eum verba facientem, quasi alterum Sanctum Paulum audiri, & accipi. Puellæ surdæ, ac mutæ post obitum apparuisse, & aurium, & linguæ vsum restituisse viri fide digni affirmant. Ab Clero, Senatu, populo Traiectensi, qua solent Episcopi, elatus est exequiarum celebritate, quam duobus deinceps diebus, variis aduocatis religiosis, amici continuauerunt.

Inter hæc, vt publicæ res in Belgio, ita priuatæ Societatis dubiæ erant: eò maximè, quod non Hæretici modò, quorum vires inualescebant, clam, palamque aduersabantur; sed & Dux Albânus, qui pro Rege tenebat eas Prouincias, parum se beneuolum ostendens, multorum audaciam (vt euenit) confirmabat, vt nudarent voluntates, & obsisterent. Ita non parum exhaustum est molestiarum Antuerpiæ, vetitique Patres in sacello suo diuina facere: nec quamuis Rex consensisset, ad sedem figendam stabilem; impetrari potestas domus emendæ potuit. Sed admiratores moderatricis rerum sapientiæ hæc ideo permissa interpretantur, tum vt multò luculentius postea domicilium Antuerpiensæ Collegium possideret, tum maximè, ne quæ consequuta est Albanum inuidia, Societatem pariter aggrauaret: fabularumque auido vulgo, & beatis Iesuitarum obrectatione Hæreticis capax materia subderetur.

In Galliâ Viridunensæ Collegium, quod pestilentia occasione dissipatum restituere cunctabantur Patres, quoad eius auctor Antistes Nicolaus Psalmaus mansura fundamenta certius expediret, cum ipsemet Antistes Parisios eam ob rem-

ve-

76
Herbipolitani
Collegii res.

77
Christiani Haluerii, Gerardus Lapidani, & Pauli Saurij opera.

78
Henricus Dionysius Traiecti post egregios labores moritur.

79
Funeris celebritas.

80
Belgiæ res.

81
Antuerpiæ difficultates.

82
Viridunensæ Collegium restitutum.

83
Paucorum in-
fantis pietas,
& opera in
animarum sa-
lutem.

84
Pueri constan-
tia.

85
Benignitas ssi-
ma Episcopi in
Collegiū Vir-
dunense.

venisset, testificans (quod & in tabulæ foundationis apposuit) carendo potuisse cognosci, quam necessarium esset, resque partim composuisset, partim prolixè polliceretur compositurum, restitutum est, & ad Sancti Nicolai collocatum magno bono, & gaudio Ciuitatis. Quemadmodum quod requieuit aruum semina, excipit lætius, & reddit vberius; ita Virduni tum contigit. In pueros maxime quadam incidit cœlestis flamma, ex qua felix totâ vrbe propagatum incendium. Interfuit ordinandis principijs, & Ecclesiasten per Quadragesimam egit, Prouincialis Oliuerius Manaræus. Ei visum est paruulis diligenter excultis vti adiutoribus ad venationem animarum. Ergo omnibus in vniuersum datum negotium, vt quotquot possent ab iurgijs, ab impijs, impurisq; verbis, ab inconsultâ iurandi consuetudine coercerent, pellicerentque ad sacram confessionem. Id cum alij omnes sedulo aggressi, tum præcipuè circiter triginta, ex quibus coacta Sodalitas est prorsus admirabili sedulitate, atque constantiâ. Distributis inter se vrbe partibus in suam quisque, tanquam catelli venatici, discurrebant, ac spectaculo sanè ad laudem Dei aptissimo, reuertebantur ad Collegij templum suâ quisque cum prædâ: hi quadragenos, illi quinquagenos, alij sexagenos, eoque plures ad Confessarium deducentes, præsertim in celebriorum factorum peruigilijs. Idem quemcunque vidissent, aut audiissent dicto, factone quid præter decorum committentem, dum blandè corripunt, submisissè precantur flexis sæpè ante illorum ora geniculis, dum comiter monent, docentque, vt abstineant, assiduitate suâ fecerant, vt toto Virduno penè nullæ eiusmodi fœditates apparerent, nisi fortè Nundinarum diebus, cum agrestes, atque exteri veniebant in urbem: sed ijs etiam diebus, pueris adnitentibus, sagaciterque malas bestias infectantibus multò erant emendatiora omnia. Multas ipsi sedarunt rixas: haud paucos se ad necem infestis gladijs petentes, suorum interpositu corpusculorum, sanctisque clamoribus, perque IESV sanguinem obsecrationibus diremerunt. Nonnullos etiam Sacerdotum pudore confusos ad frugem perpulere meliorem: adeo vt eorum quidam indè intelligi nequitiam suam, lapsumque ordinem dictarent, quod eò venissent, vt quos oportuerat populi esse magistros, docendi essent à pueris. Militi viro bono venit in mentem vnus ex hoc puerorum grege constantiam periclitari. Exasperat in iram vultum: efferat, distorquetque toruo obtutu oculos, minitatur, infremit, totum se ardere simulat, & aliquod erupturum in magnum facinus. Id puer conspicatus, continuo placaturus accedit. At miles repente in eum turbidus, minaxque cum ingenti clamore conuersus: Ita ne (inquit) tu mihi hæc? Ergo mihi tu censor? Lues profecto, lues suspensio arrogantiam istam. Et cum dicto productum funem pueri implicat collo, ducitque interminans, quamprimum nanciscatur arborem ex eâ suspensurum. Puer tanquam non sua res ageretur: Eamus, inquit, quò vis: incedebatque vultu placido paratissimus mori: cum post paulum miles frontem serenat, collaudatâque pietate eius, atque constantiâ, minas in blanditias vertit. Quantò autem hi pueri ad studia pietatis acriores erant, tanto simul ardentius tractabant studia literarum, tantoque maiore profectu; vt libenter intrat sapientia puras mentes. Gestiebat hoc successu Præsul, totusque erat in renouando templo Sancti Nicolai, instruendoque Collegio, & benignitate vijs omnibus promendâ in Patres. Die Sancti Nicolai, quo primum die in templo instaurato salutis immolata est victima, non solum prandium ijs, quales indulgentiam eius decebat, misit; sed ipsemet, cum familiâ suâ in Collegium venit, & prandentibus ministravit ab exordio ad finem, repræsentans eam Domini reuertentis à nuptijs erga vigiles seruos benignitatem, de quò scriptum legimus Lucæ duodecimo: Præcinget se, & faciet illos discumbere, & transiens ministrabit illis. Dei famuli nullâ ratione potuerunt euincere, ne modestiam suam hoc rubore persunderet. Ab hac origine renatum Virduni Collegium Rectore Ludouico Codretto, publicata Kalendis Octobribus quinque in adiutorijs cuncta literaturæ, rhetoricæque doctrina perpetuo deinceps prouentu, & Ciuitati, ac toti circa regioni, & ipsi Societati benignè respondit. Idem annus, tan-

tanquam ex longo, atque difficili partu, Camberienſe quoque Collegium in lucem tandem explicuit. Annum iam ſeptimum debebat, aut latebat potius in parte cœnobii Franciſcanorum maximo, cum ſuo, hoſpitumque religioſorum incommodo, nec abſque iuſtis eorundem querelis, & multorum è populo offenſione. Id eò euénit. Promiſerat Dux in ſumptus Collegii pecuniam annuam: domiciliũ parare Ciuitas debebat. Donec id pararetur, quod breui ſperabatur fore, in prædicti cœnobij membro Collegium inchoari voluerunt. Mox & annuæ eius pecuniæ penſio Ciuitati impoſita eſt. Quæ res pro nouo, & ad eam diem inuſitato tributo accepta, perquam ingrata acciſit: cumque oſtiatim, ac ſerimè nominatim titulo Collegij exactio fieret; longè plus inde colligebatur inuidiæ, quàm leuamenti reportabatur: tantoque iam minùs, vt nimium preſſam, ſufficere ſe ad parandi templi, domuſque impenſas Ciuitas ſerebat. Ergo, ſiue quòd fatigatam Societatem intermiſſo incœpto abituram crederent, quod quidam religionis (vt erant tempora) parum certæ volebant: ſiue quòd in cœnobio ipſo, compendij cauſâ conſtabiliri vellent, vt interdum ſignificabant, quamuis Dux ſæpè inſtaret, vt ſedes Collegio traderetur, & Senatus identidem primo quoque tempore attribuendam decerneret, & conſilia alia ſuper alia tentarentur, nihil ultra verba procedebatur. Interim, præter ſcholas, quæ & ipſe iacebant, perparum ex uſitatis in animarum auxilia miniſterijs attingebatur. Cum inuidiâ, cum inopiâ, cum mille difficultatibus luſtatio erat, & hæc occupationum maxima erat. Non exequar quàm grauiter, & quoties Borgia hinc pro familiolâ ſuæ caritate, inde pro ſuâ modeſtiâ, ergaque Sanctum Franciſcum, atque eius ordinem ſingulari pietate, inſtituerit, vt aliquid certi conſideretur: nec quantum viarum ierit, ac redierit Ludouicus Codrettus, quantum moleſtiarum Andreas Auantiſanus, aliique Rectores exorbuerint: ne ſic quidem talia, niſi inuitus, delibat ſtylus: vt intelligatur, quàm minimè feſtinaſſe ſit Coloniaſiarum deductio, & quantopere etiam durandum in cœptis: tantoque ſimul gratior extet eorum memoria, qui difficultates huiuſmodi ſuſtulerunt. Cæterum cum ſinis nullus inueniretur, & Fratres Minores fortalſe ſolliciti, ne tandem vetuſtos poſſeſſores inquilini excluderent; ſic ad exitum vrgerent, vt quosdam Patrum noſtrorum fraudis, & anathematis aliena per vim cœnobii inuadentium pauor ſubiret; Borgia excedi vrbe iuſſerat. Sed extremis rebus de more Deus adfuit. Cauſam quàmimpenſiſſimè commendauit Dux: pari ſuſcepere ſtudio quidam eius adminiſtri: interuénit Augerius: commouit populum religioſâ ſacundia: egit acriter cum Senatu: eo iuuante domum conduxit: in eam vigefimo tertio die Iuni demigratum. Hic, velut nunc primũ oriretur, gymnafium cœptum celebrari, additâ ad priores tres, quartâ exedrâ: auctoritatis non parum, & gratiæ, datis quoque ſabulis, acquiſitum. Sacellum præterea exiguum, ſed venuſtulum concinnatum: in eo diuina præberi cœpta, cum in Sancti Leonardi apud Dominicanos conciones à Patre Nicolao Bulgerio haberentur: cuncta denique promiſſa facta. Sedenim, vt in alieno etiam num habitabatur, tamque inuidioſa, ac neceſſitati imparia alimenta præbebantur, pendula adhuc omnia, et in incerto erant, cum cæleſtis clementia eum quoque nodum exoluit. Ioannes Triuultius patritiâ Mediſolani gente, Protonotarius Apoſtolicus hoc ipſo tempore Prioratum Sancti Ioannis Baptiſtæ de Megeuacum aſſenſu Pontificis in Collegium tranſtulit: & tria poſtmodum aureorum nummũ millia in domicilij emptionem adiecit. Eadem poſthac diuina bonitas paulatim alia ſuperaddidit auxilia, vt iam Collegium benè conſtitutum, liberatâ Ciuitate inuidioſo veſtigali, ſine cuiuſquam incommodo, omniũ commodis vtili, & grato labore ſeruiat.

Augerius per quadageſimam verſatus Metis in Lotharingiâ neminem ex priarijs reliquit, quem non reuocarit ab hæreſi. Idem conciones in ſummo templo, quæ ante diebus tantum Dominicis habebantur, vt frequentiâ auditorum fieret ſatis, quotidianas habebat: tum alias ad milites in arce, alias ad deuotas feminas in cœnobio. Ter in hebdomadâ catechiſmum exponebat: ſæpè publica miſe-

86

Camberienſe
Collegium cō.
ſtabilitum.

87

Non deſit dif-
ficultates.

88

Collegiorum
inſtitutio non
feſtiuanda.

89

Pater Nicolaus
Bulgerius con-
cionatur.

90

Ioānes Triuul-
tius optimeme-
ritus de Colle-
gio Camberienſi.

91

Metis geſtigatus
ab Augerio.

92
Claudius Matthæus in provincialatu Augerio substituitur.

93
Possenius Vefontione mutaverit.

94
Auenione Tyrocini inchoatum Benedicto Nigro magistro.

95
Hieronymus Olavius mortuus.

96
Leonardus Masserus.

97
Jacobus Syluester.

miserorum diuersoria, sæpè carcerem solabatur: cum interim nullum diem non multas horas in pœnitentiæ sellâ perseveraret, plerisque mirantibus vnum corpusculum tot esse laborum capax. Idem, compositis Camberij rebus, provincialatu iam liber, in Claudium Matthæum exonerato, ad requiem legit sibi Mauriacum in montibus Aruernis. Sed, ut est nauorum otium negotio ignauorum efficacius; inde Aureliacum excurrit: vbi ita populum audita viri pia eloquentia concitauit; ut nullo templorum concionis capiente celebritatem, in foro necesse esset verba sub dio facere. Nec requies longa permissa est. Ad iuanda Collegia Rhutenense, & Tolosanum, quæ magnopere ab rerum inopiâ laborabant, magno studio accitus, difficultates vtriusque foeliciter expeduit. Inde vocatus Burdegalam noui Collegij, de quo in plenum sequens narrabit volumen, fundamenta constituit. Interim Possëuinus, qui post res Rothomagi gestas, Collegium Lugdunense superiore anno in curam acceperat, dum ad ciues Gallicè, ad Italos mercatores Italicè, geminatis eodem die disputationibus verba facit; Vefontionem, quæ Comitatus Burgundiæ primaria ciuitas est, aduocatus, ampliùs, quàm pro spatio temporis religioni profuit. Claudius à Balma Archiepiscopus, quem postea Gregorius Tertiusdecimus in Sacrorum Patrum Senatum adlègit, coactâ Prouinciali Synodo Tridentinum Concilium promulgari cupiebat. Tres Episcopi, nonnulli Abbates, Academici multi Dolani, circiter mille trecenti Sacerdotes conuenerant. In horum pulcherrimo consensu constitutus Orator Possëuinus, diebus septem binas quotidie orationes habuit, quarum in matutinis, audiente etiam populo, decreta sacri Concilij, quæ ad doctrinam spectant, in vespertinis apud sacram duntaxat militiam, quæ ad reformationem, piè, & eloquenter exposuit. Ad hæc summam diplomatis Pontificij (quod Cænæ Domini nominatur) percurrit, quædam è grauioribus capita enucleatius tractans. Cum Archiepiscopo centum viginti nobiles ex Burgundiâ venerant, qui egregiè exculti. Multi Sacerdotum confessione generali conscientiam expiarunt. Postremò more suo Curiones populo Romanum, Ludimagistros Canisij catechismum explicare discipulis docuit. Magnaque horum, hisque similibus, quos aduehendos Lugduno curarat, distracta librorum copia, ut omnem Prouinciam tacitorum id genus magistrorum præsidium fidele peruaderet. Auenione Tyrocini in Collegij membro constitutum sub Benedicti Nigri disciplinâ. Abundabat vtraque Galliarum Prouincia sobole multâ, ac præclarâ. Interim & ipsæ matura cœlo pignora reddiderunt. Ex his minime obliuiscendi Sacerdotes tres Hieronymus Olavius, Leonardus Masserus, Iacobus Syluester. Olavius, idem Isuntia cognomento, is est, qui fratrem habuit nostri ordinis lumen, Martinum Olavius, & ipse anno ab hinc quinto ex Victoriâ patriâ magnis sacerdotij fructibus, honoribusque relictis, Romam ad Societatem venit, ut eo loco narratum est. Lutetiâ, vbi Collegij ministrum agebat, Maij die vigesimoprimo religiosum curriculum breui spatio absoluit. Masserus ortu Parmensis penè à primâ tum suâ, tum Societatis ætate in eâ vixerat. Itaque primorum spiritum, & mores Patrum hauserat, conseruatque specimen inopcentiæ, caritatis, obedientiæ, demissionis, lenitatis, ac ceterarum virtutum. Missus Lugduno Turnonum, confirmandæ valetudinis causâ, cum refectionis prope modum videretur, repentino sanguinis, quem antea excrearat, vomitu oppressus, in Claudij Matthæi tum Rectoris sinu animam exhalauit. Claudius Turnonum tacito Dei nutu idcirco missum interpretatur, ut corpus in Societatis templo, consecratâque humo conderetur. Primus enim in Turnonij Collegij templo recens consecrato est conditus: nec propterea aliud Prouincia consecratum habebat. Iacobus Syluester Normandus erat ex diocesi Ebroicensi. Ut annos fermè sexdecim ad omnia, quæ obedientia demonstraret, accinctus, & altè sanctissimè Deo seruierat, & vita cunctis fuerat domi forisque dulcis ad pietatem aculeus; ita mortem pulcherrimam, & efficacissimi exempli obiit: ad vltimum vsque non mentis modò potens, sed & in sanctis affectibus perseverans. Itaque vel supremam spiritus auram in gaudiorum cœlestium præconio, & Dei lau-

laude consumpsit. Is Octobris septimum diem, Masserus sextum & vigesimum Martij postremum habuit.

In Sardinia publicum Sassaritanis luctum reliquit Pater Antonius Boscus. Sic proditum literis est: vno funere perinde cunctam ingemuissē Ciuitatem, tanquam nulla domus priuato careret funere, certatim etiam singulis priuatum in se aliquod ex eo meritum memorantibus. Per cunctas Paroecias æra lugubre sonuerunt. Exequias, velut parenti communi, Archiepiscopus, cum Clero, itemque Franciscani cœnobitæ, præter Sociorum priuatas in Collegij templo, maximo omnium Ordinum, ætatumque conuentu celebrarunt. Hanc omnium erga se magnam adeo caritatem caritate suâ erga omnes maximâ erat consequutus: cuius per annos ampliùs continuos nouem quotidiana experimenta, maximè purgandis conscientijs, templo affixus præbuerat. Modicè erat doctus, sed laboriosus, simplex, rectus, benignus affluentissimè. Patriam habuit agri Barcinonensis pagum, nomine Far. Ad Societatem accessit, cum audisset sacrosanctam communionem in eâ plurimùm celebrari: statuens apud animum suum, oportere egregios Dei seruos esse, qui id factitarent: iustissima enim verò argumentatione. Quid enim consequentius, quàm vt cælestis efficiatur vita victu cælesti? Per autumnum in pagos Sassaritanos Archiepiscopi missu dum promulgatum à Summo Pontifice pro successu classis iobelæum circumfert, nec solum dies, sed etiam noctis partem sanctis laboribus, & caritate suâ, & populorum necessitate stimulante, tribuit; morbum, & indè mortem, quæ immortalitatem repræsentauit, adeptus est. Postridie Nonas Octobris grauissimè laborans, repente lætitiâ ingenti perfusus in hæc verba erupit: O mirificam, o planè mirificam quæ cor meum exultat, lætitiâ: & sciscitantibus, qui aderant, Sacerdotibus duobus, & fratre eius curatore, quæ tanta esset lætitiæ causa: Agamus, inquit, Domino grates de tam præclaro in nos merito: O beneficium excellens, o meritum singulare. Et rursus quærentibus, quodnam diceret beneficium, & suspicantibus ex morbi impetu aberrare: Magnificam victoriam, inquit, consequuta est nostra classis de classe Turcarum. Agite, in gratiarum actionem Sanctorum Ambrosij, & Augustini pronuntiemus hymnum: & protinus exorditur: illi præeuntem sequuti, totum pronuntiarunt: breuique non errorem mentis, sed pridie partæ, nec dum aliunde cognitæ victoriæ miram fuisse cognitionem comperitum est. Et ipse biduo post diuinas laudes, atque hymnos sine intermissione decantans, vt fidelis, ac bonus seruus, per gaudia intrauit gaudia Domini sui. Sassaritanum Collegium ad perfectionem adoleuisse hoc anno videri potest, additâ ceteris doctrinis præstantissimâ omnium Theologâ, quam Bernardinus Ferrarius, & Michaël de IESV primi interpretati.

In Hispaniâ prægrauem multis locis fecerunt annum febres pestiferae, quæ putribus maculis minutis, crebrisque nunc rubentibus, nunc nigrantibus (quæ tetriores sunt) corpora infecta perspergunt (peticulas Itali, tauardillum Hispani vocant, quidam medicorum miti vocabulo à similitudine notæ, morsus pulicum nominabant) anno superiore non solum per Hispaniam, sed latè per Europam grassari cœptæ. Moris est hominum si quid triste ingruerit imputare ijs, quos alioquî insectos habent. Ita per Hispaniam cum id mali vehementius intranslatos Granatâ, latèque dispersos post bellum Neophytos Mauricos, vt miserijs prædomitos, & conquassatos incubuisset; tota in eos origo pestis conijciabatur. Indè miseros, pro commiseratione, & ope, odium publicum onerabat, tanquam & pereuntes perimerent. At Societas materiam caritatis quantò magis desertam, tantò enixius arripuit, haud quidem sine noxâ suâ ingenti, verùm maiore cum quæstu, quantum rerum ceterarum damnis lucra præponderant pietatis. Salmaticense Collegium dum valetudini seruit alienæ, ita suam anno ineunte perdidit; vt Patre Bartholomæo Canouâ studiorum moderatore, œconomiae domesticæ ministro, homine ad agendas res vndique instructissimo, & aliquot præterea morte sublatis, tredecim tempore eodem iacentibus; intermittere literarias occupationes coactum sit, & dissipatum prope sit totum. Damnum.

Hist. Soc. Iesu Tom. 3.

G g

quo.

98
Sardinæ res.

99
Patris Antonij
Boschifamæ
virtutum.

100
vocationis eius
causa frequentia
Communio in
Societate.

101
Remota cognoscit,
ac prænu-
ciat.

102
Bernardinus
Ferrarius & Mi-
chaël de Iesu
in Sassaritano
Collegio primi
Theologiæ pro-
fessores.

103
Hispanicæ res.

104
In Salmaticensi
Collegio mor-
tui Pater Bar-
tholomæus Ca-
noua.

105
Et Iacobus Ca-
rillus.

106
Aegrorum Mau-
ricis succursu.

107
Ioannis Marti-
nij pia vita
ac mors.

quoque factum in Iacobo Carillo, quem summo consensu lectum à Toletana Pro-
uincia procuratorem, dum ad Romanam peregrinationem accingitur, Iues Abu-
la correptum transmisit in Cælum. Tenañiam in diocesi Conchenfi pagum, pa-
triam habuit. Iam sacerdotio præditus ad Societatem aggregarat sese Compluti
quingentesimo instantis seculi anno. Postque Complutense, diuque Ocanienſe
Collegia administrata, ipsam Castellam Prouinciam gubernarat religiosè, ac di-
ligenter. Eadem procella & Complutense Collegium afflixit, malo Guadalaxaræ
relato. Cognito enim luen illic immanem edere Mauricorum stragem: necesse,
qui despectu, odioque nationis, ad hæc contagionis metu, extremâ calamitate
pressos respiceret; aliquot extemplo accurrerunt Patrum, Fratrumque. Conqui-
rebant pecuniolam, tegumenta, cibaria, & deferebant ad miseros: sed validio-
re opus remedio erat. Passim in vijs strati publicis semianimes visabantur. In-
tuguriolo quopiam familiæ numerosæ, parens vterque morbidus, cum morbo
liberorum grege iacebant, frigore, fame, morbo confecti, squallore, ac prædore
horrentes. Ergo sacri caritatis satellites testâ publicè designanda curant, in que
miserabilia corpora deferantur. Tum ipsimet, cum initio ne mercede quidem
emolliri homines, pellicique ad opem ferendam possent; animosè discurrunt:
hunc agrè se agentem subleuant, sustinentque: illum inter manus tollunt, hu-
meros illi supponunt, palamque, & in omnium conspectu deferunt in Nosoco-
mium, populo admirante, & (quæ vis exemplorum est, quod exprimi ære ne-
quiuerat) multis ad conferendam diligentiam incitatis. Indè, adiuuante Deo,
salus Ciuitati parta, ægrotorum animis, ac ceteræ nationis, pietatis miraculo ca-
ptis, Christi suauissimus odor afflatus: tantaque erga sospitales patronos opinio
omnium, ac veneratio consequuta; vt abeuntes desiderio, gemitibus, & vberis
fletu prosequuti sint: nihil magis expetentes, quàm domicilium apud se condi,
vbi tanta caritas perpetuò habitaret. At reuersos è sancto labore Complutum,
quod ab alijs propulsarunt, malum excepit: vt scilicet eorum corona duplicaretur:
& quam alienis impenderant, à fratribus caritatem reciperent: & hi quo-
que, qui domi manserant, non solum mercedis, sed & laboris in partem vene-
rent. Abstineo nominare hac procellâ ereptos: quod nusquam disertè proditur
eccui propriè mors ex obsequio ægrotorum obuenerit. At Patrem Ioannem Mar-
tinium pretiosam indè coronam Toleti, Aprili inclinato, retulisse constat. Ge-
nus ducebat ex Ioppido Pinto nouæ Castellæ. Compluti Societate donatus, vi-
xit in eâ annis ferme septemdecim, varijs locis Burgis, in Monte regio, Villarij,
Madriti, ac demum Toleti, in multis item, varijsque muneribus: sed in nullo
propensius, quàm in animis beneficio sacerdotalis absolutionis peccatorum nexu
soluendis. Summæ illi deliciæ somno se, ac cibo fraudare, vt ad ægrotorum, & mo-
rientium confessiones excipiendas dies, ac noctes accurreret. Nec verò dum
mitteretur expectabat: sed hac in re, moderatorum sponte præcurrebat nutum,
sedulo instans, vt si quem cuiusquam necessitas maximè importuno vacaret tem-
pore; cum sibi quæstum nemo præriperet. Cumque admoneretur interdum, ne
se laboribus enecaret: Vitam, inquit, vacuam caritate non amo: præclareque
mecum actum existimaro, si nostræ professionis occupationibus, quam ob rem
huc veni, contingat immori. Et profectò contigit. Nam cum Toletum quoque
ex Granatensi bello multi Mauri generis ægroti venissent, eam bonus Pater suam
messem, atque vindemiam ratus, flagrantissimo studio complectebatur miseros:
ijs sternebat lectos, porrigebat potionem, ac cibum: aderat dulcibus alloquijs,
quacunque re posset vel ad sanitatem recuperandam, vel ad mortem piè obeun-
dam, opitulabatur. Cumque præ multitudine vno sæpè in lectulo bini, terniue
iacerent; ad noxas consentium arcano legitimo audiendas, inferebat se me-
dium, & ad anhelâ miserorum ora applicabat aures, patientiâ, & caritate admi-
randâ. Vitio indè concepto, tanquam miles fortis in acie, quod optarat, læti-
simus cecidit. Sunt qui Deiparam, quam vnicè venerari solebat, apparuisse mo-
ribundo, & cælestis solatij plurimum attulisse affirmant. Ceterum eadem mali
perniciēs per Baticam sauiens, maximèque Gaditanos premens, egregiè eos

quoque Patres exercuit. Præerat Collegio Petrus Bernardus operosa vir caritatis, & prodigæ commiserationis erga calamitosos. Is è prouinciali conuentu, qui Hispali habitus est, Gades reuersus, reperit adhuc ita debacchantem luem, vt multos inficeret, eodemque prope momento conficeret. Episcopo, Clero, Prætorè, & Magistratibus, cum plerisque diuitum digressis, multitudo in faucibus destituta mortis, nullum corporibus, nullum animis præsidium habebat. Ingemiscens ad talem casum Petrus, ita cum absentibus, ita cum iis egit, qui reliqui in vrbe erant è magistratu ciuili, vt de remedio agerent. Confertur in commune numerus pecuniæ affatim magnus: destinatur in agro excipiendis agris domus: medicamenta, ministrique morbidorum comparantur. Accersitur Hispali Sebastianus Diazus medicæ potens arte, idemque præsentis animi, & ad talia pericula audentis. Episcopus quoque bonum Sacerdotem designat ad diuinorum mysteriorum distributionem, Rodericum Francum, qui duos annos in Nosocomio fidelem operam incolumis contagio ictis nauauit: aliquot è Societate ministerio eidem addicti, Iacobus Sotomaior Sacerdos præcipue Sacramentis tribuendis: Iacobus Lopus, & Alfonsus Montoia laici: ille in corporibus curandis occupabatur: hic quotidie in equo urbem, & agrum obibat insulæ, circumferens mellita crustula, placentulasque, & saccaro conditos succos, & id genus alia agris solatia: quosque inueniebat abiectos, deferendos ad Nosocomium curabat. Petrus totum pregebat, incendeatque negotium: qui & diuidendis elemosynis ab Ciuitate præpositus, vt cuiusque requirebat inopia, cibos, vestes, medicamenta comparabat, distribuerebatque. Atque sub vesperam egressus in forum ad emendationem vitæ populū, quod placaretur cœlestis ira, breui, sed mirè frugiferâ, vt erant subacta malo pectora, exhortatione compellebat. Peritax interim lues cum Patrum caritate, constantiâque certans, vtrumque Iacobum Lopium, atque Sotomaiorem vicit, & coronauit. Pater Sotomaior Hispalensis origine, clarus doctrinæ, clarior virtutum ornamentis, studiorum orbem confectus, & licentiæ, quem vocant, gradum in iure Pontificio adeptus, aduocatum professurus Granatæ domum quærebat: cum ter, vt ipsemet literis mandauit, diuinâ voce (nec explicat clarâ, an tacitâ) iussus est nullam domum quærere, præter Societatem IESV. Accessit ad vocem impulsus adeo vehemens, vt hæsitantem se, & quodammodo inuitum, vi quadam pertractum dicat. At vbi Nouitiorum coetui admixtus est; ita mens illustrata, & dilatata sunt homini præcordia; vt beneficii pondus in religiosâ vocatione accepti perpendens, non Hispalensis pontificatus thiam, non quemuis amplissimorum honorum mallet, quàm inter Dei famulos totam vitam coquum agere. Et quidem, præ sanctæ ambitione humilitatis, Sacerdotalem etiam dignitatem, quantum permittebat addicta obedientiæ libertas, refugiebat. Inter insignia, quæ acceperat, diuinitus dona, vehementissimum erat pro bono IESV, vt ipse loquebatur, multa perpetiendi studium. Ardebat in eius obsequium milles mori, mille in frustra concidi. Eamque ob rem ad orientem, siue ad occidentem mundum, vel quocunque nutus Præsidum indicaret, vbi famem, sitim, verbera, vulnera, ludibria Domini sui causâ ferret, aspirabat. Quæ omnia si contigisset experiri, fore nihil existimabat comparatione eorum, quæ tolerare & deberet, & cuperet. Atque hæc ipsa cum Borgiæ, vt religioso patri, ingenuitate filij, scriberet, in iisdem literis subiicit: Is, qui nouit cor meum, cor tuæ Paternitatis moueat, vt meis votis indulgeas. Nam præter alia, ego prosperâ sum valetudine, mediocribus viribus, quocunque cibatu salubriter vtens: mari diu peregrinatus, vt qui Castellæ Indias adiui, natæ sciens, ac remum agere. Quod si Dominus permetteret, vt in Indiam tendens in eius obsequium captiuus fierem, verberibus conscinderer, auribus, manibusque mutilarer, alijsque cruciamentis, quæcunque fingi cogitatione queunt, afficerer; videor mihi (vt nunc quidem Deus me corroborat) ardentius, quàm nunc expeto, re ipsâ tum suscepturus. His, multoque pluribus anno sæculi sexto, & sexagesimo, ardore sui animi explicato, inter sancta hæc desideria, quod ætatis reliquum habuit, tantâ exegit perfectione virtutis;

Hist. Soc. Iesu Tom. 3.

G g 2

vt ipsa

108
Gaditanis egrotis consultum.109
Patris Petri Bernardi opera.110
Qui è Nostris ægrotum ministerio addicti.111
Patris Iacobi Sotomaioris egregia virtus.112
Ingeis eiusdem feruor.

vt ipsa oris modestia, & in sese collectio fatis proderet assidue eum coram diuino conspectu mente versari. Vbi autem vulgata pestilentia Gadibus est; continuo danda in discrimen pro Christi gloria vitæ occasionem, quam vel ex nouo terrarum orbe exoptabat venari, oblatam domi arripiens, tanquam ex longo collectam mitigaturus famem, Prouincialem fatigat, vti se ministerijs ægrorum addicat. Fortè ad sacrificium sacerdotalibus adornabatur vestibus, cum latum nuntium accepit, voti compotem factum. Itaque eodem loco arctissime fratrem, qui nuntium attulerat, gaudioque immenso complexus, ad sanctum altare progreditur: ibique cum tenerrimo pietatis sensu, feruidaque alacritate sese pariter cum hostiâ sacrosanctâ in victimam offert. Velox ab sacrificio, perinde ac si amœnos in hortos voluptatis causâ procederet, ad Nosocomium pergit: nec minus pestifero alioqui ægrorum, in quibus Christum venerabatur, conspectu, tractatuque gaudet, quàm si in violâ versaretur, ac rosâ. Ita cum diu sinè metu, sinè fatigatione, nullâ fuimet, summâ languentium curâ, caritatis talentum exercens, ingentem confluisset in cœlo thesaurum; ad eius possessionem, ac fructum vocatus est quarto Nonas Maias. Deiparæ etiam Virginis cultui addictissimus erat, solebatque dicere, si quando deterius solito haberet; pro remedio se Rosarium percurrere, & conualescere. Quæstuosa hæc detrimenta resarciebat abundè Deus vocandis ad sua signa multis, eximisque tyronibus: quorum Complutensis Academia generosum semper, ac fertile seminarium, atque hoc cum maximè anno fuit. Ingentem in omnium animis ad Dei laudem suscitauit motum Petrus Valuius (Balbas Hispani, cognomento, à valuis, ac foribus ducto vocant) de quo mox dicetur, cum motus significaro, quos & diabolus ad sua vbique intentus lucra concitauit adolescentuli causâ. Is erat Franciscus Hispania claro genere Madritanus, religiosum à puero nactus ingenium. Nam aliquot in Societate annis rectè consumptis, vitam deinde magnâ cum laude peregit inter Franciscanos Excalceatos: ad quos eâ ferebatur inclinatione animi; vt dum inter nos versaretur, ad imitandam eorum asperitatem multa faceret, & calceorum etiam sola perforaret. Hic igitur dum Compluti dialecticam studet, vt primum Societate receptus est, mater Petronilla Barria vidua, & potens, vehementer commota, leuiter inductum, & circumscriptum, adiecto oculo in eius hereditatem conquerens, ab regio Consilio diploma aufert, vt copia sibi fiat, quo loco voluerit, per quadriduum periclitandæ filij voluntatis: & Madrito Complutum aduolat. Negotium, ac iussum regium Toletani Archiepiscopi Complutensi Vicario, nomine Salas, propinquo suo dat. Interim Patres, cognito quid moueretur; Madritum Nouitium mittunt, vt, si opus foret, se pariter, atque Societatem Præsidi Consilij Cardinali Spinosæ purgaret. Vicarius ad Collegium cum ministrorum manu profectus, accersito Emmanuele Lopio Prouinciali, exhiberi è regio imperio adolescentem iubet. Is comiter abijisse Madritum respondet. Ille iræ haud satis potens, atque ad eludendum imperium absentiam simulari existimans: Non (inquit) fraudes, ac doli tui me fallunt. Mitte tergiuersationem, vel hoc loci, temporisque vestigio exhibe adolescentem, vel sequere in carcerem. Quærente Emmanuele quâ potestate talia minaretur: Meâ, inquit, Vicarij Complutensis, cui vos, perindè vt ceteri Clerici, necesse est pareatis: & alia contumeliosè, minaciterque accumulât, & rapit Prouincialem iubet. Iamque ab hortis ad ianuam agebatur eo impetu, strepituque, vt quidam Ciuium indignans, ne quid contra dignitatem viri committeretur, tintinnabulo manu iniectâ, vehementi sono Collegium totum ad optulandum Præposito suo excierit. Supra centum in Collegio tum Socij numerabantur. Qui, cum fermè omnes protinus accurrissent, plerique in flore iuuentutis, robustique viribus; tamen ea fuit omnium virtus, atque modestia, ea Dei tutela, vt quamuis nihil ad irritandum defuerit, non voce, non facto, non villo motu quicquam religiosæ professionis decorum violaretur: tacitis ad Deum precibus rem agebant. Tantum Michaël Gubernius, Alonsus Deza, atque alij viri magnæ auctoritatis contestantes Nouitium Domi non esse, hominem in Prouincialis

113
Erga Deiparæ
cultus, ac fiducia.

114
Compluti turbæ
Nouitij causâ.

115
Modestia Societatis
Complutensis Collegij.

cialis abducendi cœpto persistentem modò blandè, modò acriter deterrebant. Ille vehementius vsque agere: satellites, quibus venerat stipatus, iubere porrò per vim captiuum trahere, interdicere sacris Collegium, iullo etiam ex altari detrudi tum Sacerdote sacrificante, & Dominicus erat dies. Fit altercatio, ac tumultus, Patribus Pontificia Diplomata iudicandæ libertatis offerentibus: illo nihil quicquam pensi habente, ingerente conuicia, intonante carcerem. Rei fama celeriter oppidum peruagata, mortalium haud paucos, præsertim Academicos ad Collegium congregarat cum ferro, prohibituos, si foret opus, iniuriam. Tum Prouincialis, victurus in bono malum, ne quid grauius eueniret, spondet Nouitium intra horam quartam ac vigesimam traditurum. Ita intermissâ vi disceditur. Adest Nouitius: Vicario traditur: apud eum per quadriduum in omnes partes ab amicis, ab cognatis, à parente, ab hominibus laicis, sacrificque versatur. Nihil à quoquam exprimitur, nisi Dei instinctibus paruissè: sponte ad Patres adiisse: suppliciter, vt reciperetur instirisse: firmiter perseverare, vsque ad obitum decreuisse. Ille fuit spectabilis planè congressus, cum hinc mater, hinc filius, vterque flens: illa rogabat filium, vt domum ad se rediret: hic precabatur Deum prostratus in genua, ne ab Societate, domoque suâ abripi se pateretur. Ac ne illud quidem impetrare potuit mater, vt patrimonium ei, & hereditaria iura cederet: vsque dum Prouincialis, vt ouiculæ pacem vellere dato redimeret, & nonini bono consuleret, quod diuitijs multis præpolleret, id ipsum suaserit. Vicarius in tabulas acta retulerat: sed cum & Prouincialis literas Cardinalis Spinosa accepisset, atque in Senatu regio recitasset; nihil ille, nisi grauem increpationem, tulit. Idemque, vbi perturbationis resedit impetus, simul quò progressus esset planius animaduertens, simul mansuetudinem, & innocentiam Societatis perpendens; non modò reconciliatus est, sed etiam ex eo tempore vehementer Complutensi Collegio fauit. Verùm talia exempla primùm Religiosos docent, quàm oporteat eos vndique præmunita pectora, & prouisa habere consilia in multos eiusmodi casus, qui præter omnem opinionem eueniunt: vt animus semper hæc cogitans, inquit Magnus Gregorius, libro quinto Moralium trigemossecundo capite, semper contra hæc thorace patientiæ munitus, & quicquid acciderit prouidus superet, & quicquid non accesserit lucrum putet. Deinde admonent omnes quàm verè in sermone de irâ dicat Basilus: Iratos ante omnia seipfos, deinde alios omnes obliuisci: quàmque principio coercendus impetus sit, antequam in furorem excedat. Tum enim, vt idem ait, velut torrens, obuia quæque inuoluit, ac trahit. Non senectus venerabilis, non vitæ virtus, aut mores, non generis propinquitas, non acceptæ iam gratiæ, non denique aliquid aliud, quamuis æstimandum, in honore est. Constantia adolescentis, & abdicatio hereditatis auctoritatem Collegij satis defendit, & ad eam clarissimè illustrandam accessit opportunè paucis post mensibus Petri Valuij factum. Nihil notius eo viro, ac prope mirabilius erat Compluti. Quippe adolescens ex patriâ Comarâ illuc ad patrum Sancti Iusti Abbatem, & Academiæ Cancellarium profectus, humanæ, diuinæque sapientiæ disciplinas ibidem ita perceperat; vt in gradibus literarijs primas semper laurearum, in omni scriptio- num genere siue solutarum, siue vinctarum, latinè, græcè, hebraicè præmia prima ferret. Deinde Philosophiam professus, posteaque Theologiam primùm ex Durando, tum ex Sancto Thoma, quæ primæ dignitatis cathedra est: demum Academiæ Cancellarius, & post obitum patris, item Sancti Iusti Abbas, idemque consiliarius sacrorum Quæstorum, summâ apud summos in gratiâ, in magnâ apud omnes existimatione, in lautâ re, cum simul modestiæ, integritatis, humanitatis, & alijs christiano sapiente dignis laudibus floreret; sanè beatus habebatur, & amplissimos quosque honores habere in proximo putabatur: cum hæc omnia decreuit paupertati Christi, & humilitati Crucis, & simplicitati obedientiæ posthabere. Ceterùm nec brevis diei, nec leuis negotij fuit tam multam, tamque validam aciem sub Crucis iugum redigere. Olim inter exercitia spiritus ineunda Societatis voto concepto, dum procrastinat; sensim languidior.

Hist. Soc. Iesu Tom. 3.

Gg 3

factus,

116

Turbæ sedârur
cognita Socie-
tatis innocen-
tia.

117

Petrus Valuius
Societati se de-
dicat.

118
Eius feruor.

119
Eius demissio.

120
De Societate
existimatio.

121
Humilia cum
voluptate ex-
ercet.

factus, tandem & causâ valetudinis, qua infirmiore iam utebatur, voti laxatio-
ne impetratâ, in decimum annum dimicationem protraxit. Quo tempore nihil
illo in speciem, ut dictum est, vulgi opinione beatius, nihil re ipsâ, & ipsius-
met experimento miserius, latrante assidue, & mordente conscientia, & subij-
ciente constare votum rectè factum, non constare quàm rectè esset solutum, &
Deum non irrideri. Denique trium Doctorum notâ sibi integritate, ac fide, sta-
re cum decreuisset iudicio; illis censentibus pro eâ mediocritate, qua temperata
est Societatis disciplina, proque curâ, qua cuiusque necessitati consulitur, non
videri tutam liberationem, gratiâ diuinâ corroboratus, adiit Complutense Col-
legium sub medium Septembrem: & Emmanuelem Prouincialem, ut se in So-
cietatem reciperet, obsecrauit. Qui cum distulisset, iam impatiens morâ Do-
ctor postridie reuersus, ad pedesque eius abiectus, ita rogans, obtestansque in-
stitit, ut continuò domum admitteretur. Tum verò, tamquàm cohibitum tot
annis simul effunderet impetum, vel diutina celsationis dispendia reparare con-
tenderet, & Deo scœnus dilata pensionis exolueret; ita se virili pectore, ac sinu
cordis expanso, in omnia perfectæ virtutis rudimenta, & ornamenta contulit.
Diligentem cum animâ suâ rationem habere, sensa animi quotidie in libellum
referre, in quo post mortem inuentum est, quàm vehementer cuperet, vel in-
restituendâ apud Hæreticos, vel propagandâ apud Ethnicos religione operam,
ac vitam ponere. Consuetorum inter Tyrones vilium munerum nihil reformida-
re, nihil non & ardentem expetere, & constanter exequi: omnes mirari, ex om-
nibus proficere: vltimum se omnium ferre. Is, qui humanarum tot annis, diui-
narumque rerum sapientiam, plaudente audientium coronâ, tradiderat, puerilis
catechismi pagellam, quam memoriter disceret, ab Tyronum magistro supplici-
ter de genu petebat: eidem exponebat quotidie totum animæ suæ statum, si quid
deliquisset, si quid rectè successisset: inter precandum, meditandumque quem-
admodum habuisset, quid profecisset per examen, quod particulare vocamus;
quid noui bonus, malusque spiritus animo suggessisset: aliaque id genus subtilita-
te tantâ, atque simplicitate; ut celebrem illam Doctoris vim, atque præstantiam
colligere huc omnem videretur, ut occultæ mundo sapientiæ discipulus quam-
optimus fieret. Ac planè profitebatur ingenti cum animi sui gaudio, nunquâ se ad
id loci Christi Domini Euangelium intellexisse, priusquam videret opere explica-
tum: & quicquid in Societate videret, aliud esse nihil, nisi Euangelium in rem
collatum, vsque, & actione expressum. Quippe dederat illi Deus bonum the-
saurum cordis, ut quicquid reciperet, velut sincerum vas, & odore bono Christi
imbutum, ipsum olere Christum videretur. Itaque non vniuersæ modò Societa-
tis Institutum, sed tenuissima quæque morum, & quotidiani vsus rudimenta ex-
temporalium concionum, quas Tonos appellamus, cantiunculas catechismi, le-
ctiones super mensam, mensam humilem, & alias inter vescendum vsitatas pa-
tientia, ac submissionis formas, & cetera talia obseruabat: quàm apta, & vtilia
ad Societatis Institutum essent suspiciebat, deprædicabat. Indè quantum Mode-
ratores laxabant habenas, tantum & ipse ad operosos, & abiectos currebat la-
bores. Domum, viamque interdum publicam euerrere, cibum humi sumere,
Nosocomium adire, cum tintinnabulo per urbem puerorum agmen ad doctri-
nam christianam cogere. Quibus rebus longè aiebat se voluptate vberiore per-
fundi, quàm cum olim spectandus è superiore loco magistros, atque Doctores
creabat, doctisque capitibus decoros apices imponebat. Canonicis Sancti Iulii,
qui simul vniuersi salutatum venerant, gratulatumque de susceptâ salutis expe-
ditore viâ, deque illustri eâ re præbito exemplo mortalibus; dixit: Decennium
se concertasse cum Deo, nec potuisse vllâ Dialecticæ vi, neque totâ illâ, quâ præ-
ditus putabatur, sapientiâ, nexus eius misericordiæ, & salutarem captiuitatem
effugere. Quod si vel Toletanas reliquisset insulas, præ felicitate, quæ obuene-
rat, esset pro nihilo habiturus. Iam verò etiam videbatur siue è religioso vitæ
moderatione, siue ex animi iucunditate valetudo corporis emendatior: sed ni-
mirum ceteris beneficijs, quibus hominem magnus Pater familias tam diuturnâ

patientia ad vineam suam horâ tandem supremâ traxerat, addebat eum cumulum, ut sufficeret vires, per quas tempus redimeret, spatijque diurni opus contentione operæ adæquaret. Octo circiter ante Christi natalem diebus, cum quicquid tricarum sæculi restabat, sapienter extricasset: Nunc verò, veluti respirans, inquit, vacuo licebit, totoque animo Deo seruire: & inde nihil magis quam mortem, & immutabile post eam iudicium versare meditationibus, ac sermonibus cœpit: tanto ardore; ut profiteretur ab nascente Domino, morbum se quempiam asperum, strenarum vice, postulaturum: ut quoniam ipse, quod ei offerret boni, nihil haberet; certè mali aliquid, si contingeret, ac dignaretur accipere, dedicaret. Apparebat tacitè animum præfagire appropinquantem finem. Igitur paulò post tertium ab relicto sæculo mensẽ, ipso Natali Domini, ternis de more sacris factis, ab altari ad lectulum rectà digreditur. Febris non, admodum grauis sacrificantem inceserat, quæ principio nihil cuiquam sollicitudinis, præterquam ipsi, mouit. Ortam enim ex pridianâ fatigatione suspicabantur, qua viam publicam, haud citra sudorem, purgarat. Ille tamen totum animæ statum continuo repetitâ confessione generali, velut mox tribunali Christi sistendus, accuratè composuit. Nec mora, erupit diritas febris ex eo genere, quod tum, ut diximus, grassabatur, & hominem ab carceribus in metâ constituit, quoad mentis potestas mansit, gestiẽntem, quòd in famulorum Dei cœtu, vltimum spiritum exhalaret. Quid animi, & beatæ quantum fiduciæ morienti fuerit, inde Patres argumentati sunt: quòd cum vis mali caput (vnde iam diu grauitè laborabat) subiisset, vbi primùm perturbata ratio est, sæpius magnâ voce: Ad cœlum, ad cœlum abeo, & gloriam capesso, gloriam capesso, gestiẽns inelamauit. Hæc enim prudentium vestigia, & reliquæ cogitationum videbantur, licenter iam foras, remotâ mentis custodiâ, prodeuntibus, quæ vigen illa intus tenuerat. Insequentis anni die secundo è mortalibus euolauit. Quòd si commouerat vniuersam Ciuitatem florentissimè viri ab sæculo fuga; multò commouit magis excessus è vitâ. Itaque & alij se ad eundem, in quem ille confugerat, receperunt portum, paris tranquillitatis in morte potiundæ studio: & è Sancti Illephonii Collegio tres Doctores vertentis anni curriculo obierunt, nihil acerbius esse illo cardine rerum fatentes, quam quòd vocanti ad Societatem, Deo proteruè obstitissent, nec aliud inuenientes solatij, quam promissa, ac vota, cum primùm valetudo concederet, si fortè concederet, obsequuturos. Fuit ad Valuij exequias omnium Ordinum concursus ingens. Multi Religiosi è Sancti Francisci familia cum Patribus nostris, iuua illi persoluere: cumque suis omnibus Monachis Ludouicus Strada Monasterij Sancti Bernardi Præses adfuit: Sancti Iusti quoquẽ Canonici, tanquam suo Præsidi, exequias celebrarunt. Denique eam celebritatem huius viri ad Societatem, & inde ad vitam alteram transitus habuit; ut Ferdinandus Illesca, cum Historiam Pontificalem scriberet, inter memorabiles eius temporis res hanc inferendam existimarit.

Inter hæc Borgia institutum in Hispaniam cum Cardinali Alexandrino iter, qua pietate cœperat, contendebat. Valetudo, ut afflicta semper, ita grauioribus subinde molestijs tentabatur: sed sustinebat robur animi infirmitatem corporis: & quicquid serior æstius, quicquid longinqua vexatio, & alia peregrinantium ærumnæ inspergebant amaritiei, detergebat obediendi dulcedo. Venientem ad vrbes, maximè in quibus Collegia essent, cum salutantium cateruarum officia, quàm humanitati debita, tam lassitudinẽ grauiã, tum operosa negotia, & à domesticis, qui ex propinquis vndique Collegijs accurrebant, & ab extraneis sæpè ingesta, necessaria interpirationis vice occupabant. Ille verò incredibili quadam indulgentiã, alacritate, submissione excipiebat omnes, & amplexabatur uti dulcissimos filios: aures facillimè omnibus, & patientissimè commodabat: omnes consolatione plenos, distisque, & factis adiutos, quoad fieri poterat, dimittebat. Iter per Galliam misso ab Carolo Rege præsidio tenuerunt. Barcinonem quarto Kalendas Septembris ventum. Quæ Ciuitas, ut Societatem à primâ infantiã præcipuâ benignitate complexa, conceptum à principio

122
Piẽ moritur.

123
Animorũ commotio ad eius obitum.

124
Exequiarũ celebritas.

125
Borgiæ in Hispaniam iter.

126
Barcinonensũ in eum officia.

127
Controuersias
sedat.

128
Diuina prou-
dētia in hono-
randa humili-
tate.

129
Valentia Bor-
gia honorifice
accipitur.

130
Honoribus
posthabitis, ad
Collegium se-
cedit.

cipio aduersus parentem Ignatium, erga filios studium conseruauit; ita Francis- cum & communi hoc nomine, & proprio eius merito singulari gratulatione excepit. Quippe tempus illud multi recordabantur, cum Proregem eum habue- rant, & inter sanctitatis presentem admirationem, quanta iam tum edidisset eminentis virtutis documenta, quam multa reliquisset Christiani præsidis ad æternitatem impressa vestigia, memorabant. Disceptabatur difficilis controuer- sia inter Collegia Canonicorum Prouinciæ Catalauniæ, & regios Procuratores de pensione quartæ. Balearicus Antistes, cui cognitionem Pontifex demanda- uit, opportunè missum à Deo Franciscum, tanquam sequestrem ratus, causam ad eum detulit: eaque viri sapientia, & auctoritas fuit; ut lucis vnus spatio, latissimâ utrâque parte, composuerit. Hic obuium habuit Ferdinandum Bor- giam, vnum è liberis suis, quem Philippus Rex, parenti (ut facillè apparet) gra- tificaturus de industriâ legerat, præmiseratque ad salutandum, deducendum- que Legatum. Literas quoque ab ipso Rege accepit, per quas & destinatum in Hispaniam nouam Sociorum missionem, gratam sibi accidisse nuntiabat, & sal- uum ipsius in Hispaniam aduentum gratulabatur. Accessere & à multis Proce- rum, ac nominatim à Iacobo Cardinali Spinosa regij Consilij Præsidi, & Rode- rico Gomio Syluâ, quorum in regiâ aulâ dignitas, & auctoritas longè prima- erat, perofficiosæ, perque honorificæ literæ. Tum porro huic tantæ in primo regni limine oblatae honoris benignitati, quanto interiori processum est, tantò honorificentiora vbique omnia successerunt: eo fauore, eaque omnium propen- sione voluntatum, ut arbiter ille summus, qui exactissimâ librâ rerum momenta singularum examinat, humanæque trutinæ castigans iniquitatem hinc demen- do, illuc, vndè detractum est, apponendo, pondera, & rationes exæquat, pro- fectionis ante decennium obscuritatem, cum impensam ab humillimo Patre Christi Vicario obedientiam, pro ignobili fugâ multi vituperarunt; hac redivi- nis celebritate, & gloriâ compensare visus sit voluisse. Et sapientia quidem æter- na, sicut olim Patriarcham Iosephum per vexationem ad regnum; ita Francis- cum ad Societatis gubernacula euocarat. Ceterum, ne qua deterioris notæ sus- picio apud quenquam resideret, hunc adiecit cumulum, ut quo loco visa erat imminuta existimatio, eodem gloriosissimè redintegraretur. Nam præter alia- sacrorum Quæstorum perhonestâ iudicia, etiam opuscula, quæ (ut in loco di- ctum est, quæcumque tandem fuerit causa) interdixerant, ut omnis erroris ex- pertia, & maxime pia, edi latinè censuerunt. Barcinone iter Valentiam ca- ptum. Quò appropinquantes, cum Monuedrij (id inclytum olim Saguntum- fuit) à Duce Gandiensi, & Archiepiscopo Valentino præmissis Procuratoribus splendide excepti essent, postmodum ad Monasterium nobile Hieronymianorum, cui nomen à Sancto Michaële Regum, mille, & quingentos passus à Valentia peruenerunt. Hic Valentinus Archiepiscopus Ioannes Ribera Legato diuerso- rium adornarat. Hic Carolus Gandiæ Dux, & eius frater Alfonsus; vnâque Franciscus Caroli Ducis filius Marchio Lombaij, illi Patris Francisci filij, hic ne- pos, cum magno propinquorum numero, & cunctâ assëclarum nobilitate op- periebantur. Quos omnes spectaculum fuit gratum, ac pium cernere abiectos in genua, bonam à Sancto Patre precationem, dexteramque ad osculum cum- studio maximo, & multis lacrymis postulantes. Videre licuit dignam Deo (ut Sanctus Paulinus in geminâ re loquitur) huiusmodi confusionem, purpuream, sericam, auratamque supellestem pannis veteribus, & nigris seruientem. Ve- rum modestissimus Dei famulus celerrimè se se eripiens, iussis illis adesse Lega- to, iustisque aduersus eum obseruantia fungi officijs; ad dulciores in Christo fi- lios, conseruosque suos in Collegium properauit. Cuncta Ciuitas ad spectan- dum effundebatur. Itaque solitudinem captans, viâque declinans regiâ, longo ambitu mœnia circumuectus, portâ Sancti Vincentij Collegio proximâ postri- die Idus Septembris intrauit. Vis populi magna ad Collegium quoque conflu- xerat, & matronæ principes, præsertim sanguine, vel affinitate iunctæ imple- uerant templum: & Archiepiscopus, cum Canonicis, & Dux Carolus, cum pro- ximis

ximis quibusque statim vt ab Cardinali recedere datum est, eadem vespërâ adfuerunt. Proximo die Dominico, cum rogatus ab Ioanne Riberâ Patriarchâ, & Archiepiscopo Valentino Cardinalis Alexandrinus sacris operaretur, adactus est Franciscus suggestum conscendere, auditusque in confertissimâ concione, cum admiratione, ac pietate pari. Edita dein concio est. Sed nimirum spiritus ille, quem viua vox, quem conspicua in dicentis ore sanctitas, quem comparatio veteris cum præsentis statu adijciebat, mortuis paginis indi non potuit. Propriam ad Socios quoque cohortationem de germanitate mortificationis, & orationis habuit. Collegium satis florens, ac frequens, nec minus frugiferum: at pristinam illam caritatis suauitatem, qua ciues id à principio fouerant, non modicè dilutam inuenit, indè prorsus, vndè auctam decuit. Sed nunquam non obfliterunt, obstabuntque rationes priuatæ publicis. Anno sexagesimo septimo theologicis scholis in Collegio publicatis, Magistratu prius (Iuratos appellant) vt Academiæ patrono, verecundiæ causâ consulto, valdèque probante, & opem spondente, cum accederet indè studijs diuinæ sapientiæ dignitas, iuuentuti profectus, vrbi decus, atque celebritas; Academiæ Rector, siue quòd auditorio parum frequenti semper vsus, infrequentiore iam vteretur, siue aliâ eausâ, cœpit rem in Academiæ ipsius perniciem, & ignominiam interpretari. Postulauit primò, vt schola pomeridiana, quòd tempore eodem ipse doceret, in aliud traiceretur: quod, quanquàm perincommodè Collegio accidebat; pacis tamen amore datum est. Sub hæc Archiepiscopi sine Martini Loassæ suum tempus interregnum ratus, coactos in vnum Canonicos, Iuratos, itemque Academiæ Cancellarium, ad sustinendam labentem Academiam quamgrauissimâ potuit oratione succendit: nec tamen expressit aliud, quàm vt quo tempore in Academiâ doceretur, ne quis ad Magistros alios clandestinè docentes adiret. Qui se fecerit spoliaretur acceptis ab Academiâ honoribus, excluderetur sequentibus, & Academicorum ius nullum obtineret. Id eò pertinere videbatur duntaxat, vt clandestini tollerentur conuentus, quos quidam ex conductis ab Academiâ Doctoribus, cum ingenti ceterorum offensione, abductis in priuata tecta auditoribus, compendij causâ conciebant. At vbi primùm instauratio redijt studiorum; Gymnasiarcha idem literas gymnasij valuis affigit, per quas ex decreto eodem poenis iisdem inter Academicas scholas alio quouis siue ad Collegium, siue Monasterium audiendi, discendique causâ adiri vetat. Tum Religiosi, quorum intererat (nam vacuum ab scholis Academicis tempus nullum, restabat) apud Proregem Comitem Beneuentanum expostulant. Qui auxilium pollicitus, adeo nihil profecit; vt Iurati propositum à Gymnasiarchâ decretum, quod ipsorum signo clam ipsis obsignatum erat, ratum haberent, & sicunde vitiosum fuisset, de integro iuberent. Interim Ioannes Ribera creatus Archiepiscopus, & conciliare partes conatus, nihilò magis promouit. Itaque Franciscani pariter, Augustiniani, Carmelitani, & nostri Patres regiam implorare opem coguntur. Rex negotium Archiepiscopo demandauit, vt Academiam viseret. Indè sua Religiosis inuiolata mansere iura. Hæc maximè Valentina controuersia fecit, vt Sanctissimus Pontifex Pius Quintus diploma, quod principio voluminis huius memoratum est, ad Gymnasia Societatis, & ad ea itantium rationes tuendas conderet. Ceterum, vt rarè litium disceptatio intra iuris duntaxat puncta consistit; acerba interim multa Collegium, & dictis, & factis pertulit: vsque eo, vt impotentiores quosdam Antistes in custodiam daret. Vndè tamen haud plus quietis, quàm inuidiæ acquisitum, per summam enimvero iniquitatem. Nam putabatur à Rectore nostro instincta ira Præfulis: cum re verâ Ludouicus Santanderus (is erat Rector) hominum homo mitissimus, nihil magis contenderet, quàm ne quid cui ob eam rem molestiæ crearetur. Hoc igitur statu Collegium, & Ciuitatem cum reperisset Borgia; magnopete valuit auctoritas viri, & sanctitas ad caritatem instaurandam: quam protinus confirmauit, fouitque Pater Iacobus Miro, dum Aragoniam Prouinciam visit, præcipuè carus Valentinis, vt eorum ciuis, vt Collegij primus conditor, vt vir adeo spectatæ,

131
Gymnasium
Collegij Valen-
tini vexatum.

132
Ex vexatione
commodum
Societati.

133
Res à Borgia
in Hispania ge-
stæ.

tæ, eminentisque virtutis. Valentia Legatus recta Madritum: Generalis itine-
re Villaregium flexo, ab Ioanne Patieco Villaregij Domino, & Hieronyma
Mendozâ eius coniuge, non beneuolentiâ modò, sed & veneratione summâ
excipitur: cum quibus postquam egit, vt ea domus probationis, quod ipsimet
optabant, amplificaretur; Madritum cum Legato contendit. In hoc itinere,
cùm inter obuios virum nobilem generoso insidentem equo paulò attentius ele-
menter esset intuitus; is ratus nobilitatem, ac speciem probatam equi, egregiè
instructum illum, ornatumque dono eidem misit. Sed famulus Dei, cum multâ
gratiarum actione, non sine munusculis sacris remisit. Se enim non Ducem,
Gandia (hic enim quacunque incederet rumor personabat) sed pauperem re-
ligiosum esse. Madriti, non modò Regis, ac Dynastarum insignia erga se studia
expertus est; verùm etiam (vt omnes existimarunt) legationi longè maximum
pondus adiecit. Interim, & curam rebus Societatis ordinandis, vnâ cum Pro-
uincialibus, qui ad se venerant, impendebat: dumque Miro Aragoniam inspi-
cit, mox Lusitaniam inspecturus; Baticam, Castellam, Toletum Francisco
Vasquio: Balthasari Aluaro, & Ioanni Emmanueli Leonio, qui Romam Pro-
curatores adierant, reuenterantque breuiter cognoscendas, vt res ad se refer-
rent, attribuit. In Castellâ restituti sunt, rogatu Episcopi, & Ciuitatis vniuersæ
Segouienfi Collegio latinitatis magistri. Burgenſe domicilium decretum est, vt
Professorum esset domus, quod proximo anno est factum, & nouum Legionis
susceptum Collegium. In Baticâ, insidente Episcopo, Malacam Socij aliquot
missi ad primordia Collegij. In Aragoniâ cœpta domus Probationis Valentia,
cœmptis vicinis Collegio ædificijs. Multa simul constituit, quæ ad Mexicanæ
Prouinciæ initia pertinebant: idque fuit destinatis in eam Patribus moræ pre-
tium: qui cùm eius anni classi ad tempus nequiuissent occurrere, expectare se-
quentis cogeantur. His rebus, alijsque constitutis, Franciscus ad Regem Phi-
lippum per Marchionem Dianij suum generum ex augustissimo Crucis ligno
cruciculam misit, cum epistolâ sententiæ talis. Cruciculam, eius partem, in
qua nostrâ causâ Dei filius moriens mundum redemit, mitto Maiestati tuæ, vt
prestantissima sacrarum reliquiarum in Orbis terrarum magnificentissimo tem-
plo reponatur, quod summi Dei, eiusque martyris Laurentij gloriæ ædificas:
vtque auxilium habeas ad eam Crucem benè ferendam, quam Maiestati tuæ tot
regnorum pondus imponit: quæ absque amore, ac patrocinio diuinæ Crucis ef-
fet prorsus intoleranda. Peccator, ex quo Crucem habes, esse sibi ex te sola-
men putabit, si existimes Sacerdotem ipsum tibi fidelem, ac seruum esse assidue
ab Deo precantem, tuam Maiestatem vt seruet, atque amplifcet: quandoqui-
dem id omne ad amplificandam impenditur Ecclesiam sanctam, in illius glo-
riam, qui eam è cœlo gubernat. Rex suâ manu in hunc modum respondit.
Marchio gener tuus reddidit mihi epistolam abſte, & lignum sanctæ Crucis:
quod mihi gratum accidit: tum quia res per se magnificanda est, ab eoque plu-
ris, qui tantum eâ indiget, vt ipse rectè admones: tum quia proficiscitur donum
ex te, penes quem nequaquam periret fructus illius. Faxit Deus, ne pereat apud
me: sed vt omnia ad eius Maiestatis obsequium conferantur. Et quanquàm no-
ui assiduam tuam hoc ipsum mihi precandi curam; tamen commendo plurimum,
vt imposterum id facias: tantoque studio, quantum necessarium esse intelligis.
Quod si feceris, voluntati, qua sum ego in te, semperque fui, satisfeceris. Quan-
tis autem Marchio Dianij idonea testimonia pertulisset ad Regem, quæ fidem
faciebant è verâ Domini Cruce eam particulam esse; tamen voluit Rex id ipsum
contestari Franciscum, affirmans vnum hoc illius testimonium, si cetera deef-
sent, satis fore sibi ad fidem. Iam verò cùm Franciscus legationem egregiè apud
Catholicum Regem iuuisset, multò apud Regem Sebastianum magis in Lusita-
niâ iuuit. Res eâ tempestate Lusitani regni, & Societatis non erant vsquequa-
que tranquillæ, eademque inter se ita complicitæ; vt de alteris ad liquidum
referri, nisi de alteris attextâ narratione minùs possit. Tres erant, ex quibus ad-
ministratio regni pendebat: Sebastianus Rex adolescens decimum septimum an-
num

134
Borgia mittit
Regi Philippo
particulâ e san-
ctæ Crucis cum
epistola.

135
Epistola Regis
ad Borgiam.

136
Lusitanarum re-
rum status.

num agens, eius patruus magnus Cardinalis Henricus, & Catharina Regina auiā. His singuli erant à Societate Confessarij. Sebastiano Ludouicus Confaluius, eiusdem indē vsque à puero institutor. Henrico Cardinali Leo Henricus: Catharinæ Reginæ Michaël Turrianus, viri consilio, ac pietate muneribus ijs pares. Regina Catharina, quemadmodum in loco est memoratum, regalibus precibus extorsit, vt Confaluius ab Vrbe Romā, & Assistentis munere euocatus, summē licet oblectans, & quæ euenire prædicens, pueritiæ Regis formandæ magister apponeretur. Et quidem vsque dum sub tutoribus puer Sebastianus fuit, rerumque summam moderata ipsa est; mirificè Ludouicus ei, & Cardinali satisfecit. At vbi tutelæ suæ factus est, & administrare Sebastianus regnum occupit; Cardinalis, vt qui interiūs norat res, incorruptiūsque aestimabat, nihil vnquam, nisi summē, laudauit Ludouici operam; quin etiam cūm ageretur de remouendo eo ab confessionibus Regis; ne id fieret acerrimè decertauit: & paulisper amotum, vt reuocaretur, effecit. Regina verò postquam ab gubernaculis vacationem accepit, ægrè ferens (vt euenire solet) quodammodo se abiecit; conqueri de nepote cepit, & interdum etiam de Ludouico, cuius consilio agi Sebastianum opinabatur. Id vbi sensit Ludouicus, offensionum semen, antequam adolefceret, ipso in exortu oppressurus, vehementer instirrit, vt aliquò summoueretur, vel in Brasiliam, vel in Indiam: eandemque profectio- nem summē poscebat Turrianus, cui nunquam probabilis tanta Principum familiaritas, nec conueniens Societati visa erat. Denique nec Generali Præposito, nec cuiquam omnium Societatis Præsidentum probabatur ea consuetudo, atque coniunctio, seminarium vulgi rumorum, seges inuidiæ apud omnes, mali apud domesticos exempli. Nec pigebit literarum caput inferere, quas hoc anno Laurentius Magius Austriæ Prouincialis ad Borgiam mense Martio Pragā dedidit: vnde constet, quantā res grauitatē, quantāque libertate tractaretur. Hic (inquit) multus est sermo, & ex Hispaniā scribitur, Lusitaniæ Regem multa, facere cum regni dolore: & nostros, qui eum regunt, auctores esse, & velle eum Iesuitam efficere. Nec deest, qui dicat, eos obstare, ne Regis Galliæ sororem ducat. Nihil dubito, quin Paternitas tua omnia norit, & quamoptimè prospiciat. Nam res est eiusmodi, quæ, vt materiam sermonum, & inuidiæ subdit; ita magnam Societati perniciem, cum publici boni iacturā creare potest. Nec verò crediderim quicquam nostros suscipere, quod non & rationi consentaneum, & præsentī temporī maximè conueniens sit. Ceterū summē dolerem, si qua per eos occasio, aut iusta causa obtreccationi, & maleuolentiæ præberetur. Habeo enim compertum, nihil esse, quod odiosius acquirere Societati nomen queat, quā si videamur in Principum, ac Regnorum administrationem, velle nos immittere, & negotia eorum tractare. Per Deum, Pater, etiam, atque etiam hæc cura vigilet: obserueturque decretum de non tradendis nostris in aulas Principum. Nam liberalitas hac in re maximo nobis damno erit. Talia non Magius modò, sed alij grauissimi Patrum scribebant & aliunde, & ex Lusitaniā ipsā. Vbi, ad querelas, quamuis iniquas, tollendas, editum etiam est in Prouinciali huius anni conuentu decretum, vt quā fieri posset, paucissimi in aulā versarentur: & per Prouinciā edictum, ne quod cuiusquam negotium Patribus ijs commendaretur. Quòd si quid ad pietatem magnopere censeretur referre; Præpositus Prouincialis admoneretur. Hæc sapienter consulebantur, Verūm quid ageres? neque impetrari ab Sebastiano, vt Ludouicum, neque ab Cardinali, vt Leonem, neque à Catharinā poterat, vt Turrianum dimitteret. Nec sanè expediebat, vt optimi quique, & cuncta Prouincia, mortuo Borgiā, iudicauit: quæ decretum in hæc verba condidit. Quæsitum est, an expediret, vt duo ex nostris Patribus, quorum alter Regi est à confessionibus, alter Cardinali, id muneris deponerent: tum quòd eam ob causam, permulti de Societate detrahant: tum quòd plurimi nostros de secularibus negotijs assidue conueniant, efflagitantes, vt sibi liceat per eos Patres apud Regem, vel Cardinalem huiusmodi negotia conficere: quod à tranquillitate vitæ regularis, & à nostris instituti

137

Tres Societate à Confessione Lusitania aula.

138

Confaluius pueri regis magister.

139

Displicet Societati nimis aulæ usus.

140

Sed necessarium fertur, atque e re christiana.

141
Vnde Societati
obrectationū
causa -

242
Ludovicus Tur-
rianus à Ponti-
fice ad Lusita-
niæ regē missus

143
Pater Ludoui-
cus Confaluius
quæ euenere
prædixerat.

stituti ratione omnino abhorret. Visum est autem non solum id muneris non esse detrectandum, sed etiam ingentes gratias Deo Optimo Maximo agendas, quod eorum Patrum labore totum hoc regnum, & vniuersa religio christiana plurimum vtilitatis percipiat. Siquidem eorum ope, & consilio fides, iustitia, morumque integritas, non modo in toto regno conseruantur; sed etiam apud exterarum nationes longissime propagantur. Nec verò imperitæ multitudinis, aut impiorum hominum detractationes hac in re curandas esse: quippe quæ ex eorum improbitate nascantur, qui tantum bonum impedire nituntur. Hæc Pro- uinciali Congregationi visa, tantum addidit, quod iam ex proximo conuentu edictum retulimus. Ne Sociorum quisquam ad Patres eos negotij quicquam deferret. Porro, quod pertinet ad obrectationum iniquitatem haud difficile est fontem intelligi. Nam in Rege, si quod exemplum spectabatur rarioris vir- tutis, offendeat oculos mundi sapientium. Leuissimi porro homines, qui vo- luissent irreperere ad animum adolescentis corrumpendum, interclusos sibi ad- itus, rabie in custodes versâ, querebantur. Ad hæc cum ad antiquam multa se- ueritatem redigerentur, & Ordinum militarium disciplina etiam regeretur, & bona eorum Ordinum, quæ iam tenebantur à multis, velut hereditaria, asse- rentur; nimirum pro intolerandâ iniuriâ, qui damnum faciebant, iustitiæ vi- gorem ducebant. Hinc linguæ in Iesuitas acuebantur, hinc totum per orbem terrarum famosæ literæ volitabant. Denique non exigua obrectationum se- mentis ex animo Catharinæ exulcerato sumpta est: adeo præter æquum, vt non aliunde maior Societati laus deberetur. Nam familiares quosdam eius, & asse- clas, cum ab honoribus, & officijs publicis Sebastianus remouisset; vltra mo- dum illa commota, non nisi Patris Michaëlis, atque Ludouici operâ, qui nepo- tem ei solertiâ omni conciliabant, & quosdam etiam è deiectis clientibus res- tituendos curarunt; prohibita est quin Castellam, vti minabatur, repeteret. Ad quam offensionem tollendam, Ferianum quoque Ducem Philippus Rex in Lu- sitaniam misit, per occasionem consolandi de Caroli Reguli Hispaniarum obi- tu. Ita in præfens Duce adnitente, curâ maximè Patrum Ludouici, & Turriani vso, quam fidelissimam, & studiosissimam exhibuerunt, lenita; abeundi consi- lium posuit. His paulò ante gestis superiore anno, adfuit Româ missus à Ponti- fice Ludovicus Turrianus Sanctissimi Patris nomine duo postulans à Rege: pri- mum, vt auxilium ferret Venetis contra Turcas communes Christianorum ho- stes: alterum, vt regni in futurum paci, regiæque stirpi prospiciens, vxorem duceret Margaritam Caroli Galliarum Regis sororem. Tum Regina auia apud Pontificem Legatum multa conquesta dicitur, rerumque ferè omnium cau- sam in Consaluum reiecis- se: atque in eandem sententiam dedisse ad Pontificem literas, siue suâ sponte, siue familiarium impulsu: quanquàm mihi certum vi- detur nihil aduersus Ludouicum de matrimonio scripsisse: vt optimè sibi con- sciam quantopere contra ipsammet abhorrentem à Gallicanâ affinitate Ludoui- cus ipse certarit. Tamen, cum Rex negaret vires in præsentia sibi suppetere ad auxilium ferendum Venetis, deque vxore ducendâ cogitaturum diceret; tum maleuolis dissipantibus, tum vulgo, vt assolet, quas res in Principibus non pro- bat, earum causam in eos conferente, de quibus liceat impuniti obloqui; vul- gatur, per Iesuitas fieri quominus vtrumque negotium procederet. Quod qui- dem Consalius à principio prouiderat. Itaque cum à Pontifice literas per Lu- douicum Turrianum accepisset, vt persuadere nuptias Sebastiano conaretur, atque etiam à Borgiâ, qui insuper monuerat, vt seriò ageret rem, ne per ipsum stare crederetur; Borgiæ hunc in modum respondit. Quod vertendum mihi vitio scribis, si fortè res exitum non habeat, pro eo, quod causâ Societatis agi- tur, non possum vehementer non commoueri. Memoriâ repeto, cum Pater Lainius ad hoc regnum me Regi institutorem misit, multa me scripto ei offerre, quo procuracionem defugerem: & capitum vnum hoc erat, quæ non probaren- tur in vulgus, eorum culpam in latera Regis auertendam esse. Ego sic arbitror, si quid est à me peccatum, id esse, quod vehementius, & immoderatus in hoc matri-

matrimonium incubuerim. Qui Pontifici narrant in manu meâ cor esse Regis, ut possim quocunque velim inflectere; ij de Sebastiano perinde existimant, atque de quouis eius æquali: sed qui eum norunt, non item existimant. Nam quod vult planè vult, præsertim hoc in genere, in quo toties concertauit, & vicit. Ego quemadmodum Sanctissimus Pater iubebat, quamacerrimè eum conuèni: sed aditum inuèni nullum: quin adeò declarauit se ad suum Consilium rem detulisse, & secum illud quoquè sensisse. Hæc, & multa alia, & vnde tum verè esset mora Consaluius scripsit. Ceterum Ludouicus etiam Turrianus à Pontifice missus, vir sagax, & prudens, ac perscrutatus omnia diligenter, apertè vidit exulceratam Reginam, & eius aulam: & Patres non causam dissensionum, sed omninò eos esse, qui ne in maius incommodum erumperent, hinc Regis, inde Cardinalis, & ipsius Catharinæ animum permulcendo continerent. Consaluius quoquè abundè Rusticuccio Cardinali datis literis satisfecit: quibus significabat nemini optatiùs, quàm sibi esse, ut primo quoque tempore iusti nexu matrimonij Rex illigaretur: tum ut stirps tam benè de Christianâ republica, deque Societate meritorum Regum in tuto collocaretur: tum etiam ut Sebastianum, in cuius ipse conseruandâ innocentia non parum exhauserat curarum, antequam seruens adolescentiæ æstus fortè transuersum raperet, nuptiarum sanctitas occuparet. Quod autem Sanctissimi Patris voluntati idem obsequutus non esset; eam fuisse causam, quod non ex Galliâ, sed ex Germaniâ coniugem sibi animo destinarat, alteram è Maximiliani Cæsaris filiabus, eaque in spe diu adoleuerat: quarum posteaquam vna Philippo Regi Catholico, altera Carolo Regi Christianissimo nupsisset; tum se ipsum, ne aliunde præriperetur occasio, auctorem ei etiam, atque etiam fuisse Nuntios eâ gratiâ mittendi in Gallias. At illum ægrum, quod speratâ affinitate Cæsaris excidisset, non potuisse percelli, ut continuò animum in Galliam inclinaret. His ergo rebus ex Consaluo, atque Ignatio Azebedio, cum Romam superiore anno venit, alijsque fide dignis viris Pontifex probè cognitis, nullam de Societatis hominibus suspensionem aduersam admisit. Idem Azebedius, de quo Patris Michaëlis Turriani illud est præclarum testimonium, eâ esse veritate, ut relaturus esset fideliter aliorum sententias, etiamsi contra ipsummet essent; iussus à Borgiâ, cum redisset in Lusitaniam, perscrutari quamreligiosissimè intima de rumoribus, qui contra Societatem gliscebant; scripsit ex liuore cuncta, & perturbationibus iniquis oriri. Et quidem ad diuinam gloriam expedire Societati miserandam esse potius, quàm inuidiosam: tamen versantium in aulâ Patrum laudabilem omnino esse, ac salutarem operam. Ceterum Pontifex cum peruellet matrimonium Regis ad effectum perducere; hanc quoquè rem in mandatis Alexandrino, atque Borgiæ dedit: eamque ita illi tractarunt; ut Sebastiani animum ad extremum expugnarint: nec per ipsum steterit, quominus matrimonium conflaretur: sed quod interim inscio Pontifice Margarita Henrico Regi Nauarræ, qui deinde Henricus Quartus Rex Galliæ fuit, desponsa est. Quare mirum profectò est, quosdam memoriæ prodidisse, ab Religiosis Sacerdotibus moram adeò sanctis Pontificis Maximi oris obiectam fuisse: cum illi vni, quicquid ab Rege morarum fuit, amoliti sint. Quod qua obsecro religione reticetur? Quippe si didita ante id tempus inter quosdam suspicio mittenda in literas videbatur; æquum erat, ut verus, ac diligens scriptor, quem non decet grauiorum rerum causas prætermittere, causas veritatis indagaret: fideliterque non tantum, quæ in vnam partem, sed etiam quæ in alteram dicebantur, quæque in re essent, cognosceret, ac referret. Quod enim honestum adeò, ac laudabile factum est, quod homines siue quadam ingenij velut naturali peruersitate, ac malignitate, siue per imprudentiam, siue ex odio, aut aliâ perturbatione, respectuque rationum suarum non secus interpretentur? Quæ tam munita vnquam, ac felix sanctitas fuit, ad quam obrectatorum morsus non aspirarent? Quod si existentes interdum in vulgus rumosculos historiæ duntaxat, omisissis sapientiorum iudicijs, mandes; cui sanctissimorum virorum non aspergi æterna possit infamia? Ut igitur sinceri iudicis non.

Hist. Soc. Iesu Tom. 3.

H h

est inau-

144

Quantum egerit ut nuptias Regi persuaderet.

145

Ignatij Azebedij integritas.

146

Societati miserandâ potius, quàm inuidiosam esse expedit.

147

Historici boni officium.

148
Quam aliena à
veri specie af-
ficta Societati
nota.

149
Michael Tur-
rianus à Sæcto
Ignatio oculi
sui pupilla no-
minatus.

est inauditâ alterâ parte sententiam ferre; ita nec boni historici sermones, qui in contumeliam alienam cedunt, præsertim dum adeo grauis causa, totiusque religiosa familia dignitas agitur, posteritati prodere, nisi pariter, quæ contra dicerentur, inuestiget, & apponat: atque adeo etiam quàm vero similis sit vulgaris garrulitas diligenti lance perpendat. Etenim hac in re quis non videt nihil simile vero apud mediocri prudentiâ hominem afferri posse, cur quisquam è Societate non omnibus votis nuptias Sebastiani Regis optaret? Quid, rogo, ipsi sperare commodi poterant, si eas impedirent? Contra verò Regis Ordini suo addictissimi, eque stirpe optimè meritâ procreati, quid propius fidem est, quàm propagatum genus cupere, tum publici, tum priuati boni studio? Vnde enim (vt quidem documenta præsentia admonebant, si cetera circumspicerent regna) tantumdem gratiæ, liberalitatis, addo etiam potentiæ sperare vnquam liceret? An religiosis Sacerdotibus, quibus vna proposita est summa Dei gloria, salusque mortalium, tantum vel stuporis infederit, vel prauitatis; vt vel non viderent quæ conuersio rerum, quæ damna instarent, si Rex non relictâ sobole decederet: vel si viderunt, vltro ea mala accerferent? Scilicet humanarum magistri, diuinarumque rerum peritissimi ignorarent vel ex ipso solitudinum otio euocari homines, vt liberis procreandis in Regnorum successionem operam dent, idque sanctè, ac necessariò fieri. Quòd si vel potentiæ, vel pecuniæ (singamus enim ad redarguendum errorem veram esse imperitorum fabulam) amor duceret; nonne plus imperij, & auri sperarent Rege obnoxio diu regnante, quàm semel in ordinem recepto, atque sepulto? Vt interim nihil dicam quantum cuique nationi aduersus suos Reges obseruantia natura infuerit, quantoperè conseruatam eorum progeniem velint, quàm ægrè dominatui externo colla submittant. Quod studium in Patre Ludouico Lusitano homine vehementissimum fuisse necesse est, vt fuit. Mihi quidem, dum literas multorum spatio annorum à plurimis scriptas attentione, quantam adhibere maximam ingenij mei tenuitas potuit, versò, inuicemque consero, mirabilis omninò visa est trium illorum perpetua inter se Patrum concordia: eaque, si nil præterea argumenti suppeteret, vel sola persuaderet, rectè, sapienterque pro modo imbecillitatis humanæ (nam homines erant) administrata omnia. Omitto de Ludouico dicere, quem neque Societas Assistentem Præposito Generali, hoc est Consiliarium, atque custodem apposuisset, neque Ioannes Tertius Rex Confessarium sibi expetisset, neque Catharina Regina, ex eiusdem Ioannis mandato, magistrum Sebastiano extorsisset; nisi viri pietatem, sapientiam, fidem singularem cognouissent. Michaël Turrianus is erat, quem Sanctus Ignatius oculi sui pupillam nominauit, & Prouincialem Beticæ, & Lusitanæ Visitatorem difficillimo tempore, etiam num propemodum tyronem decreuit: de cuius rectissimâ mente, & summâ religione nemo vnquam dubitauit. Leo autem Henricus animi magnitudine, & Christianâ submissione, sui que desipientiâ, & ardentissimâ caritate: tum verò inuictâ quadam liberalitate, fiduciâque suscipiendi, agendique quicquid è Dei laude censeret, iure maximis quibusque componatur. Denique Cardinalis Henricus in tantâ sapientiâ, & sanctitate cum suâ, tum plurimorum, quibus intimè utebatur, vnum illum vsque ad vltimum voluit conscientia rectorem, ac iudicem. Iam vt neuter horum, si perperam quid Ludouicus ageret, nec per se, nec ex aliorum sermonibus, cum adeo loquaces aulæ sine, intelligeret, prorsus incredibile est, vt alteruter, amboque intelligerent, sed per collusionem, aut aliâ causâ dissimularent, longè alienius ab sanæ mentis iudicio est. Quid postremò? sermones iam adeo per omnes Europæ aulas dissipati, si quid solidi habuissent, num tantum flagitium sanctitas Borgiæ dissimulasset? num tulisset Cardinalis Henricus? num Pij Quinti mascula præterisset integritas, dum adeò in hanc incumbebat curam? Atqui & Henricus cunctam Societatem, & in primis Ludouicum amauit semper, & coluit, & nihil magis timuit, quàm ne ab Regis custodiâ abiungeretur. Et Pius sanctissimus æquè, ac prudentissimus Pontifex operam Sociorum in Lusitanâ aulâ (vt tum erant res) ad continen-

dos, conglutinandosque inter se Reginae, & Sebastiani, & Cardinalis animos, cum fidelem, tum necessariam existimabat. Quamquam Pater Generalis, quod absens nunquam conari destiterat, iam praesens cum alijs Lusitanis Patribus, omnes eo vires intendit, ut Regnam placaret, & bonam Patribus ex aula missionem impetraret: quam quidem Michaëli ab Regina non grauati impetrauit. Ludouicus item, quod se paulatim abstraheret, Patrem Mauritium hominem minus inuidiosum substituens, coram Rege nunquam nisi accitus, & vi prope coactus apparebat. Hæc autem omnia fusiùs dixerim, non tam, ut quemquam arguerem, quam, ut ne ipse argueret: neu religioso in Ordine siue ex malignitate, siue ex nimia incogitantia obrectatorum foedissima nota insideret.

Vt multis Europæ partibus infestum fuisse annum narrauimus, ita tempore eodem Goam, atque adeo totam Indiam cuncta, quæ mortalibus tristitia, & horrenda sunt bella, fames, morbi vexarunt. Iam diu Reges barbari propinorum Lusitanorum vel opes, vel iugum ferre non poterant. Itaque partim secundis aliquot irruptionibus in latrocinij modum ad audendum elati, partim Proregis Ludouici Ataidij per causas vlciscendarum iniuriarum imperium propagantis irritati coeptis, tres ad penitus Lusitanum, & Christianum delendum nomen coniurant Reges Idalcam, Zamalucus, & Zamorinus. Idalcam Goæ finitimus obsidendam urbem Goam: Zamorinus Malabarum Rex classe oram maritimam infestandam: Zamalucus finitima sibi Ciaulum, ac Bazainum tentanda sumpsit: ut distractis Lusitani opibus nullius vim hostium sustinerent. Superiore igitur inclinato anno Idalcam ingenti armatorum numero Goam obsedit: & ad suas egressi partes tentandas Zamorinus, & Zamalucus. Porro Goam obsessam ab hostibus intestinum prope perdidit malum, contagiosis febribus in omnes ordines late vulgatis. Ad hæc in longum obsidione producta, comaeque, qui plurimus ex Idalcanis terris solebat conuahi, intercepto bello, ac pestilentia afflicta Ciuitati fames incubuit. Tot super angustias accessit Patribus nostris omnium prope acerbissima exercitatio ex alieno Proregis animo: qui suspicatus parum eos fauere suis rebus; nullam occasionem vexandi Dei famulos omitebat. Illi tamen cuncta fortiter tolerantes, præter continuas ad Deum preces, oblata sacrificia, susceptas vltro poenas, tametsi suis domi calamitatibus premebantur, totos se in utilitates publicas effudere. Quatuor Sacerdotes in stationibus militum locis hosti opportunioribus perseuerarunt, magno sane momento rerum, siue dum, ad propitiandum Numen, à sceleribus inhihent militem, siue dum ad strenuè dimicandum inflammant. Alij per urbem morientium assidue detergendis delictis, recreandisque iacentibus interim discurrebant. Alij de tenuitate domesticâ amplius trecenis fame periclitantibus quotidie ad Collegij fores alimenta præbebant. Nec leue onus erat Christianorum, qui è Salsettis ab hoste occupatis in urbem defugerant, vitæ consulere. Soluta tandem post decimum mensem, magno cum Idalcanis detrimento, ac dedecore obsidio est. Nec feliciùs Zamaluco, & Zamorino conata cesserunt. Zamalucus (idem Meliques vocabatur) peditum abduxisse millia centum, equitum quindecim dicebatur, Elephantos octoginta. Diem Apostolis Petro, & Paulo dedicatum elegit, ut summam virium aduersus obsessos experiretur: sperans quoniam eâ tempestate hyems in ijs regionibus asperrima est, quæ non frigore, sed imbrium perennitate censetur, Lusitanos vdo, ac pluuio cœlo fomitem, ac pyreum puluerem hebetante, minus commodè tormentis vsuros. Sed ita fortiter dimicarunt, adeo magnificam victoriam perpetrarunt; ut hostes deinde ipsi describendo affirmarent: Deiparam Virginem, & Apostolos Petrum, ac Paulum conspectos hostilem aciem fugâ, & cæde sternentes. Lusitanorum certè (quamquam illo si vnquam prælio militaris virtus enituit) nemo infitabatur tantam rem à tam paucis, absque singulari Superum ope, geri non potuisse. Magnam in eo bello laudem Franciscus Mascarenia Imperator: magnam Rodericus Consaluius Ludouici nostri frater, meruerunt. Nos in eâ obsidione Petrum Colatium amissum Sacerdotem laboriosum, & paganorum Christo

Hist. Soc. Iesu Tom. 3.

Hh 2

subigen-

150
Indiæ calamitates.

151
Goanorū Sociorū labores.

152
Lusitanorū ex Zamaluco victoria.

153
Lusitanorū ex Zamaluco victoria.

154
Lusitanorū ex Zamaluco victoria.

155
Lusitanorū ex Zamaluco victoria.

156
Lusitanorū ex Zamaluco victoria.

157
Lusitanorū ex Zamaluco victoria.

153
Pater Petrus
Colatiuse vul-
nere accepto
ab infidelibus
obit.

154
Mors Archie-
piscopi Gooni
in nostro Col-
legio.

155
Pater Melchio-
ris Nunnij o-
bitus.

156
Balthasar
Diazij insignis
côcionatoris.

157
Ioannis Rode-
ricij.

158
Benedicti Fer-
nandij.

159
Ludouici Goë-
tij.

160
Andree Ca-
breræ.

subigendorum percupidum: qui ante annos ferè septemdecim in Indiâ ipsâ ad Societatem adiunxerat sese, Bazaino Goam proficiscentem, dum Giauili nauigandi opportunitatem opperitur, obsidio interclusit. Hic multorum rogatu, cum erumpentibus in hostem militibus præportans Crucem egressus, plumbeâ ictus glante, Sacramentis Ecclesiæ munitus, octauo die animam exhalauit. Prope Goam non leuem Christiani fecere iacturam. Sallertanas inter alia Ecclesias Idalcan ferro, ignique vastauit: hominum autem maiorem multò edidit stragem morbus, quàm hostis. Georgius Temudus è sacro Prædicatorum Ordine Archiepiscopus sublatus est, qui pro suâ erga Societatem beneuolentiâ, & Patrum vicissim erga se obseruantia, simul atque morbus cepit naturæ vires exuperare, in Collegio inter Sociorum manus mori optauit. Libentissimè exceptus, & summâ curâ habitus, post bimestrem languorem Collegiarum coronâ pro eo precantium circumdatus, cum præterea neminem admitti voluisset, animam Procreatori reddidit. Aderant fortè Goæ Cocinensis, & Malacensis Antistites, ad Prouinciale Concilium ab Archiepiscopo aduocati: & Gaspar, qui se Archiepiscopatu abdicarat. Hi cum Religiosis omnibus, & Clero magnificè, vt par erat, Pastori suo exequiarum iusta soluerunt. Nec Collegium suis vacauit funeribus. Quatuor Sacerdotes, duo laici obierunt magnæ omnes virtutis: sed duo in primis, auctoritate, & rebus gestis insignes Melchior Nunnius Ioannis Nunnij Patriarchæ frater, & Balthasar Diazius. Melchior ætatis annum agebat alterum fermè, & quinquagesimum, vigesimum octauum Societatis, variâ præsertim rerum diuinarum doctrinâ pollens, eoque nomine totâ Indiâ magnæ celebritatis, magnique vsus. Copularat cum scientiæ ornamentis lumina virtutum: quæ facilitas, modestiaque suauissima faciebant omnibus gratiora, facilemque ei ad animarum salutem sternebant viam. Diu præfuit Cocinensi Collegio, & Prouinciam Indiam aliquandiu administravit. Aliquantum præbat ætate Balthasar Diazius, cui præcipua laus ab suggestu. Sic aspera dulcibus temperabat; vt cum acerrimè inueheretur in vitia, tamen à summis ferè, & infimis gratiam iniret: & vulgò homines à publicis criminibus abstinerent, ne fortè illa Balthasar in concione describeret. Malacæ in primis, ob corruptissimos tum ibi mores, salubris, & grata vox increpantis fuit. Goanus populus concursu ad funus, & lachrymis viri desiderium honestauit. Is duodecimo kalendas Septembris, Melchior Sancti Laurentij die natali humanis exempti. Accessere ad illas pictatis copiolas deterendas post morbos, & hostes, etiam flumina. Ioannes Rodericius (cuius duo germani fratres Christophorus in hac historiâ inclutus, & Garzias in Societate supererant) impiger, & pius Sacerdos in Bazaini flumine, dum Goam petit, demersus est. Paucos annos vixit in Indiâ, ex Baticâ missus, cum inter alia munera, & Tyronum institutioni, & Collegio Triguereusi præfuisset. Ad hæc Benedictum Fernandium, Cocini egressiarum virtutum, obedientiæ in primis, atque patientiæ relictis exemplis, diuturnus morbus absumpsit. Multo grauore damno, pro temporum iniquitate, & religiosorum paucitate, in Molucis Ludouicum Goësum, qui Socijs ibidem præerat, & Andream Cabreram vita destituit. Ludouicus in viridi iuuentû rapptus est, tertiodécimo sacri famulatus anno, quem Goæ susceptum à puero, rectè deinceps coluerat. Andreas vtrâque & naturæ, & religionis ætate maior, simul ac Societatem oratione amici cognouit, sic adamauit; vt cum primùm Hispaniam inuecta est (Baticus enim erat) ad eam se iam Sacerdos aggregarit: plurimas Deo gratias agens, quòd ordinem talem suis temporibus edidisset in lucem. Neque enim aliter religiosum se futurum fuisse: continuèque receptus à Borgia, & in Lusitaniam missus, annos complures Grammaticam docuit, non grauâtè in eo labore virâ perfûcturus. Sed tandem in Indiam, vltraque postea in Molucum, obedientiâ duce, profectus, ceteris rectè factis coronam imposuit. Hæc enim videtur strenuorum virorum debita merces, vt parem magnis animis, magnæque pietati materiam nanciscantur. Ceterum tam multis euocatis ad quietem, non intempestiuum Indicæ solitudini subsidium ex Europâ mitteba-

tur. Cum Prorege Antonio Noroniâ conscenderant egregij duo Sacerdotes Dominicus Cardosus, & Ferdinandus Nauarrus: Sacerdotes postea futuri quatuor, Balthassar, & Lazarus Lopi, Hieronymus Coëllius, Emmanuel Paiua, docti, & virtutibus ornati iuuenes. Duo præterea rerum domesticarum nauisimii adiutores, ambo ex Indiâ profecti, Fulgentius Freires, quem ad Patrum res cognoscendas in Aethiopiam missum ex Indiâ, captum à Turcis, & Memphim adductum, atque inde tandem redemptum in Lusitaniâ egregiam pestilentibus operam nauasse suis locis est demonstratum: & Balthassar Arausius, qui de rebus Indicis edocturus Patres, & quadam è Collegij Goani re curaturus, in Europam venerat. Prospero ad æquatorem vsque cursu prouectas naues, illic diuturnâ malaciâ inhibente, nimirum, vt inter intolerandum, & cuncta vitiantem æstum, inclementia morborum multiplex occupauit. Socijs vltro de poscentibus Prorex ægrorum curam delegat. Sed latius in dies manans malum, paucisque iam integris, etiam curatores ægrorum arripuit, ingenti omnium mœnore, qui in caritate, & sedulitate eorum spem repositam omnem vitæ suæ habebant. Nonis Maijs Cardosus probatæ Sacerdos virtutis, Theologiæque doctor obijt, patriâ Goneanus à pueritiâ ab anno seculi quinquagesimo in Societate educatus. Indè Hieronymus Coëllius ortu Lamegenis, post multos in ægotantium curâ susceptos labores, in ætatis flore, ac pietatis occubuit. Denique etiam Pater Ferdinandus Nauarrus, & Fulgentius Freires tolluntur. Nauarrus Eboræ, & Conimbricæ Humanitatem docuerat, & prope confecto philosophiæ curriculo, non mediocris ad res gerendas, & concionandum facultatis, ad eorum quoque laborum præmium, quos meditabatur in Indiâ euolauit. Decimum annum in Societate, & perpetuâ Indiâ adeundæ cupiditate perseuerarat. Nam cum ante religiosam militiam in Indiam cuiusdam nauis scriba abijisset, & periculis in mari obitis, ad mutandam vitæ rationem maximè impulsus esset; quos labores iam seculi causâ tolerarat, Dei gratiâ repetere cupiebat. Fulgentius ætate iam grauior vir erat non ex cultus literis, sed tamen naturâ intelligens, prudensque virtutis eximie, duabus præsertim religiøsæ philosophiæ excellens laudibus, orandi studio, & obtemperandi: & in Indiam, quod id rogaret, remittebatur. Adeo nusquam neque in vinculis Memphiticis, neque in pestilentia Olisipponensi sanctarum pro Christo Crucium famem exlerat. His exanimatis, quatuor reliqui grauissimis conflictati malis tandem euasere. Lazarus quidem Dei manifesto muneri salutem suam acceptam retulit. Cum enim particulam è ligno Sanctæ Crucis gestaret, humanis iam diffusus medicamentis, epotâ aquâ, in quam vitale lignum immererat, valetudinem altero die recuperauit. Indè beneficium communicare cum alijs decumbentibus cœpit, vni que in primis, qui iam deploratus iacebat, salutiferi ligni medicatâ contactu aquâ saluti fuit. Nauigantibus in Indiam, Guineæque æstum, & promontorij bonæ spei tempestates elapsis Mozambicum statio peropportuna est semper, ad tantisper instaurandas vires: sed hoc anno fuit maximè, quod post plurimorum obitum, qui supererant viui, ægrè spirabant: atque ipse Prorex propior erat morti, quam vitæ. Peropportune quoque aderat ibi Franciscus Monclarus, & socij, qui cum Francisco Barretto tentaturi expeditionem ad Cafres ante biennium venerant. Hi Socios, ac vectores vniuersos caritate summâ exceptos omni officij genere recrearunt. Indè repetitâ nauigatione ad Goam appulerunt obsidione iam liberam. Dumque suas ipsi, vicissimque Goani suas exponunt clades, aucta potius ex communiione, quam lenita mœstitia est. Ceterum tantus totâ Indiâ armorum strepitus non multum reliquit loci Euangelicæ tubæ. Assatim Cocini profectum: quadringenti ad Deum viuum ab mutis simulacris adducti. Magna erat Emmanuelis Texeriæ Collegio præfecti ad Cocinenses auctoritas. In supplicatione ob irritos barbarorum conatus ad gratias agendas institutâ, & in iustis funeribus, quæ militibus in bello desideratis publicè persoluta sunt, orator electus est. Coulani, & in orâ Trauancoris circiter mille donati baptismo. Sed barbaris audaciâ assumptâ ex falso rumore, qui ferebat Goam, & Ciaulum in-

Hist. Soc. Iesu Tom. 3.

H h 3

ho-

161

Supplementũ
Sociorũ ex Eu-
ropa missum

162

Mortui in ma-
ri Doctor Do-
minicus Car-
dosus.

163

Hieronymus
Coëllius.

164

Pater Ferdinã-
dus Nauarrus.

165

Fulgẽtius Frei-
res.

166

Lazarus Lopi-
us mirè sanatur.

167

Sanctæ Crucis
ligno contacta
aqua ægris est
saluti.

168

Baptizati è pa-
ganis.

169

Emmanuelis
Texeriæ apud
Cocinenses
auctoritas.

170
Res male geritur in Molucis

171
In Iaponia Vatandonus interemptus.

172
Fiyenoyama vastatio.

173
Amaculanæ Ecclesiæ incrementa.

hostium potestatem venisse, omnia infesta habentibus, parumper socijs, & plebisque Christianorum ad Commorini promontorii quietiora loca recedendum fuit. Illic plus quingenti Christianorum numero adiuncti. Non pari felicitate Lusitani rem gesserunt in Molucis. Consaluo Pereirâ morbo sanè importunè sublato, Babu Rex Ternatinus Lusitanorum arcem, quam dudum obsidebat, ad supremam prope necessitatem adegit: ut ibi Socijs, ne cum Lusitanâ re funditus Christiana periret, aliquot annis non tam prædicatorum munia fuerint ob-eunda, quam militum: quoad tandem auxilio ex Indiâ non maturè subuecto, ut suo reddetur anno, arx dedita Mahometano est, immensâ cum christiana plebis latissimè per eas oras fusa iacturâ. Ecclesiæ item Meacensi in Iaponiâ subductum est ingens columen. Vatandonus restituendi Ludouici princeps, ac rei christianæ defensor acerrimus, cum ditioni suæ finitimo Iquennæ regulo bellum gerens, præcipitatus in insidias, inuictus animo dimicans cecidit. Videbatur unâ concidisse christiana res. Verum, Deo cuncta gubernante, non plus inde amisit præsidij, quam securitatis adepta est, strage Bonziorum Fiyenoyamæ. Excelsus mons proximus Meaco Fiyenoyama est, multiplici sinu modica sin se nouem valles complectens. Arx illa Iaponicarum religionum, atque princeps disciplinarum gymnasium habebatur. Ter mille Bonziorum domicilia vetustis temporibus dorâ, ac iuga montis, & vallium sinus implerant. Et quanquam aliquantum frequentia iam bella detraxerant; tamen amplis vectigalibus instructi Bonziji, auctoritateque, & sagacitate armati, Meaco ipsi terrori erant. Intra fines eorum neque faminam penetrare, neque inuehi carnem, aut piscem licebat: cum tamen à Bonziorum neque animis, neque corporibus vllum vitiorum abesset genus. Ergo tartarearum illa bestiarum cubilia excidendi causa exitit talis. Azaidonus, & Asacuradonus, ille ex dimidiâ parte Rex Omi, & Nobunangæ affinis (nam sororem habebat in matrimonio) hic in regno Iecigeno Tetrarcha præualidus, consociatis opibus, ad Ozacani Bonziji, & Mioxindoni partes accedunt aduersus Nobunangam, quem unâ cum recenti Cubosamâ Ozacam obsidentem interclusuri in Meacum contendunt. At Nobunanga, quo erat vigore animi, quæ fatis visa est, copiarum parte ad Ozacæ obsidionem relicta, reliquis mirâ celeritate raptis, vtrumque usque adeo pressit, ut recipere se in Fiyenoyamâ ardua subigeret. Tum vehementer egit cum Bonzijs, ut ad se transirent, vel hostes suos emitterent: redditurum pollicitus quicquid olim diuitiarum possedissent, sectamque eorum se complexurum, si parerent: contraque exitium minitans obstinatis. Nihil à Bonzijs expressum. Verum Cubosama, qui iam immodicas Nobunangæ timebat opes, multoque videbat potentiorum venturum excidio Azaidoni, & Asacuradoni, sapienti tractatu pacem conciliavit. Quæ ubi conuenit, Nobunanga, exulcerato aduersus Bonzios animo, ad Regna sua recessit. Paucis post temporibus dum ad Ozacam redit, propter Fiyenoyamam transiens, quamuis primò Duces sanctitatem loci, & summam apud Reges omnes temporum superiorum auctoritatem opponerent; tamen dicens nequaquam se, nisi Bonziorum vitij commoueri per fraudem mortalibus illudentium, proditores, atque rebelles excipientium, ac fouentium, perque eam causam leges patrias violantium, feminis, & carnibus, & piscatu introductis; in coenobia, & sana impetum fecit, & ingenti cum Bonziorum cæde supremâ strage deleuit, vix vno exiguo tecto, aut sepulcro conditoris relicto. Ab eâ clade, quæ tanquam cœlestis militiæ principe duce, ad sternendam Euangelio viam die Sancto Michaëli sacro edita est, cum rursus Meacum venisset Nobunanga, adeuntes ad se Patres Ludouicum, & Organtinum consuetâ humanitate admisit. Interim Franciscus Capralis omnium in Iaponiâ Sociorum moderator, in Ximo magnum præcipuè Amacusanæ addidit Ecclesiæ incrementum. Amacusanus ipse iam sub Bungenis Regis patrocínio pacatè imperans, Leone quoque reuocato, & filius, alijque circiter bis mille Christo subiecti. Amacusanô Michaëlis nomen impositum. Sed ut nihil hac in rerum mutabilium scenâ fixum est, miræque vicissitudine alternantur aduersa prosperis; proximè in-

Xiquio

Xiquio Ecclesiæ non tam amplificatæ numero sunt, quàm tentatæ non leui procellâ. Ioannes Xiquidonus per summam impietatem à fide desciscens, execrabilibusque sese superstitionibus implicans, vt & familiari dæmonum vti consuetudine diceretur; eò conatum flexit, vt moliretur ex omnium sibiparentium animis Christum Dominum exterminare. Impigrè Michaël Vazius contra nitens, ad constantiam pusillum gregem, atque ad subeundam, si foret opus, necem gloriosam incendit. Sanè, si vlsquam, in Iaponiâ longè plurimùm populi religio ab Dominis pendet. Quippe quibus summum ius est omnium rerum: adeo seuerâ lege; vt ob vnus subiecti contumaciam domus, ac familia tota plectatur. Indè fit, vt quam in partem Principes vergunt; in eam metu, vel spe populares ferantur: atque ne toti familiæ perniciem creent, etiam in salutis æternæ negotio multorum vacillet interdum constantia. At Xiquienses hanc indignissimam tempestatem cum ceteri mirâ fide tulere, tum vna in primis familia. Gaspar erat Christianus inter suos honestus, & diues è Xiquidoni domo. Is iussus renuntiare Christo, quò melius Xiquidonò famularetur, tanquam seruire duobus Dominis nequiret; nullam euadendi viam videns, verbo paritum se affirmavit, sceleratâ quidem simulatione, sed, vt dein cum lacrymis aiebat, ex eâ tempus ad vxorem, ac filios in tutum transportandos assumens, ne suâ morte in Tyranni manus venirent. Nequaquam domesticos latuit ignaua Patris familias, & impia fides. Continuo filius Iacobus nomine, & vxor, relictâ domo, ad propinquos sex circiter leucis distantes migrant, affirmantes fieri non posse, vt conspectum sustineant hominis, qui dubitarit pro Christi IESV lege, ac fide vitam in discrimen offerre. Neque ante pacati sunt; quàm Gasparis non deserendi Christum, sed suos pariter seruandi consilium cognouerunt. Tum omnes transfugere se Nangasachum. Quæ fuga nimium quantum exasperauit apostatam: fortè quòd fidelis, ac fortis animi documentum Christianis reliquis prætulissent. Eius itaque iussu facinorosi nocte concubiâ, impetu in domum factò, Gasparem, atque Iacobum confodere vulneribus: & quidem ambos egregiè preparamos, doloreque, & confessione nuper criminibus expiatis: vt Christiani non tam ijs impio ferro vitam ereptam, quàm impositam æternæ vitæ lauream crederent. Ceterum per hanc occasionem Nangasachum hoc anno valde celebrari coëptum est, recipientibus se eò Xiquiensibus, eodemque Lusitanorum appulsâ naui. Et decuit futuram olim clarissimorum Martyrum parentem Ciuitatem ex inclytis confessoribus magnam partem nasci. Iisdem, circa regionibus pagi Tomachis, Tenguma, Xiquimis, aliique nonnulli, toti ad fidem adducti Melchioris Figeredij constanti labore. Iam & Facata multis ante annis deleta, nuper restitui coëpta ad tria millia domiciliorum numerbat, vbi locuples christianus suâ sponte sacram extruebat ædem. Illud curam non leuem iniecit, quòd Rex Bungenfis cum Bonzio ex hæresi Ienxuanâ Epicureorum sectæ simillimâ, qui Meaco venerat, se totum tradidisset, frigidus videbatur fovere Christianos: metusque erat, ne paulatim ab religionis sacrosanctæ patrocinio, Bonzij adeo pietati pestiferâ consuetudine, & fraudibus illecebrarum omnino auerteretur: qui, Deo protegente, metus incassum fuit. Interim Socij non christianæ tantum ferendæ fidei, propagandæque, sed etiam religiosæ disciplinæ conseruandæ, atque excolendæ, Capralis ductu, curam impendebant. Euangelicæ paupertatis inter cetera siue instauratus, siue confirmatus est murus. Vt est prope vulgaris illas per oras sericarum vestitus vsus; paulatim inter eos quoque, ad augendam religioni maiestatem valere opinantes, increbuerat. Quippe populum suorum Bonziorum splendida intueri corpora assuetum, peregrinæ religionis auctores in vili amiculo despecturum. Hac re ad Principum quoque aures, & animos accessus patere faciliores: quod Sanctus olim Xauerus experiendo didicisset. Nec verò quicquam præter disciplinam committi: cum Societati non certus, sed qui honestorum est patriæ Sacerdotum, sit cultus: & in totum quoque fas sit, tuendâ causâ pietatis, religiosum ornatum dissimulare. Verum Capralis nullum esse augustius religiosâ paupertate ornamentum edocens,

174
Xiquianæ ve-
ratio.

175
Constantia fa-
milie Christianæ.

176
Nangasachi in-
crementa.

177
Paupertas Euā-
gelica inter So-
cios commu-
nitur Patris Ca-
pralis opera.

cens, eoque insignes Christi Apostolos latè Euangelium propagasse: hanc viam, quam Christus monstrasset, eundem: nequaquam aut Bonzianam leuitatem, imitandam, aut laxandam interpretationibus disciplinam, sed obedientie virtute, quando id præciperetur, nitendum, & confidendum: quando idem esset, qui paupertatem nobis commendaret, quique hominum corda in manibus haberet Christus Dominus: Xauerium, tanquam sacrum, non tanquam vulgarem adhibuisse interdum honestandæ personæ elegantiorē cultum, à quo statim vili suæ tuniculæ sese reddebat. Hæc, atque alia id generis commemorans, ut minimè prauā mente, sed recti specie abducti exerrant, omnes habuit in potestate, nec ægrè reduxit in viam, lineisque nigri coloris vestibus induit. Vnus Balthassar Acofta, quem iam non tam vmbra fallebat amplioris diuinæ laudis, quàm laxioris consuetudinis inuitamenta, transuersum egerant, abstrahi penitus ab degeneri vestitu nequiuit: quem aliquot post annis reuocatum in Lusitaniam, dum remitteretur ad suos, maturā sanè morte ipso in itinere Deus donauit: tot fortè labores, quos ille in Iaponijs erudiendis exhauserat, miseratus. Atque Euerardus tum Generalis, tanquam vnum Sociorum, iussit mortuum suffragijs solennibus adiuuari. Sed iam reliquias copiarum quas in Brasiliā Azebedius ducebat, tempestate (vt supra dictum est) in Insulam Cubam abreptas, suo duci reddamus. Petrus Diazius, qui Azebedij loco Socijs superstitibus præerat, in Sancti Iacobi Cubæ Insulæ portu tempus instaurandæ nauigationis opperiens multum accolis profuit, seduli Sacerdotis, Euangelistæque munera exequens. Ad Habanam, vbi Patres Prouinciæ Floridæ versabantur, fama peruenit: continuoque Antonius Sedennius inde ad eos salutandos, inuandosque ad portum Sancti Iacobi perrexit. Huius hortatu ad Habanam longo, difficillimoque itinere Diazius, comitesque transgressi: inde Hispanorum in classe in Europam redeuntium, ad Angram Insulam Tertiarum principem deuenerunt: quo Ludouicus Vasconcellus Brasiliæ designatus Prætor, & Pater Franciscus Castrius cum socijs tribus, post longum & ipsi errorem, ab Sancti Dominici, (quæ & Hispanica dicitur) Insula, paulò ante appulerant. Lusitanorum militum, atque nauatarum numerus ex admodum instructâ classe, in angustum contractus erat. Multos, in tam laborioso, diutinoque lactatu quindecim mensium, necessitas moriendi rapuerat: alij ad Antillas subsisterant: non pauci postremò ex Angrâ nacti occasionem in Lusitaniam cæperant fugam. Itaque Vasconcellus reliquias in vnâ duntaxat compulit nauim. E Societate quoque non plus quindecim restabant: duo Sacerdotes Petrus Diazius, & Franciscus Castrius: Sacerdotij expertes ceteri: & horum iam tyrocinio perfuncti octo, Alfonso Fernandus, Gaspar Goësius, Andreas Pais, Ioannes Aluarius, Petrus Diazius Sacerdoti cognominis, Ferdinandus Aluarius, Michaël Aragonius, & Gaspar Confaluius: tyrones quinque Franciscus Paulus, Petrus Fernandus, Sebastianus Lopijs, Iacobus Fernandus, & Iacobus Caruallius. Exigua hæc manus è numeroso comitatu, cum quo Ignatius Olisippone soluerat, superabat. Quippe cum flos vnâ cum Ignatio occidisset; è triginta fermè residuis, alios Petrus Diazius vel valetudine amisit, vel minus Brasiliæ idoneos longinquo vsu compertos, ad Prouincias remiserat suas: alios minus Societati commodos bonâ missione donarat: vt iam post multiplicem quasi succretionem, perinde vt in Gedeonis olim exercitu, nonnisi eximij, & glorioso digni exitu reliqui fierent. Iamque flatu prospero altum per Oceanum ferebantur, cum pridie Idus Septembris sub occasum diei naues quinque veniunt in conspectum. Quatuor erant Gallicæ, Britannica vna. Hæ, dissimulato tantisper consilio, cum primùm nox inhorruit, proras in Lusitanos conuertunt. Intellexit Ludouicus & hostes & hereticos esse. Itaque aduocatâ statim concione, suosque ad prælium acriter inuendum, ac mortem, vt Catholicos deceret, pro religione oppetendam hortatus; arma expediri, culcitra oportunitis locis pretendi, saxorum vim congeri, tormentarij pulueris cados promi celeriter imperat: dispositisque ad pugnam stationibus, peccata rite confitetur ipse, & ceteri, quibus eâ nocte non mali-

178
Balthassar Acofta moriens dñi ad suos remittitur, Societatis suffragijs donatur.

179
Duodecim sociorum in Brasiliam tendentium gesta.

180
Eorundem sociorum nomina.

181
Hæretici prædones occurrunt.

182
Ludouicus Vasconcellus Brasiliæ designatus prætor illis se parat opponere.

malignè spatium datum est. Hostili classi præfectus erat Ioannes Cadauillus acerbissimus hæreticus, in eâ ipsâ rostratâ, vt aiunt, quæ superiore anno Sancti Iacobi Onerariam, in qua Azebedius cum Socijs vehebatur, expugnarat. Is vbi dies coepit inallescere, Lusitanæ Onerariæ appropinquans, semel, iterumque edito bombardâ signo, iubet vela summitti, & deditionem fieri. Vbi non paretur, ter factò impetu, quinque Lusitanorum interemptis, septendecim ferè omnes in cruribus ita vulnerat, vt funibus alterâ manu apprehensis sustentantes corpus, nonnisi alterâ vim possent repellere. Quibus illud accedebat incommodi, quòd cum Cadauilliana rostrata multum supra Lusitanam onerariam emeret; Hæretici è superiore loco in subiectos Catholicos, atque ictibus expositos certius, & grauius iacula intorquebant, ipsi prope extra teli iactum summo- ti. Haud incruentum tamen prælium fuit: nec victis paulò magis, quàm victoribus siue animorum magnitudine, siue causâ gloriosum: cum illos clades victores effecerit, hos victoria plusquam latrones. Super omnes Ludouici Præfecti animi excelsitas, ac virtus spectata est: qui ne tum quidem territus, cum iam Oneraria hostibus impleretur, nec parmâ vnquam, nec gladio dimisso, ad extremum vsque spiritum animosè pugnans occubuit. Cadauer non cognitum in mare eiectum. Vir fuit fortis, & nauticæ peritiæ curiosus, & cum primis intelligens, verum infelicitate memorabilior. Mare cum primùm intrauit destinatus quinque Nauium in Indiam tendentium ductor, anno seculi eius supra quinquagesimum septimo, prætoriam, quam conscendit, firma, & recens antequam è portu Olisipponensi vela faceret, tantum capit aquæ laxatis rimis accipere; vt cum exhaurientium vis nulla sufficeret, prægressis comitibus differre nauigationem cogeretur. Mense mox Maio profectus, nequaquam eo anno peruenit in Indiam, sed in Brasiliam ad hybernandum concessit. Indè anno proximo Indiam tenuit. Sed dum Lusitaniam repetit, è regione Insulæ Santi Laurentij, naufragio factò, nauique, ac rebus omnibus, & hominibus fermè trecentis amissis, ipse cum Socijs tantum triginta in scaphâ euasit. Ibi dicitur, cum ex naufragorum miserabili multitudine ad scapham natando multi contenderent, & statim, vt manus in marginem iniecerint, à nautis, ne simul omnes perirent, detruncarentur; eius conspectum, quanquam necessariæ crudelitatis, non ferens Ludouicus oculos auertisse, ac velo texisse. Scapha paucis diebus per magna discrimina Sancti Laurentij Insulam tenuit: inciditque (quod quidem inter aduersa raræ felicitatis fuit, nam alioqui barbarorum fuisset præda) in Lusitanorum ibi fortè negotiantium nauim. Eâ naui reportantur in Indiam. Indè Ludouicus in Lusitaniam, contra atque sperarat, nullâ, nisi periculorum laborumque inæstimabiliū copiâ auctus, renauigauit. Decennioque post Brasiliæ, vt dictum est, Prætor designatus, cum tandem in Prouinciæ suæ conspectum, ampliùs bina leucarum millia summas per difficultates emensus venisset; nullâ vi, neque arte, nullis votis euincere vnquam potuit, vt terrâ potiretur. Sed coactum in Hispanicam Insulam secedere, tandiù tenuit, circumegitque, velut iratus Oceanus; donec ferro conficiendum importunitati Hæreticorum obiecit, cum paulò ante ad Insulam Materiam ab redeuntibus ex Indiâ nauibus cognouisset, Ferdinandum Vasconcellum filium in obsidione Goanâ Mahometanorum telis extinctum. Ceterum potest solatium, & honestamentum supremi casus videri, vt pater, ac filius modico interuallo hostium religionis manu ceciderint. Ludouico mortuo, qui supererant Lusitani, deditionem fecerunt; Socij tum omnes infra tabulatum fundendis ad Deum precibus intenti agebant; vnus in summâ extabat naui Castrius, vnus è gubernatoribus ad imam proræ turrim ex vulnere animam agentis homologesum accipiens. In ea deprehensum administratione sacramenti, & caritatis actione Hæretici enecant: isque primus è sancto manipulo, quam ab initâ anno ante decimo Christi militiâ semper optauerat, consecutus est necem in odium fidei illatam, ætate iam grandior. Sub idem tempus Petrus Diazius, qui ad id loci confessionibus eorum, qui sub tabulatis agebant, aures constantissimè dederat conspectus, in cubiculi foribus conficitur

183

Ioannes Cadauillus hæretice clauis præfectus.

184

Prælium committitur cum Hæreticis prædonibus.

185

Vasconcelli excelsitas animi.

186

Eiusdem in nauigationib' infelicitas.

187

Duodecim Socij Azebedio superstites in odiū fidei occiduntur.

188

Pater Franciscus Castrius occiditur primus.

189
Et Pater Petrus
Diazus.

190
Et Gaspar Goë
sius.

191
Gaspar Con-
saluius mortē
fugiens, eam
occurrit.

192
Michaëlis Ara-
gonij vita &
mors.

193
Frācisus Pau-
lus simul in
mare deiicitur

194
Aragonij insti-
gnis iniuriæ to-
lerantia.

195
Eiusdem epi-
stola de Aze-
bedij, & So-
ciorum nece

ficitur, post annos ætatis circiter quinque, & quadraginta: tresque ac viginti magno semper exemplo in religiosâ disciplinâ traductos: quorum aliquot Co- nimbricensis Collegij minister, aut procurator egit. Tertius indè Gaspar Goësius cecidit. His primo congressu cæsis, nudatisque, & in mare deiectis, Gaspar Consaluius animaduertens nullam spem vitæ relinqui hominibus Societatis; raptim exutis calceis, abiecto galero, tunicâ positâ, nauticâ se turbæ immiscet, vt, tanquam vnus è seruulorum numero, fallens hostem, vitam conseruet. Sed fefellit timidum caput ignaua opinio. Postquam armorum strepitus conquieuit, victores Hæretici multum in Onerariâ captâ nauticæ turbæ conspicati, ne in alenda tot corpora cibis abuterentur, aliquot eorum, atque in primis Gasparem dant è naui præcipites. Ita vitæ conseruandæ plus iusto cupidus, nec vitam conseruauit, & gloriôsæ mortis decus amisit. Quanquàm spes est clementissimum Dominum eius quoquē misertum animæ: atque vt olim Prophetæ minus obedientis simplicitatem leonis dentibus; ita nunc religiosi degeneris leuitatem mariis fluctibus expiassent. Decuit tamen, vt qui vilissimi nautæ sordes religiosi insignibus prætulisset, cum posset gloriosè occumbere, velut inutile pondus abijceretur. Vndecim reliqui dignam professione constantiam præstiterunt. Inuicem cohortati vltro in editiora naui euadunt, nec modò latendi causâ in ceteram turbam sese non inferunt; sed etiam in vnum dedicatâ operâ conglobati, apertè profitentur se & eiusdem esse religionis, cuius tres modò perempti, & æquè paratos ad mortem, vt eidem Domino placeant, subeundam. Hæretici per contumelias interim, ac sæuitiam diuexatis, vbi nox adfuit, singulis postterga manus reuinciunt. Ingemuit fortè dum stringitur Michaël Aragonius, recrudescente dolore vulnere, quæ in brachijs paulò ante inter vexationem acceperat. Eo gemitu non misericordiâ, sed furore instincti prædones, extemplò iactant in aquas: Francisco Paulo, qui erat proximus, quasi nollent incomitatos, pariter deuoluto. Fuit Aragonio patria Guissona oppidum Cataluniæ Vrgelleni Ecclesiæ contributum. Barcinone dum studeret, & apud Patres Sacramenta frequentaret, documentum edidit quantum animo Christianæ virtutis, quàm dignam religiosâ fortitudine indolem gereret. Nam inter disputandum in prætentâ Academiæ areâ, ab aduersario, quem modestè, sed acriter presserat, alapâ percussus, cum circumfusa studiosorum corona abolere contumeliam ferro vellet; pacatè præoccupauit, & tantum præfatus argumentum eâ ratione non solui; abiectus in genua alteram percussori malam obuertit, pari cum admiratione spectantium, & aduersarij rubore. Quarto post mense in Societatem septimo Kalendas Septembris seculi anno sexagesimo septimo adscriptus, & ad rudimentorum disciplinam missus Valentiam, omnium virtutum, sed præcipuè sui despicientiæ, & caritatis in alios exemplum fuit. Iamque accuratè doctrinarum studia persequebatur, nihil remissâ corporis vexatione, qua sæuissimâ utebatur, cum Azebedium sequutus est, cupidissimè assumptus, præter eximiam pietatem, ob ingenij, & doctrinæ laudem, vt in Brasiliâ philosophiæ studia constitueret. Ad Valentinum Collegium anno superiore de Azebedij, & Sociorum nece epistolam scripsit, ita exorsus. Vellem alius hæc scriberet: sed quando peccata mea obstiterunt, in eorum poenam id sufficipiam: memor etiam scriptum: Nescitis, quid petatis. Ceterum affirmare habeo, nunquam mihi vitam posthac, quoad manebit, vitalem fore, quod occasione tam præclarâ exciderim. Tum, vbi gloriosum eorum certamen enarrauit, subiicit: magnus dolor habet nos orbos, quod parentem sequuti non sumus: sed ita confidimus à Deo nos quoquē in aduersi aliquid reseruatos, præsertim quod Gallus Archipyrata iurasse dicitur, ne vir eques, bellatorque habeatur, nisi vel Ludouicus noster in eius potestatem, vel certè ipse in Ludouici venerit. Talia nobis vaticinia fiunt: sed speramus Deum, si in eius nos manus coniecerit, robur etiam subditurum ad id omne, quod in nos permiserit, perferendum. Vtinam daret mihi aliquid pro meis noxis in hac vitâ exoluere. Nequaquam enim sunt adeo sæuæ calamitates, quin tolerabiles sint cum ope diuinâ.

Hæc

Hæc & alia id genus Aragonius scripsit : & Deus ardentia vota , quo diximus modo, cum tam multis ante ditasset ærumnis, explere dedit. Aragonio, & Francisco Paulo in profundum eiectis, reliqui Sociorum, vinctis post tergum manibus, in cubiculum prætorium includuntur, ubi totam noctem in precibus, partemque insequentis diei prope ieiuni transegerunt, magno se interim animo ad extrema quæque comparantes, & inuicem succedentes. Iamque parabantur laquei, ut ex antenna suspenderentur, cum Præfectus, prædæ spe, quod inaudierat pecuniam eos ad sacras ædes in Brasiliâ ædificandas ferre, supplicium distulit. Sedenim compertâ mox inopiâ, Petro tantum Diazio, & Iacobo Caruallio in captivâ naui relictis, septem reliqui in rostratam victricem transferuntur. Noua illic patientiæ seges, noua laudum copia suggeritur. Hæreticis, qui in priore naui iam prope delassati, exaturatique subliterant, recentes, integrique ad diuexandum succedunt. Continuo ingens numerus circumfusi non modò ipsos, verum etiam Romanum Pontificem, Ecclesiasticos ritus, Sanctos cœli incolas, augustissimum denique Sacramentum altaris, more suo contumeliosè, impièque proscindere, & famulos Dei, qui modestè, ac fortiter respondebant, pugnis, atque alapis cadere, procaciter consputare, canes blaterare, fures, impostores : scrutatique singulorum vertices, dirè contundere, in quibus sacræ coronæ vestigia inuenissent. Ita scilicet honestabantur coronæ : & geminatis honoribus progignebant Clericorum diademata fortium virorum gloriam. Erat è Nouitiorum numero Petrus Fernandius faber lignarius omnium recentissimus religioso in albo, sed vir apprimè humilis, & veteranâ virtute. Is, contra omnino atque Gaspar Consaluius, per vim pileo, talarique tunicâ exutus ab hostibus, ne moriendi occasionem fallente cultu amitteret, aggregabat se studiosè ad fratres, vultu, oculisque ad modestiam accuratè compositis, tanquam ita compensaturus, quod de insignibus vestimentorum deerat : & locuturus virtute, quod silebat amictus. Modestâ, quæ blandissimam virtutum est, honestatis lumen, sapientis animi facies, ut luce nocturnâ animata, offensi omnium oculos virtutum Hæretici, atque ad ludibrij fomitem abusi, impavidum nouitium glomerati circumfistunt. Alij caput utrâque manu arripum subrigere, alij colaphis cedere, oculos alij digitis per vim distentis palpebris aperire : paxillos denique etiam mento subdere, ne queat os verecundè dimitti, intermiscentes ludibriorum acerbitati, & manuum plagis vulnera quoque linguarum. Per hanc diram petulantiam, cum se diu iniuri osâ manus oblectasset, ecce noua acies ad concertandum de religione accincta. Specimen telorum id esto : quo Sanctos nequaquam colendos ostenderent. Non ne, inquiunt, in nostrâ potestate vos estis ? Quin igitur Maria Virgo, Sanctique ceteri, quorum inuocandum Numen censetis, si quicquam in eis opis est, vos è manibus nostris eripiunt ? Similiter planè atque olim Iudæi Christo Domino : Si Christus Rex Israël est, descendat de Cruce. Ad quæ religiosi respondebant : si id expediret ; haud dubiè Beatissima Virgo, Sanctique nobis à Domino, & vitam impetrarent, ac libertatem. Sed quia emori præstat ; idcirco non impetrant. Hæc maxime Alfonso Fernandius, qui loco ministri præerat ceteris, responderebat. Altercatione in cœnam vsque productâ discedunt ad corporis flaginam Hæretici : sacri verò Confessores, quod semper, si quod spatium interueniret molestiâ vacuum, faciebant, adhortantur se inuicem, & inflammant : à Deo robur exposcunt : caritatem Christi Domini pro hominibus mortui, & cruciatus fauissimos cogitatione, ac sermone repetunt : gratias agunt, quod tam præclaram sibi moriendi, reddendæque ei vitæ occasionem obtulerit. His animos magnos, ac promptos ad extremum certamen dapibus curant. Nec mora longa : expleto rapinis ventre, carnifices ad explendam quoque mentis feritarem innocentium poenis adsunt : singulos octoni ferè circumdant, exutosque tunicis quantâ maximâ vi, quàm possunt longissimè ab nauibus in altum eiactantur. Petrus Fernandius, & Ioannes Aluarius natandi minus periti illico fluctibus hauriuntur. Iacobus Fernandius classem euntem tardius (nam repentina plu-

196
Superstus Socio-
rum ærum-
na.

197
Petri Fernan-
dij vexatio.

198
Disputationes
hæreticorum.

199
Socij reliqui
in mare dei-
ciuntur.

200
Iacobus Fer-
nandus è flu-
dibus euadit.

201
Sebastianus Lo-
pius seruatur.

202
Brasiliae status
afflictus.

203
Inferfecti in-
odiu fidei in
Florida.

pluuia ventos sopierat) validis viribus assequutus, in vnam nauium receptus, & seruatus est. Quinque reliqui natatu ad se inuicem directo, vnum conuenerunt in locum. Hic luctantes cum auido mari diu sese sustentant, supremumque mutuo salutantes, ac veniam delictorum petentes, quanquam in summam difficultate, atque defatigatione, Apostolico symbolo, & precibus multis communiant. Iamque prouecta nox erat, cum Alonsus Fernandus psalmum quinquagesimum inchoat, alternisque ceteri sequebantur. Vbi ad versiculum, Tibi soli peccaui, ventum est; inter eum pronuntiandum, Alonsus defectus viribus, hausta aqua suffocatur: spectata religione iuuenis, nec profectu mediocri in philosophicis doctrinis, ad quas profitendas in Brasiliam & ipse ducebatur. Subinde Andreas Pais IESVM inuocans: mox Ferdinandus quoque Aluarius mergitur: vt vnus duntaxat iam superesset Sebastianus Lopus, ex quo hac deinde sunt cognita. Is in densa caligine inter horridos fluctus, imbre è caelo cadente maximo, Socijs iam cunctis extinctis derelictus, vitae spem omnem abiecerat: cum elatum forte quadam è naui lumen intuens, sumpto animo, vix se, vt dixi, præ pluuia loco mouentem classem assequitur: cumque ad vnam, itemque alteram nauium misericordiam implorans nequicquam accessisset, minisque, ac telis reiectus esset; velut ad extremum perfugium ad vnam è scaphis contendit: atque in eam demum ab hæretico natione Hispano furtim exceptus, penulam contestus, atque hostium immanitati subiectus est. Duo autem illi, qui in Lusitanicam nauem relictæ fuerant, eodem ac ceteri genere mortis, eadem animi magnitudine defuncti sunt. Ita ex omnibus, quos Ignatius Azebedius Olisippone abduxerat, nemo in Brasiliam peruenit, præter Antonium Leonium: qui, cum in itinere substitisset ægrotus, recuperatam valetudinem, aliam conscensam nauem, saluus peruenit. Iamque Brasilia grauissimè laborabat, cum id quoque dubitaretur, ad quem nam eius Prouinciæ administratio pertineret. Statim enim vt Romæ cognita est Ignatii mors; declarauit Borgia Emmanuelem Nobregam Prouincialem. Quod ubi cognouit Ludouicus Grana in vrbe Saluatoris, existimans iam multo ante literas ad ipsum Nobregam in Collegio Fluminis Ianuarij agentem eam de re perlatis; vt qui multo parebat, quam imperabat libentiùs; Prouincialatum illico abdicauit. Haud multo post Nobregam quoque superiore anno vitam defunctum, in urbem Saluatoris perfertur: quæ res hæitationem attulit. Volebant Patres Granam rursus administrationem suscipere. Ille, quoniam Visitator Azebedius in discessu mandarat, si quid forte humanitus Prouinciali eueniret interim dum ab Vrbe alius sufficeretur, vt qui Collegio Bayensi præfesset, idem Prouinciam regeret; negabat ad se illud onus; quod ob nouum Prouincialem suffectum legitimè posuisset, ampliùs pertinere. Tandemque euicit, vt Antonius Petrius Bayensis Collegij Superintendens capesseret munus. Sed interim Emmanuele Nobregam, alijsque è primis Brasiliæ columinibus sublati, nec nouo subsidio, quod ex Europâ tandiu expectabatur, vnquam apparente, & nonnullis Sociorum (Diabolo, vt sanctum opus abrumperet, omnes tentante machinas) peragrè in ardua eius syluæ culturam perstantibus, eoque Europam Carthusiæ vocabulo fugæ laborum obtento, inhiantibus, cum nulli præterea religiosi viri, Sacerdotes perpauci adessent; Societatis, & Christianæ totius Ecclesiæ res in Brasiliâ oppidò in arcto erant. Pernambuci grauissimam laborabatur inuidiam, conflata ab Sacerdote de Societate eiecto, qui sparserat Maurum Confalium hæresim populo pro concione vulgare: & subdola arte mentiendi, id crimen persuaferat non paucis primorum: neque ipse colonia Præfectus sinebat Dei famulos quietos esse. Crimen falsæ doctrinæ Episcopus eò profectus discussit, calumniatore multis criminibus infami capto. Et illud notatum mox est, præcipuos infectantium breui è vita sublato, & ipsum Præfectum datum in vincula, & abductum in Lusitaniam, non cum famæ solùm iacturam, sed cum capitis quoque periculo, suos nimirum famulos, & exercente Deo, & protegente.

In his Brasilia versabatur difficultatibus, cum Prouincia Florida suo ingenio gloriosas, & steriles non modò ærumnas, verum etiam necesse peperit. Omnibus

bus frustra tentatis, cum illud Ioanni Baptista Segura, quanquam periculo intelligebat, & prædicabant omnes plenissimum, tentandum visum esset, ut in regiones non dum Christianorum odio ex militum iniurijs imbutas penetraret, Ludouico neophyto duce (quemadmodum superiore anno memoratum est) in Axacam prouinciam, se cum comitibus octo contulerat, omnia Neophyto pollicente: qui summo Dei beneficio particeps baptismi factus, omnique humanitatis genere in Hispaniâ à Rege, atque Dynastis, & nuper Habanae, atque itinere à Segura habitus; maluit Iudæ proditoris imitari perfidiam, quam hominibus se, Deoque fidelem, & gratum præbere. Paucis apud Patres exactis diebus (ut feris hominum industriâ mansuetis usu venit, si fortè patria iustitiam nancisci contingat) natali solo, vnde barbariem hauserat, pristinos suggerente spiritus, popularium inuitante licentiâ, ad hæc impunitate propositâ, sensim redire ad ingenium cœpit: donec impatiens christianæ disciplinæ, ab usu famulorum Dei in totum abstulit se, atque ad populum inde sesquidici itinere disiectum contulit. Non redeuntem, semel, atque iterum, misso vno fratrum, Segura reuocauit. Quippe non ad alia modò, sed ad interpretis quoque usum prorsus necessarium hominis auxilium erat, quod linguâ propriâ vterentur indigenæ nulli dum Sociorum cognita. Nullis delinimentis verborum, nullis promissis cum pellici potuisset, nullis precibus flectijam haud dubiam pusillus ille Domini grex, tanquam in luporum faucibus constitutus, expectabat in dies necem. Nam ad effugium nulla patebat via. Hinc mare, inde vastissima barbaries obsidebat: & ad facinus, præter cetera, etiam spes prædæ rapacissimam gentem, atque egentissimam inuitabat: cui exigua illa suppellex ad sacrum maximè apparatus ex alio allata mundo pro diuitijs, ac miraculo erat. Quo rerum in statu Segura tum, pro Ludouico frequentes indicebat preces, tum domesticos omnes adhortabatur, ut corpora sua, & animas in holocaustum continuum offerentes, expediti dies, ac noctes ad effundendum sanguinem essent. Itaque totum in precibus, sanctisque colloctionibus, & religiosis functionibus, & meditatione beatæ vitæ ponebant tempus. Iamque non solitudo, non sollicitudo, imminensque in momenta singula mors ita perturbabat, ut cibarium macerabat penuria, & fames: quicquid commeatus Habana secum detulerant dudum absumpto. Amplius quatuor mensibus in his angustijs, inque præparando ad mortem animo, ac Deo precibus, ut Ludouicum respiceret, fatigando transactis; statuit Segura tertio barbari animum pertentare. Tres è Socijs ad eum legat: dato simul negotio, ut diligenter conquirerent si quid vsquam ad famis remedium offerretur. Pater Ludouicus Quiros, duoque non Sacerdotes Gabriel de Solis, & Ioannes Baptista Mendes vnâ profecti. Quos Ludouicus Neophytus, postquam inani reditus spe alacriores dimiserat, conuerso itinere, quibusdam onustos sarcinulis redeuntes, cum globo barbarorum, nec opinantes aggressus, Quirio cor ipse sagittâ transfixit, duos eius Socios ceteri peremerunt, Dominico die, qui proximè Purificationis solennia exceperat. Segura spem inter, ac metum rogando Deo, ut legationem secundaret, anxius insisteret auidè Sociorum reditum expectans: qui ubi longiorem, quam pro itinere, moram faciunt; iam scelus Apostatæ haud dubium habens, eo intentius cum suorum reliquis omne studium ad geminandas preces, & exposcendam ab Deo pacem contulit. Ecce autem quinto post trium eadem die, cum stolidâ dissimulatione proditor multis popularium stipantibus, duobusque germanis simulant lignatum se pergere; rogant, quæ ad id, ut in desertam regionem secum Patres detulerant, ferramenta commodent: eâ fortasse causâ, ne Dei famuli, quibus nulla præterea erant arma, ijs propulsare vim latronum vellent. Sed frustra adhibebatur artificium paratioribus illis ad ferendam, quam barbaris ad inferendam necem. Nec poterat obscurari sermone fraus, quam res loquebatur: cum detractis Patri Quirio exuuijs, religiosum in morem proditor ipse vestitus incederet, ut nihil ambigeres deuorata ouis pelle indutum lupum. Igitur, quod rogarant, cum accepissent; contra inermes, atque mitissimos homines, de seque tam benemeritos, tanquam rabidi lupi contra

204
Ludouici Neophyti peritiam.

205
Sociorum patientiam.

206
Tres primò occiduntur.

207
Deinde occiduntur reliqui.

208
Barbarorum
stolida impie-
tas.

209
Crucis contem-
ptores diuini-
tus puniti.

210
Anthonij Sedē-
nij strenua ca-
ritas.

208
Anthonij Sedē-
nij strenua ca-
ritas.

211
In Florida res
adversa.

208
Anthonij Sedē-
nij strenua ca-
ritas.

tra agnos, furore conuerso omnes concidere securibus, præter vnum adole-
scensculum Alonsum nomine, qui è Societate non erat. Hunc alter apostata
fratrum initio seruauit, moxque Ludouici omnia extinguere indicia enitens
furori subductum, finitimo Cacique tradidit, per eum Deo gloriosum finem suo-
rum manifestum Ecclesiæ suæ facere destinante. Barbari ab dirâ cade ad direp-
tionem pauperis tugurij, quod ipsimet sibi Patres suo labore concinnauerant,
uersi, neque sacræ, neque profanæ rei parcunt, profano vsu sacra temerantes;
eò dementius, quod sacri, profanique discrimen plumbea corda ignorabant.
Sacrificalem patinam argenteam vnus Caciquarum sibi ab ceruice suspendit, &
quasi pretiosum monile, & bullam nobilem gloriosus gestabat: alius sacerdotali
casulâ pulcher incedebat; iam sacer calix pro magnifico erat poculo. Ad clau-
sam multi arcam cum accessissent, tanquam thesaurum ibi inuenturi; planè in-
uenere, si æstimare nouissent. In eam quædam religiosa, & Crucifixi mediocre
signum Patres condiderant. Quod signum dum curiosius, & contemptius sa-
crilegi spectant; narravit Alonsum (cui quidem fidem abrogare non ausim, cum
alij rem absque dubitatione ante me vulgauerint) tres eorum continuo mortuos
concidisse, ceterosque conterritos in diuersa dilapsos. Idem referebat, post edi-
tum dirum nefas monitu suo, antequam sibi quoque exitium moliretur, mor-
tuorum corpora Ludouicum proditorem, suâ cuique in manu Cruce positâ; te-
genda humo curasse. Ignorabant hæc Patres, qui in Cubâ insulâ manserant Ro-
gerius, & Sedennius, tamen assiduâ animi sollicitudine dirum aliquid præfage-
bant. Itaque vnum è suis Salsedum nomine ad rerum statum cognoscendum, &
commeatum deuehendum in Axacam mittunt. De cetero ipsi ad iuuandos
Habanæ conuenas, & inquilinos serjò conuertuntur, Sedennius neutiquam op-
pidanâ contentus operâ, ad familias quoque Aetiopum per Insulam latè sparsas,
destitutaque omni culturâ pietatis, nunquam totum per annum vel diuinæ rei,
vel confessarij copiam habentes, excurrit par cum suo labore, & seruiturum
emolumento: cum (quod supra narraui) samâ perlatâ, multos è Societate ad por-
tum Sancti Iacobi in orâ Insulâ meridianâ appulso; illuc rei cognoscendâ, opif-
que ferendâ causâ, plus ducentarum leucarum ærumnosâ, ac periculosâ viâ, vi-
erant aspera montium, & inculta superanda terrarum, adhæc flumina infesta,
Crocodilis natatu trananda, contendit. Illis Habanam primum deductis, mu-
tuam Societatis caritatem cunctis mirantibus; deinde cum classe Hispanâ dimis-
sis, rursus adfuit ex Hispaniâ Floridâ aperiendâ, ac subigendâ Præfectus Petrus
Menendes, cum vniuersâ domo, multisque amicorum ad sedes figendas in ter-
ris subactis. Eius flagitatione, atque literis Borgiæ, qui quamuis nulla admo-
dum spes magni profectus in Ethnicis conuertendis appareret, expeditionem
deseri tamen vetuerat, incitatus Sedennius, cum Francisco Villaregio classem
sequeutus est. Operam inter eundem curandis, expiandisque militibus, quo-
rum pars maxima grauiter languebat, salubriter posuere. Vbi ventum ad San-
ctæ Helenæ Castellum, gemitus est labor, diffusis ex recens aduëctis agrotis
in totum præsidium morbis: donec vtrumque & Sedennium, & Franciscum lues
intempestiua sanè implicuit. Subsidium namque cum aliud nullum superesset,
moribundique confessarium poscerent, ad vnum confugiebatur Sedennium. Qui
dum in medio febrium suarum æstu modò ad hos, modò ad illos agit se, mali vim
eò pertinaciorem reddidit. Accessit noua in commune calamitas. In apotheca
tormentarij pulueris excitatum fortè incendium quicquid commeatus ex Hispaniâ
Præfectus nuper aduexerat consumpsit miserabiliter. Itaque cum Menendes
ad noua procuranda annonæ adiumenta Habanam proficisceretur, quod è diu-
turno morbo explicari Sedennius non poterat; secum, vt Habanæ resciretur
deducturus in nauim imposuit, solatio militibus Villaregio relicto. Inter hæc
navigium in Axacam missum ad commeatum Seguræ, Socijsque deportandum,
resque eorum cognoscendas: neque ijs, neque Ludouico Neophyto repertis,
Habanam redijt. Sed nauclerus pariter, ac Salsedus, referebant multis argu-
mentis constare Patres ab indigenis interfectos. Signa, quæ Segura dixerat ad

quo tunc loco cogn-

cognoscenda loca fixurum, nulla vspiam extitisse. Axacanos multa ex rebus quæ Segura detulerat, conspectos habere. Postremò duo indigenæ à militibus, qui in nauigio ibant, excepti, apertè affirmabant vniuersos extinctos. Quæ Rogerius ubi cognouit, minimè cunctandum ratus, vt certa explorarentur, & auxilium, si posset, afferretur in tempore, nauigium de integro adornandum curat. Ioannes Carrera magno animo subiturum se discrimen Sociorum causâ professus, consensu nauigio, ad Sancti Augustini præsidium idem sub tempus, quo & Menendes cum Sedennio, venit. Hic milites necessarias vitæ copias, haud minus miserabili casu, quàm præsidij Sanctæ Helenæ, amiserant. Ita præter modum intumuerat, se seque effuderat mare, vt refluens & horreum secum, & propè omnia ad remedium necessitatis recondita abstulisset. Itaque herbis, erutisque radicibus mors arcebat. Quæ videns Menendes, missum à Deo Carreram existimans, cum hyems iam inhorresceret, tempestatem minùs commodam ratus Axacanæ nauigationi, pollicitusque, ubi tractabilis foret mare, ipsum se cum classe iturum; commeatu, quem ille aduxerat, vtriusque præsidij Sancti Augustini, & Sanctæ Helenæ fami subuenit. Eodemque consensu nauigio, cum Sedennio, & Carrerâ Habanam versus cursum intendit. Aliquantum spatij prosperè emensi in vada arundineti (Canaueralis Hispani vocant) propter frequentia naufragia in eo tractu nobilia, impacto, ruptoque nauigio, proximè ab interitu abfuerunt. Omnes numero erant duodeuiginti omnes, Deo iuuantem, emerferunt in aridam; rerumque maximam collegere partem. Sed nihilò successit leuius discrimen in terrâ à barbaris hostibus, qui periclitantium inter naufragium exciti clamoribus, ad prædam vñtato iam sibi venatu accurrerant. Sed terri Hispanorum tormentis, ad legendas naufragij reliquias digrediuntur, nostris spatio fugæ relicto. Ergo quicquid poterant humeris auerentes, trepidè viam corripiunt. Quantum ab siti, ac fame, quantum ab nocturnis frigoribus, hybernâque tempestate, ne ignem quidem audentes accendere, ne barbaris indicio esset: quid in fluminibus, & paludibus, & sinibus maris tranandis: quid ab ipsâ viâ, quam nudis premebant vestigijs: quid denique ex insidijs, vique barbarorum arumnarum exantlarint, longum videatur persequi singillatim: quamvis nullæ gloriores, neque digniores historiæ ærumnæ sint, vt planè sunt, æstimanturque in cælo, proque dignitate libro vitæ ad æternam memoriam consignantur. Quibus in malis cum semper diuina manus fospitalis adfuit, tum clarissimè in sinu maris traieciendo. Canoas appellant incolæ genus lintrium, quod maxime ad eiusmodi traiectiones paratum habent. Eæ sunt excauatæ pinus, oblongæ, perque angustæ, vt leuissimo momento inuersæ effundant in mare vectores. Huius generis trunco dum nostri duobus barbarorum agentibus linguam maris secant; immanissimâ tempestate coortâ, in medijs leti faucibus assidue versabantur: cum Carrera ad præsidia maiora confugiens, sacratæ ceræ Agnum, & sacras Reliquias in mare demisit. Atque eodem penè momento, quo vñdas potentia contigerunt pignora, tempestas insigni miraculo conqueuit. Ad Sancti Augustini tandem præsidium euaserunt: recreatique humanitate incolarum, indè cursu prosperiore Habanam tenuerunt. Neque hîc admodum commodè fluebant res. E Floridanis Caciquis (Proceres gentis ibi Caciquas vocant, eodem penè vocabulo Sacerdotes alibi, & religionum Magistri Cacizij nominantur) ægrè pueri collecti tres fuerant, quos disciplinâ christianâ, & literarum initijs Patres imbuerent. Eos, flagitato diu baptismo, tandem ipse Episcopus, cum idoneos mysterio iudicasset, abluissetque; è tribus duo, ante elapsam à vitali lauacro mensëm, viuere deserunt: magno quidem Dei beneficio, suoque bono, quos sinceros in stolâ primâ etiam num recenti, vita suscepit beata. Ceterum Menendis consilia, & expectatarum è Seminario frugum spes, conciderunt: eò etiam vehementius; quod alter puerorum vnica stirps magno Caciquæ, & vnicè carus erat. Qua de causâ eâ, super alias, cura incessit, ne dolum malum suspicatus Pater, vt leuibis pendet momentis barbara fides, amicitiam, foedusque violaret.

Hist. Soc. Iesu Tom. 3.

Ii 2

Ita

214
Peruuiæ res.

215
Cuscum olim
Vrbs Peruuiæ
regia.

216
Eiusdem vrbs
spectabile Fa-
num.

217
Peruuij. saxa-
faxis excidunt,
ac dolant.

218
Fanium Cori-
cancia à Domi-
nicanis vero
Deo dicatum.

219
Guainacapaci
Regis celebris
memoria.

220
Viarum magni-
ficentia Roma-
nis similis.

221
Cuschenis Col-
legij exordia.

222
P. Portillo stre-
nuus labres pro
commendati-
tiji literis fuit

223
Gabriel Ouie-
dus Dominica-
nus Societatem
laudibus effert.

224
Domus attri-
buita notabilis.

Ita rebus in Floridâ collabentibus, in Peruuiâ firmabantur: & ab Limâ hoc an-
no spargi Societas per regnum in mediterranea coepit, iactis Cuschenis. Collegij
fundamentis. Peruuiâ Regum, antequam in ditione Hispaniarum venirent,
latum imperium, ingentes fuerunt opes. Ingu Regibus erat nomen, regia Se-
des Cuscum. Opulentia vrbs priuata, & publica, magnificentia ædificiorum,
cultu superstitionis, incolarum celebritate totius Peruuiæ princeps: ad radices
sita Cingæ, inclyti montis, duobusque alijs interlita, qui latera ambiunt. Montosa
regio est: & quanquam mediæ cæli plagæ, quam feruidam, horridamque antiqui-
tas nominauit, in meridiem gradus septendecim deuexa subest; tempestatum
tamen vices, frigoraque, pluias, grandines, niues experitur. Ab vrbe exoritur,
& nomen accipit: perque leucas decem porrigitur vallis regionum Peruuiæ
longè prima, siue vitium vitæ copiarum feracitate, siue frequentia, & humani-
tate Peruuorum. In vrbe spectanda multa supererant monumenta barbarica
magnificentia, & superstitionis: sed Arx ante omnia, & regium Fanum, Peruui-
cæ Coricancia, idest aurea domus, dedicatum maximo Idolorum gentis, quem
Punchaum, hoc est diei dominum, & lucis auctorem vocabant. Miraculum
maximè faciebat molitio operis: quemadmodum ab rudibus mortalibus, nec in-
genio, nec corpore validis, qui ante Hispanos nec ferramenta norant, nec tra-
hendorum iumenta, & machinamenta onerum tam ingentia saxa, vix nostratum
boum iugis viginti molienda, ex longinquo conuehi potuissent: atque dolabra, &
scalpri vice, alijs faxis ita excidi, & conquadari, vt vestigia leuissima iunctura-
rum extarent. Fanum Coricanciam in Dei viui iam templum commutatum.
Dominicani Religiosi habent, & digna loco pietate, ac maiestate colunt. Ingu-
rum memoria nonnisi duodecim extat. Ante pagatim aiunt diuissam penes no-
biliorem Caci quam rerum potestatem fuisse. Inter Ingas Guainacapacus famâ
celebris est: qui Quitum vsque prænobilem, & vnde cumque primariam vr-
bem imperium propagauit. Populares ei gratificaturi viam duplicem, per plana alte-
ram, & temperata loca, alteram per montosam regionem, ac frigidam, inter vr-
bem vtramque Cuscum, & Quitum, leucarum intervallo haud minus quingenta-
rum, aperuerunt, complanarunt, muniuerunt, marginarunt, eo opere, vt ad Ro-
manorum veterum, in eo genere sumptuosas curas nihil accedat propius. Prouin-
cialis Portillus Francisco Toletano Prorege Guamangæ relicto, sub prioris exi-
tum anni, Cuscum cum socijs Ludouico Lopio Sacerdote, laicisque Antonio
Consaluo, & Consaluo Ruitio intrauit. Excepti sunt perhonorificè, præcipuè
nobilitate obuiam progressa cum Clero. Hospitium tum alijs, tum præcipuè
Dominicanis, quorum ibi perecebre in clarissimo, vt dictum est, olim Fano coe-
nobium est, comiter offerentibus, ad Hispanorum publicam hospitalem do-
mum se receperunt. Extemplò suggestum Portillus inscendere, deducere
magnum agmen Peruuorum prælatâ Cruce per vrbs compita, conciliare pactis
aliaque instituti Societatis representare munia, quæ literarum commendatitia-
rum optimum genus appellare consueuerat, comitibus strenuè collaborantibus.
Indè Collegij habendi cupiditas confestim ingenta: quod facilius fuit, iam an-
tis hominum secundissimæ famæ gratia, & Gabrielis Ouiedi, qui cœnobio Do-
minicanorum præerat, perhonorificâ Societatis prædicatione præparatis. Ter-
tio post mense adfuit Guamanga Prorex, cuius beneuolentiâ, atque auctoritate
in optima vrbs regione, præcipuè plateâ domicilium emptum, Ciuitate
communitè, & Canonicis, apud quos, Episcopi excessu, summa potestas rerum
sacrarum erat, multisque priuatim conferentibus ad impensam. Eum locum
Amarocanciam Peruui nominabant, idest colubrorum domum, ob colubros, &
dracones insculptos, & colubrum ingentem, quem ex Andarum victâ Prouin-
ciâ, velut sacrum, quidam Ingarum traduxisse ferebatur, ibidem asseruatum. Pos-
tea Ferdinando Pizzarro Francisci Pizzarri Peruuiæ principis domitoris ge-
manos, ea domus in diuisione prædæ obtigerat: enatisque subinde tumultibus, re-
ceptaculum facinorosorum omnium, & grassatorum fuerat. Vt meritò, cum ad
dicta religioso cultui est, prudentes dicerent Esaie carmen illud: In cubilibus, in

quibus prius dracones habitabant, orietur viror calami, & iunci: & erit ibi semita
& via, & via sancta vocabitur; ibi quoque locum habere. Mense Maio inita no-
uæ sedis possessio. Concinnatâ temporariâ ædiculâ sacrâ, & nouo Sociorum au-
xilîo Limâ accito, apertus est Grammaticæ ludus. Iacobus Bracamontius Oaro-
cirenfi paraciâ, ob eas causas, quas sequens prodet liber, omisâ, primus Colle-
gio Rector præficitur, Barzana concionator. Ad quotidianas impensas vni om-
nium maximè Iacobus Sylua, & præcipuè vxor Teresa Orgonia suppeditarunt,
quod, & vectigalibus certis Collegium Teresa eadem cum liberis stabiliiuit: om-
nibus laudibus, sed benignitate erga calamitosos matrona illustris. Limæ inter
hæc corroborabatur Collegium. Ad duas latini sermonis scholas tractatio Phi-
losophiæ accessit apud tricenos auditores. Ex his, aliisque Collegium frequen-
tantibus instituta sub Deiparæ patrocinio Sodalitas, iuuante pietatem erga diui-
nam matrem pictâ effigie, quam Româ Borgia transmiserat ex eâ expressam,
quæ à Sancto Luca depicta in Esquilij asseruatur. Ceterum tanto plausu
natam Prouinciâ, tamque expeditè tam multum proficientem,
ferre nimirum Satan non poterat: & Deus quoque volebat, per
aduersâ pariter roborari. Itaque cum primus ille clarissi-
mus splendor quibusdam potissimum domesticorum
subobscurari videretur, rumusculi domi glisce-
rent, atque offensiunculæ; ex ijs demum
non mediocris flamma, quam
prodet sequens volu-
men, exarsit.

225

P. Bracamontius
primus
Collegij Con-
censor
& P. Barzana
primus concio-
nator.

226

Limensis Col-
legij incremen-
ta.

227

Sodalitas ibi
instituta.

